

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Az álombeli Tündérberegben (S. Benedek András domborművének avatásán)	2
FÜZESI MAGDA: Dagerrotípiá odaátra (vers)	5
BARTHA GUSZTÁV: Órán innen (novella)	7
FINTA ÉVA: Elmúlásaink (vers)	11
SHREK TÍMEA: Szuicidium; Egypercesek (Adásunkat bizonytalan időre megszakítjuk; Kihívás; Potyautas; Kurvalesen; Tolvajok; Visszajáró; Zsófi panaszai) (kisprózák)	13
MARCSÁK GERGELY: Silviáról és a Halálról; Tábori posta (versek)	17
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (részletek a készülő regényből)	18
CSORDÁS LÁSZLÓ: „mindig megpróbáltam tenni a dolgom, és közben megöregedtem...” (Életútinterjú Dupka Györggyel)	28
SZÁRNYPRÓBA: VARGA NIKOLETT: Ismerős cipőben; Az ajtó mögött (kisprózák)	41
BARHA GUSZTÁV: Ötösével (Matl Péter gulág-sorozatához) (jegyzet)	44
CZÉBELY LAJOS: Adalékok a Viski Református Egyház 16-17. századi történetéhez (a reformáció 500. évfordulójára) (tanulmány)	45
VARGA RÓBERT: A munkácsi Nagylaktanya története 1900–1914 között (tanulmány)	58
DUPKA GYÖRGY: Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján (Kultúrtörténeti vázlat - tanulmány)	63
MARCSÁK GERGELY: Hagyomány és folytonosság (könyvismertetés)	81
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	83

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

AZ ÁLOMBELI TÜNDÉRBЕРЕГБEN

(S. BENEDEK ANDRÁS DOMBORMŰVÉNEK AVATÁSÁN)

Tisztelt jelenlévők, barátaim, kedves családtagok! Kettős érzéssel állok e felavatandó dombormű elé, és elétek. Elégedett és boldog vagyok, mert a Gondviselés elhozta ezt az órát, amikor felavathatjuk egykori barátunk, pálya- és küzdőtársunk, S. Benedek András, azaz Stumpf Béni nemes anyagból készült domborművét. Ugyanakkor bánat és fájdalom szorítja szívünket, mert ez a nagyszerű ember még köztünk lehetne, még csak most tölthette volna be hetvenedik életévét. Sajnos, tudjuk, hogy az éveket nem a tettek és érdemek szerint mérik, a földön eltölthető évek száma többnyire az emberi génállomány függvénye.

Akik ismertük és szerettük Bénit, azt is tudjuk róla, hogy a Halál szigorúan számon tartotta és felróta gyerek- és ifjúkori betegségeit, s amikor úgy gondolta, egyszerűen kiemelte közülünk szeretett Mesterünket. Remélem, mindannyian emlékszünk még rá: bár nem szólítottuk soha Mesternek, de annak tartottuk Stumpf Bénit, akinek már harmadéves egyetemi hallgatóként – mintha csak származásával örökölte volna – kisujjában volt a bölcsészeti tudományok zöme. De kiváló ismerője volt a történelemnek, a föld- és természetrajznak, a hely- és kultúrtörténetnek, amely tudományokban pedig nem az egyetemen szerzett jártasságot. Mi, csak néhány évvel fiatalabb nemzedéktársai, csodáltuk tudását, és nemcsak meghallgattuk, de el is fogadtuk alkotói próbálkozásainkat értékelő véleményét.

Ma már történészek kutatják a kárpátaljai '70-es éveket, amikor a Béni által létrehozott Forrás Ifjúsági Irodalmi Stúdió tagsága kilépve a lokális határok közül, a magyarországi kulturális sajtóban is a nyilvánosság elé állhatott. Sokan magyar nemzeti kisebbségünk első polgárjogi mozgalmának kezdeteként határozzák meg ezt a korszakot, amelynek Kovács Vilmos és Fodó Sándor mellett S. Benedek András volt harmadik vélemény- és programalkotó egyénisége. Feltétlenül meg kell említenünk a Kovács Vilmossal a kárpátaljai magyar irodalomról közösen írt tanulmányt, amelyet 1970-ben, a 10. és 12. számban közölt az Ilia Mihály szerkesztette *Tiszatáj*. Ez a mű kishazai irodalomtörténet-írásunk origója, senki sem kerülheti meg, aki folytatni kívánja a témát. Aztán jött az I. számú Beadvány,

amelynek tartalma és címzettjei egyértelművé tették, hogy a kárpátaljai magyar értelmiség kisebbségi küzdelmeit áthelyezte a politikai frontra. Talán mondanom sem kell, a Beadvány egyik szövegezőjét és gépiratának készítőjét ugyancsak S. Benedek Andrásnak hívták. Így aztán teljességgel érthető Fodó Sándornak egy korai interjúbán tett kijelentése, mely szerint a Forrás Stúdió – legöntudatosabb tagjainak kitartása és gerincessége által – a KMKSZ előképe volt.

Béni 1976-ban, mivel tanári diplomájával és jelentős szerkesztői tapasztalatával szülőföldjén képtelen volt munkát és megélhetést találni, kénytelen volt elhagyni „*tenyényi hazáját*.” Budapesten, bár feleségében hű és szerető társra talált, a kivándorlás kábulatából felocsúdva egyértelmű vereségként értékelte a szülőföld elhagyását. Erről beszél a '76 című versben, amikor Jónással ellentétben, Ninivéből elúzóttan úgy érzi, „*vágyik a cet gyomrába vissza*.” Részben érthető e furcsán áttételes nosztalgia, hisz éveken át Magyarországon sem publikálhatott. Ugyanakkor gyorsan rálelt a neki való feladatra, ami nem volt kevesebb, minthogy a lassan bontakozó kárpátaljai magyar irodalmat megismertesse a magyar olvasókkal, segítse tájékozódni az otthon maradt pályatársakat, valamint hogy könyvtári munkakörénél fogva folyamatosan gyarapítsa könyvtáraink magyar nyelvű könyvvállományát.

Amikor elült valamelyest körülötte a vihar, a versek mellett hiánypótló kultúrtörténeti munkák írásába kezdett. A *Tettenérhető történelem*, a *Kárpátalja története és kultúrtörténete*, A *megmaradás esélyei*, az *Árvíz után*, *vízár előtt* című tanulmánykötetei, illetve a *Gens fidelissima*, a *ruszinok* című kismonográfiája jól körvonalazzák a tudományokban való jártasságát és érdeklődési körét, de Barátunk költőnek is kiváló volt. A *Régi versek* és az *Itthonatalanul* című köteteknek több darabja belerögzült az olvasói köztudatba, hisz egy fátyolnyi öniróniával – már 1965-ben – négy verssorba is bele tudta sűríteni Trianon kitaszítottjainak folytonos fájdalmaát:

*Apáink csak nevet, gőgöt,
De hazát nem hagytak örököül.
Papjaink csak jó tanácsot:
Tanulj tótul, törököül.*

Ezt jól megmondtad, barátom! Tanulunk egyfolytában csehül, oroszul, ukránul, s ha fiaink, unokáink elbambulnak, nemsokára – mint jelezted – törököül is. De ebben már ne legyen igazad! Jusson eszünkbe inkább, hogy másfél évtizede milyen bölcsen támogattad folyóiratunk újraindulását. „*Az Együtt építsen min-*

den értékes hagyományra – írtad – de ne legyen azok kiszolgáltatottja sem. Az Együtt új lap, mert nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.”

Ezen munkálkodunk jó ideje, s jöttél velünk lelkesen magad is, segítetted, gazdagítottad gyámolításra szoruló irodalmunkat, amíg erőd engedte. S ahogy fogyott az idő, az ébrenlét s a félálom határán egyre gyakrabban kívántad látni szülőföldedet. Vágytál és jöttél, ahogy az alkalmak adták, s ahogyan egészséged engedte, és én nem tudtam eldönteni, hogy szemeddel vagy lelkeddel faltad-e jobban a Tündérberegnek becézett tájat. Én fel tudtam fogni szavadban e lélekből áradó névadás szándékát, ám azt a könyvet, ezzel a címmel már senki sem fogja tudni megírni. Holott kötelességünk lenne azon munkálkodni, hogy az általad álmodott díszítőjelző ne kerüljön hiábavalóságra. Most úgy tűnik, jelképesen hazaköltöztél, Barátom. Bronzba örökített arcod itt van már velünk, ám valódi lényed, sohasem fáradó szellemed ott lebeg valahol a mennybéli Tündérberegben.

DAGERROTÍPIA ODAÁTRA

*ülsz egy margitszigeti padon
jó Arany Jánosunk
harangoznak a szél-pengette ágak
„én is voltam királylányka,
királylányból jávorfácska,
jávorfából furulyácska”
kottázza egy darázs
a lapulevél alól*

*haj micsoda
megtiport Antiókhia
a forrasztófű
rég kiszáradt kiskertiünkből
fától fáig faltól falig
elkóborol a néhai bárány
kikönnyezett igazgyöngyök helyett
békaporontyok lakják vizeinket
kilép a létből a lét
mintha csak tejért menne a boltba
kikaparja magát a hó alól
fekete mágiából
leprából
képtelen igazságok
homorú tükrében
meglátni magad
akkor is ha ez a csönd
már nem embernek való*

*összekaszabolták
a világnak
hetvenhét ágát
hetvenhét ágának
hetvenhét virágát
az elátkozott idő
fekete gyomrából*

ki tudja felhozni
összeragasztgatni
a messzelátó üvegcserepeit

a fák minden évben
megszülik a vihart,
esőcseppben kódolt üzenetek
jönnek a végtelenből,
ki érti,
ha még
anyánk sírását sem halljuk

meg kell húzni
a vízbe temetett harangokat
mindent elemésztő
tűz van a lelkek falujában
elszabadultak
az átok alatt fogant pusztulatok
fekete üszök porlad a markomban
Istenem
kiben bízhatasz immár
ha rozsdás vaspántok szorítják
házadnak kapuját

testben sem
kísérjük el halottainkat
a jó pap még ki sem mondja az áment
apánk sírja felett,
kezünkben a maroktelefon
a búcsúztató éneket sem tudjuk
mibe kapaszkodjék
a hitehagyott lélek
a kötelék
elbomlik magától

ülsz egy margitszigeti padon
jó Arany Jánosunk
harangoznak a szél-pengette ágak
„én is voltam...”
mondod
és visszaballagsz a halhatatlanságba

BARTHA GUSZTÁV

ÓRÁN INNEN

Egy perccel sem lesz előrébb a gyártólinija,¹ egy perccel sem... Ha az állótáblás cehből² elhozok három embert... Helyükre Szveta kiket állít? Az előkészítő asztaloknál pöszmötölő brügöket? Arra nem képesek, hogy megtanulják, melyik színű műanyagvödör mire szolgál. Pisisvedrek. Fehér a papíros, piros az alkatrészes, a szemetet a barna színű vödörbe kell dobálni, szelektív ökrök! Ez... ez meg itt, oszlopos tehénistálló, nem resztorán!³ Spórolnak? A fizetéseken lehet, az éves közgyűlést követő fábrikás⁴ bulikon nem szokás. Vagy már igen?

A virágcserepek közel vannak az ablakhoz...

– Svédasztalt terítenek, komplett vacsorát, tizenegy órakor töltött káposztát szolgálnak fel a pincérek, te meg falsz kétpofára, mint aki attól fél, hogy éhen hal!

– Gyomorreflex. Odahaza korán vacsorázunk. Nem?

Nem te vagyok, drágám! P/N – a port number a műszakot azonosító tesztcímké a gyártóliniján elkészült első kábelkorbácson. A te péperened drágám, a vastag pániksmink. Még jó, hogy nem csepeg. Ha egyszer-egyszer napvilágnál tükörbe néznél... A szemfestéked nem tudni, milyen színű. Szemezgetünk? Csak nem a pódiumon hangoló zenészekkel! Vajon melyik tetszik, hö? A kancsal gitáros, netán a sánta dobos... Írta Petőfi. Azt nem, hogy megyek jisztö.⁵ A ruszin melós nem beszél magyarul, a magyar ruszinul, én meg értsem meg, amit a két nyelvből egybekutyulnak. Éteri zenede, plusz jidálynai⁶ randi.

– Igazán kikapcsolhatnád drágám azt a kurvára okos telefonodat, lehetnéd a fülhallgatót!

Az EP/N – Európa azonosító. Az árak stimmelnek. Angliában jobb oldalon van a gépkocsik kormányja. Mi kerül fél kanál krumplipürén, darabka rántott cipótalpon hatvan hrvnyába?!

– Nekem elég, hogy korán érkezünk, a csámcsogásod nem vagyok köteles végbe hallgatni!

– Társulj be. A hús sokat érő fehérje. Fehérje nélkül nincs élet.

– Diétázom.

– Búcsúzkodsz a fiatalságotól?

Az asszony vállat vont, majd kisvártatva átnézett a férje válla fölé. A középkorú, testes férfi székét nyikorgatva fordult oldalra, követte felesége tekintetét. Az éttermi konyha előterének bejáratát eltakaró paraván tövében még mindig ott éktelenkedett a lila színű sűrűlővödör. A kakisárga paravánt díszítő tirke-tarka halpikkelyes sellőlányok egyike áztatta benne az uszonyát.

– Éppen kiemelkedik – jegyezte meg a férj.

– A feledékeny fejed! Miszerintünk kellett volna megjeleennünk hét órára, nem kifejezett idő szerint.

A férfi visszahajolt tányérja fölé.

Na és! A késés udvariatságság. Udvariatságság! A fábrikába tíz perc késésért két lábbal... A liniján⁷ tíz perc kurva sok idő, műszakváltásig nem érnéd utol magadat drágám. Már ha-ha-ha tudnád, mi fán terem a gürzés. Nem félnapokat ülök a fodrásznál! Percre – mit percre! –, másodpercekre ki van centizve az egy-egy munkafázisra fordítható idő.

– Műanyagvirágok.

– Tessék!

– A cserepes virágok. Nem égeti meg őket a nap.

– Ühü! – nyelte le a szájában forgatott falatot a férj, majd kisvártatva késével a szemközi fal felé bökött.

– Muszáj kiszűrnod a szemem!?

– Boccs! Nem tudok rájönni, hogy az a mázolmány mi a mennykőt akar ábrázolni. Szexelnek a feldíszített karácsonyfa alatt...

– Ádám és Éva, a tudás fája... Egyértelmű – mondta az asszony, azután, hogy vetett néhány pillantást a falfestményre.

– Na ne! – csóválta fejét a férfi, majd hol a képre, hol a feleségére tekintett.

Akkor az ilyen-olyan színű gömbök nem díszek az okos fán, hanem paracicsommadarak. Mert tudod, mi az egyértelmű, az, hogy két vagy több vezetőket hibátlan csomóba vh-s hegesztéssel vagy speciális saruval egyesítünk, meg hogy a párhuzamosan futó kábeleket bandázssal⁸ tesszük vízhatlanná. Annak meg tutira egyértelműnek kell lenni, hogy a sárga kártya a javítandó köteget, a piros kártya a hibásat, a zöld kártya a kijavított köteget jelöli, azt, hogy a kibaszott gépkocsiban működni fog az irányjelző, az ablaktörlő, a légszák... Mert ha nem, csatt lesz, és bumm – drágám! –, és az utasok szürkeállománya szétfröccsen a szélvédőüvegen. Én meg mehetek a csurmába⁹ csücsülni. Ilyen egyszerű. A frászokat az! Miért nem a részvényesek, a direktciójá¹⁰ vagy az irodakukacok írják alá a minőségi igazolást? Persze hogy azért nem, mert velem anno palimadarat fogtak: gondolod te...

– Vacakol a vérnyomásod? Nagyon kivörösödtél. Csak nem a gyáron agyalsz megint?! Mulatni jöttünk ide, jóember!

– Te igen, hetyegni a... pincérrel, meg a-a-az első jöttmenttel!

– Se a hely, se az idő nem alkalmas...

– Még nincs hét óra...

Órán innen hozzuk a normát. Gyors vagy és prima, ha egyébhez nem is, a veszekedéshez nagyon értesz, drágám!

– Izé, na... Szveta szmenájában¹¹ dolgozik egy kiscsaj, a tízperces cigarettaszünetben képes három szál cigarettát elszívni.

– Neked a fábrikádat kellett volna feleségül venned, főmérnök úr! Bőségesen lenne okod a féltékenykedésre.

A feleség széktámlára akasztott retikülje után nyúlt. A férj eltolta maga elől az üres tányért. Miután a zenészek rézsút, asztalt és széket kerülgetve a teraszajtón keresztül leosontak az alagsorban lévő bárba, a leskelődő szem-pár is eltűnt a paraván mögött.

Mennyi teríték, fehérabroszos terület-terület asztal!

– A délelőtti gyűlésen melyik lábujjodra léptek rá, drágám?

– Honnan veszed...

– Rég voltál rám ennyire kirúgva. Halljam, mi a gubanc!? A szokásos? Tervszámok a holdon, fizetések a béka... Nem?

Arc, szemöldök, szempilla, száj... A természetnek vannak fogyatékos-ságai. Arckrém, szemceruza, szempillafesték, ajakrúzs... Puff, a körömlakk...

– Hová a fenébe... Nem látod?

– Mit kellene látnom? – kérdezte a férfi, és közelebb hajolt a retikül abroszra borított tartalmához. Parfüm, hajkefe, intim-intim...– Cigaretta! Csak nem visszaszoktál?!

– Napi két-három szál... A kiscsajod tíz perces cigarettaszünet alatt három szálát elszív.

– Egy a sok közül. Ma munkába áll, egy hétre rá felbasztatja magát, három hónap múlva meg lobogtatja előttem az orvosi igazolást, arról, hogy ő terhes. Azonnal vegyem le a gyártólíniáról, mert kutya kötelességem könnyebb munkára beosztani.

– Szóval itt szorít a cipő? – kérdezte az asszony, s hirtelen, jobb kezével visszapörpölte a retikülbe a fehér abroszon messze riktó holmiját. – Majd a mosdóban.

– Szétbaszott kurvák, érted, és képesek azzal jönni, hogy nem tehetnek a szerelemről. A gyitdom¹² meg majd felneveli a sok zabigyereket.

– Melyik fábrikás nagyfőnök adta a szádba ezt a marhaságot?

- Rendszert csináltak belőle, érted, rendszert! Védi őket a törvény, nem bocsáthatom el őket.
- Az államnak, hál' istennek, több esze van!
- Kinek a pártján állsz?! – csapott az asztalra a férj.
- A szerelem pártján – válaszolta a feleség, majd talpra állította a feldőlt szalvétás poharat.
- Úgy – húzta a szót a férj. – Legalább lesz mihez tartanom magam.
- Jómadárka – legyintett a feleség –, hajnalig – hajnalig! –, ítéletnapig verheted az asztalt, előttem az maradsz, aki vagy: fekete pont a nagy májusi éjszakában.
- Milliószer hallottam.
- Akkor töröld meg a szád, igazgasd meg a nyakkendődet, nehogy a kompániád majd azt gondolja, hogy rossz feleség vagyok.

2017, Nagybereg

JEGYZETEK:

¹ Gyártósr

² Részlegből

³ Élőzenés étterem

⁴ Üzemi

⁵ Enni

⁶ Étkezdei

⁷ Soron

⁸ Szigetelőszalaggal

⁹ Fegyházba

¹⁰ Igazgatóság

¹¹ Műszakjában

¹² Árvaház

ELMŰLÁSAINK

Az élet értelme az, amit adunk neki.
(Stephen Hawking)

*A zászlóra nevet kell írni
várfokra tűzni kell egy fejet
a bitófa sem árválkodhat:
dőzsölhessenek varjak és legyek.*

*Kronoszt rendesen táplálni kell
fiat ledugni a torkán
a fegyverek sem pihenhetnek
mint a lesben vágyakozó vulkán.*

*Kenyér is kell a cirkusz mellé
a seregbe ifjú mellkasok
meg szép leányok a ricsajba
s kérünk hozzá sok rózsaszín habot.*

*A koszorúkat ti vigyétek
akik túlélítétek a holtat
a sírt majd az ássa meg nekik
akit szintén besoroznak holnap.*

*A zászlóra nevet kell írni
mellé egy vérző jelmondatot
holnap mindenkit besoroznak
szülhetnek bakákat az asszonyok.*

*Lányaink kitanulták sorsuk
sem jászol sem Jézus nem segít
nem akarnak holtakat szülni
sem Isten képére sem emberit.*

*Csakhogy mindenik jegyzett lélek
sorsából bármekkorát harap
átdöfi létét fegyver szándék
bélyeget éget bőrére a nap.*

*A koszorúkat ti vigyétek
rózsálló pírral sminkelt lányok
rakjátok a megszületettre
legyen ifjú elmúlásuk áldott.*

2016 decembere

SHREK TÍMEA

SZUICIDIUM

Egész reggel zuhogott az eső. A ház előtti utat ellepte a víz. A konyhában kávéfőztem, majd felbontottam egy doboz méregdrága cigarettát. Jobb lenne megdögleni – gondoltam magamban, majd felhörpintettem a fekete lötytyöt. Az erkélyről kötelet hoztam be. Leültem a székre és bámultam magam elé. Egy cigi, majd még egy. Fogtam a kötelet és keresztülvettem a csilláron. Megszólt a telefonom.

– Ma is te helyettesítesz – mormogta a főnök álmos hangon.

– Rendben – válaszoltam egykedvűen. Közben összeszorult a gyomrom.

A szekrényből elővettem az első pólót, ami kezembe akadt. *Marshall and Original 1996 Since*, hivalkodott rajta a felirat. Már elég régen vásároltam, még a turkálóban, a fekete nadrággal együtt. Mindkettőt magamra húztam. Elfelejtettem zoknit venni. Visszaléptem a szobába, a szőnyegen maradt a tegnapi sár a *Wink* cipőmről. Kopott, de kényelmes. Arra gondoltam, jó lenne már újat venni, aztán el is hessegettem a gondolatot. Minek, ha úgyis meg akarok halni? A fiókban csak fekete zoknik voltak, nem válogattam. Sietnem kellett, hogy elérjem a buszt.

Az esernyőt szándékosan hagytam otthon. Egy tüdőgyulladás már éppen rám fért, vagy bármi, ami végleg ledönt a lábamról. Várnom kellett a járatra, közben idős emberek sóhajtoztak körülöttem, hogy mennyire rendszertelen ez az ország, kevés a nyugdíj, meg hogy halálukon vannak. Bezzeg az első ajtón úgy tudnak felugrálni, mint az óvodások a mászókára.

Mielőtt beléptem a kapun, elszívtam egy cigit. Hátha tüdőrákom lesz. Reménykedtem. Beléptem a tanterembe, a gyerekek összesúgtak. Mindig így csinálnak. Nem szeretnek. Néha félnék tőlem. A legjobban akkor, amikor kiabálni kell rájuk, az nekem is fáj. Az állkapcsom az autóbaleset után nem a régi.

Amikor krétát vettem a kezembe és írni kezdtem, megint összesúgtak. Rajtam kívül még harmincan voltak az osztályban, egyikőjük sem balkezes, csak én. Tudtam, hogy én vagyok a téma. Valaki azt súgta:

– Nézd, hogy tartja a kezét!

Egy másik hang pedig, hogy:

– Láttad, hiányzik a foga is.

Elengedtem a fülem mellett a sértéseket.

Az óra után a főnök ordított, én tűrtem. Igazából nem is hallottam, miről beszél, és valahogy nem is érdekelt. Csak az járt a fejemben, mikor érek végre haza. Ő abbahagyta a kiabálást, én bólogattam. Bármibe beleegyeztem, csak engedjen utamra.

Útban hazafelé a kölykök kővel dobáltak meg. Egy lány azt kiáltotta utánam, hogy szörnyszülött. A vasúti sínek melletti erdőbe menekültem. Céltalanul bókásztam és sírtam. Néha hangosan, néha halkán.

Amikor sötétedni kezdett, elindultam kifelé az erdőből. Rugdostam magam előtt a nedves faleveleket, közben a csuklómát szorítottam. Éreztem rajta a hegeket, pedig több mint húsz éve volt már, amikor felvágtam az ereimet.

Az eset után három hét betegszabadságot vettem ki. A konyhában még mindig ott lógott a kötél. Az asztalon kávé és cigi, elolvastam az újságot. *Halottat találtak az erdőben.*

Szólt az egyik cikk. Hangosan gondolkodtam:

– A ruha és a személyleírás alapján én vagyok.

Felálltam. Becsuktam a szemem és kirúgtam magam alól a széket.

EGYPERCESEK

ADÁSUNKAT BIZONYTALAN IDŐRE MEGSZAKÍTJUK (1956 EMLÉKÉRE)

Sztálin a törmelékek alól is látott mindent. Figyelt. Azt, ahogy a vörös csillag lehullott. Az időseket a pincékben, a fiatalokat a barikádok mögött. Láttá a téren a halottakat, sőt, még az üvöltöző rádiót is meghallotta.

Az ellenőrzőpontokon nem engedték át az oroszokat, mégis beszivárogtak. Szergej és Igor napok óta a rádió épületének tetején ült és várt. Ölükben géppisztoly teletöltött tárral. Egyelőre nem lőttek.

Tankok hajtottak a tüntetők közé. Puskapor- és vérszag járta át a levegőt.

Igor megfordult és lőtt. Egyenesen Szergej arcába. Megérkezett rá a parancs. Tőle.

KIHÍVÁS (50 SZÓ)

Ketten ültek a konyhában, haragos tekintettel néztek egymás szemébe.

– Játsszak az életeddel? – kérdezte a nő a vele szemben ülő férfit.

– Nem szeretném – válaszolta.

– Mielőtt rágyújtánál, mondanék valamit.

– Mondd.

– Nyitva hagytam a gázcsapot. Légy óvatos.

– Kihívás? Elfogadva – válaszolta a férfi, elővette kovaköves öngyújtóját és begyújtotta a szájában lévő szivart.

POTYAUTAS (50 SZÓ)

Az utasok felszálltak. A vonat lomhán indult el. Nyikorgása egészen az agyamig hatolt. Éreztem, ahogyan megsimogatja a tekervényeimet, behatol a tudatalattimba, és átveszi az irányítást. Felemelte kezeimet, ingetgetett velük. Váratlanul a sínekre dobtam az ismeretlen nőt. Néztem, ahogyan a kerekek felnyitják a koponyáját. Most már az ő agyában voltak. Megérdemelte.

KURVALESEN (50 SZÓ)

Figyelte őket.

A kékruhás nő feltűnésmentesen lépett a szartól bűzlő bokor mögé. Egy elegánsan öltözött férfi követte. A jó munkához idő kell, az pedig nem volt. Tíz perc múlva a férfi sietősen távozott. Kezében átlátszó szatyor, benne pelenka.

A sarkon utolérte a felesége, babakocsival. Megcsókolták egymást. A kurváról nem beszéltek.

TOLVAJOK (50 SZÓ)

Pupillái kitágultak, arca sápadt és kifejezéstelen volt. Meredten nézett fölfelé. Két férfi sétált el mellette. Megvetően bámultak rá.

- Tegnap még nem volt ilyen fehér – állapította meg az alacsonyabbik.
- Ma reggel vertem agyon – szólt a magas.
- Te sem vagy kismiska – köhögte ki az alacsony, majd sűrű zöld nyálát a földre köpte.

VISSZAJÁRÓ

Koromsötét volt. A zaj felverte a temetőőrt.

- Maga meg mit csinál?
- Nem látja? Éppen megpróbálok kikecmeregni a gödörből.
- De hiszen maga halott!
- Félnótás, nem látja, hogy élek?

Az ór zseblámpájával a síron lévő márványköre világított. Ott állt előtt egy kép, teljes életnagyságban.

- Jó ég! Ez tényleg én vagyok. Figyelj. Visszamászok, te pedig rám lapátolod a földet. Rendben?

ZSÓFI PANASZAI

Ha apu intett, mennem kellett. Fel a lépcsőn, az emeleti szobába. Tudtam, mit kell tennem. Háttal álltam neki. Szépen, lassan vettem le a ruhákat, miközben ő bámult. Aztán meleg vizet hozott egy tálban, meg szappant és szivacsot. Bele kellett állnom a lavórhoz, és ő elkezdett mosni. Kezei gyöngéden húzták végig rajtam a nedves szivacsot. Csak, hogy tisztán bújj ágyba... Suttogta a fülembe. Aztán frissen vasalt pizsamát készített ki a komód tetejére. Rá kellett állnom egy kendőre és ő szárazra törölte. Miután felöltöztetett, az ágyhoz futottam, bebújtam a paplan alá. Gondosan betakart és megcsókolt. Mindig így tett. Csak akkor hagyta abba, amikor feljelentettem zaklatásért.

SILVIÁRÓL ÉS A HALÁLRÓL

(A RÓMAI DISZNÓ KÖLTŐJÉNEK STÍLUSÁBAN)

*Silviával az őszi kertben jártam.
Hívott – reggel már ajtómnál állt – ,
hogy a fodros felhők segglyukában
együtt nézzük a várható halált.*

*Csend volt. Csak Dönci röfögött.
Tegnap átvisította az estét.
Látta, Róma ünnephez öltözött,
s érezte, felnyitjuk többmázsás testét.*

*Jaj, ha az a segglyuk egyet durran
s mérges nyilait rám szórja az ég,
Juhász Gyula módján – bízom az Úrban –
visszajárhatok csülköt enni még.*

*S Silvit ha közben mással háltni látom,
nem érem be azzal, hogy kísértsem őt.
A ringyót a cupákos csonttal fejbe vágom,
hogy térdeljen ő is az Úr színe előtt.*

TÁBORI POSTA

(LIMERICK)

*Szép regényt írt Vári Fábián.
Mereng a rágyánszka ármiján.
Ott szolgált két évet,
s NDK-s bigéket
ölelt hazai nimfák híján.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZÓ

VÁSÁRTÉR

(RÉSZLETEK)

* * *

Be sem laktuk még a házunkat rendesen, amikor október közepe táján látogatónk érkezett. Zábolynak hívták, mint később majd megtudom. Hosszasan beszélt, gyözködte apámat valamiről, s beletelt vagy másfél óra is, mire az én apám megadta magát. Aztán felálltak az asztaltól, és benyitottak az üres házba. A látogató körbejáratta szemét a padlón, a falakon, megállapította, hogy ez a hely nagyszerű lesz, aztán elment. Anyám, aki eleinte tanácstalanul tekintett a semmibe, a végén feloldódott, s ő is azt mondta, hogy jó lesz. Mármint az a nyolcvan rubel, amelyet a szoba bérletéért fizet majd a két öreg, Varga bácsi és Varga néni, akikről utólag azt gondolom, hogy azért jöttek el sajátjukból, mert a vő útjában voltak. Apám havi keresete abban az időben úgy hat-hétszáz rubel lehetett. Nyolcvan rubelért tíz kiló cukrot, húspan számítva három kilót, kenyérből pedig egy egész hónapra valót adtak akkoriban. Ezek szerint jelentős gyarapodás elé néztünk.

A két öreg költöztetése kitelt egy délutánból. Ágyat, asztalt, két hokedlit, egy sötét színű kaszlit, valamint ruhaneműt, ágybelit, apróbb konyhai holmit hoztak be a szekérről, aztán Varga bácsi és aszott testű, halk szavú párja hozzáfogtak a rendrakáshoz. A hetven körüli, kissé köpcös és erősen kopaszodó öregember, akinek nevével azonos a mestersége is, legelőször munkaszállát, a banklit helyezte el az utcára néző ablak alatt. Ennek lapján néhány agyonhasznált kaptafa, bőrhulladékok, kalapács, fa- és fémszögekkel megrakott konzervdobozok, ökölnyi darab szurok, egy gombolyag fonal kapott helyet, jobb oldalán, a vízszintes sorban bevert szögekre pedig fogókat és különböző késeket aggatott. Amint munkahelyét elrendezte, egy öreg plédbe tekert csecsemőnyi csomagot kezdett boncorászni, s abból egy régi, faragott szekrényes, ingás faliórát szedett elő. Ennek keresett lehetőleg rangos helyet, majd megállt szeme a banklialtal fölötti falon. Miután beverte a szöget a falba, nyújtózkodva próbálta helyére akasztani az öreg időmérőt, de valamelyik mozdulatába hiba csúszhatott, s az antik szerkezet

kisebb robajjal a szerszámos asztalkára rogyott. – Na, bazd meg! – csúszott ki száján mindjárt egy csúnya kifejezés, ami engem ugyan meglepett, de meg nem botránkoztatott, mert olyan szánni való, tehetetlen lett hirtelen a vén Varga, amint ott görnyedt a szétesett óraház fölött tanácstalanul...

Hármát sem érkeztem aludni, az öreg suszterhez beállított az első ügyfél. Szerencsétlen pára, bár ne tette volna! A Szikszóéktól örökölt házörzőnk, bár állandóan láncon volt, megérezhette rajta a kunyhók szegénységét, s ez nagyon felidegesíthette. Egy lépésre tán már el is haladt mellette a Birkés Róza nagyobbik lánya, amikor Bobi két lábra állva rávetette magát, s harapta, ahol csak érte. Épp a kapuban álltam, s mivel illet nem is feltételeztem eddig a kutyánkról, a látványtól szinte lebénultam. A nő keserves jajbékolására kiszaladt a házból Varga bácsi, s az út közben felkapott botjával visszaretentette a megvadult állatot. Be is húzódott az rögvest a bódéjába, onnan sandított ki a vénember fenyegető öklére, onnan hallgatta haragos szitkozódását.

– Fábjárny úr, ez így nem lesz jó – fogadta Varga bácsi hamarosan a gyárból hazatérő apámat. – Ha ez a kutya továbbra is itt fog tanyázni, ha énnékem minden kuncsaftomat elijeszti, miből élünk meg? Na, tessék nekem eztet megmondani!

Apám, akit már útközben talált a rosszhír, beleizzadt a gondolatába is, hogy a kutya miatt a községi hatóság előtt majd magyarázkodnia kell. Ha Birkésék felmennek a komitetre,* akkor bizonyára így is van, ezért most feltehetette magában, hogy bármire hajlandó, csakhogy a vénembert megbékítse.

– Nyugodjon meg, Béla bátyám – nézett büntudattal az öreg szemébe –, megígérem, hogy eltakarítom innen ezt a kutyát még ezen a héten. Ha másképpen nem megy, hát lelövetem.

Lelövetni azért mégsem kellett Bobit. Feltételezem, hogy kínálta apám fűnek-fának, csak szabaduljon meg a veszedelmes jószágtól. Egyik délután aztán eljött érte Gyula keresztapám, aki hentes, nyakörvet tett rá, és elvitte.

– Na, ott legalább jó dóga lesz – mondta a vén Varga némiképp megnyugodva. S hogy mennyire igaza volt, azt leginkább a kutya felől érkező kedvező hírek támasztották alá. Így legalább mi is megnyugodtunk, az ügyfelek meg attól kezdve biztonságban adták egymásnak Varga bácsi ajtajának kilincsét.

Tekintélyes halmot rakott maga mellett az öreg az elnyűtt, piszkos lábbelikből. Volt köztük olyan, amelyikre három foltot is fel kellett varrni, hogy ne kandikáljon ki belőle viselőjének bütyke, de ekkor már a talpat és

* Komitet – végrehajtó bizottság.

a sarkat is illet megigazítani egy-egy flekkel. Ha meglett végre a javítás, az egész lábbelit lekente valami vakítóan fekete, hamar száradó festékkel, s tenyerére állítva adta át gazdájának, mint valami elegáns ajándékot: – Tessek parancsolni. Olyan, akár az új. Aki igényesebb volt valamivel, szakadt felsőjú lábbelit nem vitt a mesternek, mert az már újra való. Ellenben, ha egy formáját még jól tartó lábbelinek papírvékonyságúra kopott a talpa, s azt nem akarta teljesen leszakítani, az nagyvonalúan rendelt egy féltalpalást. Az ilyen kuncsaftnak Varga bácsi ott helyben kiválasztotta a talpnak való bőrt. Kopogtatta és hajlítgatta, hogy alkalmasságát, minőségét bizonygassa, végül megkérdezte: – Jó lesz?

Hiszen jó is lett volna minden, ha a tél nem veszi olyan komolyan a dolgát, mert végül nagyon keményre és hosszúra sikeredett. A két öreg lakószobáját egy rakott téglatűzhelynek kellett volna melegen tartani, de tisztességes tüzelő hígán képtelen volt eleget tenni az elvárásnak. Kapta az öreg a zsákot, lábbelijére a síkos, fagyos utak ellen rongyot tekert, és elindult a szeme után. Valamelyik közeli lakó száraz pincéjében elaszott, teljesen kiszikkadt karalábéját hordta az utcai szemétre kosárszám, az öreg ezt megtalálta, és szedegetni kezdte. Lerázta róla a havat, s mintha mérlegelné, hogy elég száraz-e, maga elé tartva megvizsgálta mindegyiket külön-külön.

– Hát maga meg mit válogat ott, Béla bácsi? – kérdezi a szomszédos házból kilépő Kékesiné.

– Gyertyánfát – feleli az öreg, s széles vigyorral felmutatja a kezében lévő darabot. Jókedvében rándult volna az arca vigyorba? Aligha. Akkor hát kínjában, az sokkal inkább hihető. Máskor ölnyi szalmát szerzett valahonnan, és begyűjtani nem is kívánhatni jobbat. Attól lángra lobbannak a rongyok, a javíthatatlan lábbelik, bármilyen éghető kacat, s a téglaspór ettől jókedvre kerekedve, tisztességesen duruzsolt. Napközben még meg is voltak valahogy, de éjszaka, amikor a tűzhely is pihenőt tart, sokat vacoghattak, mert koruknál fogva, kedvük fogyatkozásában egymást sem tudták már felmelegíteni.

Hallom én egyszer, mondogatják, hogy erős hűgyszaga van az öregnek, nem lehet már lassan meglenni a közelében. De ha csak ennyi lett volna! Kiderült hamarosan, hogy a szalmazsák a bűnös, csak úgy hemzsegnek benne s körülötte a bolhák. És egyre gyengébb az öreg, egyre többször marad az ágyban, úgy néz ki, esélye sincs már, hogy testi romlásából kilábaljon. Az ilyesminek, persze, híre megy. Meg is ritkultak, gyérebben jöttek a kuncsaftok, majd elmaradtak teljesen. Nem is lehetett azon csodálkozni, ha elmaradt emiatt a lakbér is. Az én apám eleinte hümmögött, ha

anyám kiborult a lakók miatt, végül rászánta magát, és elment az öregek már felnőtt gyerekeihez. Jöttek azok már másnap. Hoztak egy zsák tüzelőt, jól felfűtötték a szobát, megfűrosztotték, tiszta ágyba fektették az apjukat, de nem maradtak mellette. Meg lehet mindent s mindenkit érteni, hisz ott a család, a sok tennivaló, megvan mindenkinek a saját gondja. Mi viszont közletről tapasztaltuk, saját fülünkkel hallottuk éjszakánként, hogy a vén Varga egyre erősebben köhög, aztán, ha a köhögést egy időre letudta, fél óráig krakogott, köpködött. Nem segített rajta már a közelgő tavasz sem, pedig a bőséggel áradó napfény mindent elkövetett, hogy jobb kedvre derítse. Ma már azt gondolom, ő maga sem igazán kívánta a felépülést, ahhoz meg eléggé makacs volt, hogy csak úgy, minden vita nélkül megadja magát. Véletlen tanúja voltam egyszer, amint a magasba bámult hosszasan. Azt hiszem, az égben lakót próbálta megszólítani, de nehezen szánta rá magát. Aztán mégiscsak beszélni kezdett. Szavait én nem értettem, csak azt tudom, hogy feje az idegtől szinte rángott, amikor jobb karját indulattal a magasba emelte, és erőtlen öklével megfenyegette az eget. Ingujja visszarggyant eközben könyökéig, s a karja fehér volt, akárcsak a halál.

Február vége felé még éjszakánként fagyok voltak, de a március második fele megemberelte magát. Jó szelei és napjának áldott melege csakhamar felszikkasztották a sarat, s a hónap vége felé már szinte jól esett mezítláb járni. Ugyanakkor bent a házban kutyavilág lett. A hirtelen jött melegben úgy elszaporodtak a bolhák, hogy az asszonyok tenyérrel söpörték meztelen lábaikról az éhes vérszívókat. Egyik szomszédasszonyunk tanácsára anyám bolhaport hozott, s jócskán meghintette a Varga bácsi szalmazsákját, ágya környékét, majd szórt belőle rendszeren a mi szobánk padlójára, s az ágyak alá is. Ettől azonban úgy megvadultak, hogy marásukat én is megéreztem, holott addig sohasem szerettek, a macskánk pedig, hogy fájdalmát nyilvánosságra hozhassa, meg-megugrott és kényeskedve felnyávo-gott minden egyes maráskor. De túl lettünk csakhamar ezen is.

Délutánonként az öreg már kimerészkedett az udvarra, kivitte magával a kis szurtos sámedlit, s leült. Látszott rajta, hogy bírja és élvezi a napot, de amint apámat meglátta, egész lénye elkomorodott. Meg se várta már, hogy a tartozását eszébe juttassák, nyomhatta a lelkét amúgy is, ezért mondta ő magától:

– Nyugoggyon meg, Fábány úr, észben tartom én, mennyivel vagyok adósa. Megfizetek nemsokára, meg teccik látni, megfizetek én mindent mindenkinek.

– Tudom én, Béla bátyám, nem félek én magától – válaszolt apám színlelt nyugalommal, mert nem vette már komolyan az öreg fogadkozásait.

Hanem aznap, éppen hogy sötétedni kezdett, Varga bácsi fogta a botját, és kicsoszogott a kisajtón. Úgy indult el, mintha csak a kinti világra lenne kíváncsi, de eltelt egy fél óra, majd másfél, máskor ilyenkor már le szokott feküdni, s az öreg még mindig nem volt a házban. Mariska néni ájtott hozzánk, a kezét tördelte, szeméből dőlt az aggodalom, arcán megtelepedett a félelem:

– Istenem, most mihez fogjak, hát hova mehetett? Segítsenek, drága Fábjárny úr, ha Istent ösmernek, aggyanak tanácsot, kihez forduljak, mert érzem, hogy ennek jó vége nem lesz.

– Ugyan már, Varga néni – kezdte apám nyugtatgatni –, elő fog kerülni, meg tetszik látni. Biztos, csak a jányát ment el megnézni, hisz hetek óta nem látta. De az is lehet, hogy ott rosszul lett, ezért lefektették.

– Teccik látni, ez az, amit nem tudok elképzelni rulla. Nálamnál jobban senki se ösmeri. Olyan nincs, hogy ű a jányához elmenjen, ha ű ezt képes vót velünk megtenni. Ű annál sokkalta büszkébb.

– Jól van, Varga néni, én kimegyek, szétnézek a környéken, biztosan tanálok valakit, aki látta, egy ember csak nem veszhet el nyomtalanul?

Apám oda volt, kereste, amerre csak értelmét látta, és elment Zábolyékhoz is. Kiderült, hogy valóban járt ott. Igaz, csak pár percre ment be, megnézte őket, majd elköszönt s elindult, ők azt gondolták, haza. A hírre, hogy otthon nincs, elkomorodtak, s keresésére indultak ők is. Hiába. Másnap reggel azonban jött valaki szólni, hogy az Akácosban megtalálták a bakancsát, ruháját. Úgy gondolta szegény, azt nem viszi magával, valaki tán majd hasznát veheti. Az igazi fordulat azonban harmadnap délután állt be. Szilági Menyus, a szerencsétlen, ott feneklőzött az Akácos alatt, s a horga egyszer csak megakadt valamiben. Az akasztáskor szép nagy süllőre vagy csukára számított, de hamar lefittyedt a szája, mert a zsákmány egyáltalán nem vitte a zsinórt. De ha már egyszer így esett, óvatosan partra húzta a vén Varga tetemét.

A hírre nálunk is megmozdult a ház, apám gondolkodás nélkül a helyszínre rohant. Ismerem jól az Akácosba való járást, hát elindultam utána magam is. Volt már ott vagy egy tucatnyi ember, köztük, mappával kezében egy sötétkék egyenruhás milicista, valamennyien a felpuffadt hulla körül álltak. Megálltam valamivel távolabb, de így is láttam, amit nem kellett volna, s az már fel sem vetődött bennem, hogy közelebb menjek. Olyan hihetetlen, valószerűtlen volt így is, hogy az a mindig szurkos, örökké feketében járó ember most annyira fehér.

Aznap éjszaka sehogyan sem akart az álom rám találni. Az a kényszerképzet gyötört, hogy nem vagyok a szobában egyedül. Talán a Varga bácsi

lelke jár itt, hogy búcsút vegyen a háztól, de lehet, hogy a nagyságos halál küldött maga helyett valakit. Addig forogtam vackomon, addig fárasztottam az elmém, hogy sorsom fölött sajnálkozva sírni kezdtem. Előbb csak magamban, csendesen, aztán a mellkasom is rángatózni kezdett, majd felzokogtam hangosan. Szüleim meghallották, és halálra riadtan tolták rám az ajtót. A tudat, hogy nem vagyok már védtelen, kissé megnyugtató, de a kérdésekre jó fél percig nem tudtam még válaszolni, úgy ikegtem. Kis idő múltán szakadozva, levegő után kapkodva megszólaltam:

– Ha anyu meg apu is meg fog öregedni... és egyszer majd meghalnak... és majd én is nagyon öreg leszek és meghalok... akkor... akkor ki fog engem eltemetni?

Anyám a fejéhez kapott, és hangos sírásba kezdett:

– Drága Szűzanyám, hát hogy tudhat ilyesmi még az eszébe is jutni?

Apám finoman csillapította, majd fölém hajolt, a félhomályban megke-reste a kezemet, majd amikor úgy érezte, hogy csillapszik testemben a remegés, így beszélt hozzám:

– Tudod, kisfiam, az még nagyon sokára lesz. Én, látod, mostan még nagyon erős vagyok, dolgozok, sokáig tudok rátok vigyázni. Egyszer majd valóban eljön az idő, amikor mi is megöregszünk és meghalunk, de akkor már te is felnőtt és pont ilyen erős leszel, és neked is lesz feleséged, és lesznek gyerekeid, akik öregségedben majd gondolnak rád, és ha arra kerül a sor, szépen eltemetnek, ahogyan illik. De ne törd te még ezen a fejedet, rengeteg minden történik addig veled és körülötted. Meglátod... meglátod majd, minden jó lesz végül.

Apám szavai abban a pillanatban hatottak, s ha meg is kapaszkodott a szívemben valami kóbor és erőszakos félelem bogánca, a következő percben már el is enyészett. Hát hogy nem tudott ez nekem is eszembe jutni? De nem baj, az a fontos, hogy így van, az én apukám azt tudja... Beszélhet ez után bárki bármit, csúfokodjanak csak, hogy szeretős-mártás, kendermagos paprikás, én nem fogok majd tiltakozni, ha azt kérdezi valaki, hogy van-e már szeretóm. De egy biztos: nem Mikola Klári lesz az. Vagyis lehet, hogy mégis Klári lesz a neve, de az egy egészen más Klári. A keresztmamám három lánya közül a legkisebb, az tetszik nekem. Idősebb ugyan tőlem vagy két évvel, de mit számít az? Az a két év nem lehet hátránya egy olyan lánynak, akinek félszöke, félbarna és vállig érő, gyönyörű göndör a haja.

* * *

Egy ideje néhány ráérős, fiatalabb korú férfi muszlinkendőkkel és selemharisnyákkal házal a Vásártéren. Miért is ne, ha egyszer itt a lehetőség egy kis könnyű keresetre? Az Ausztriából hazafelé szállingózó orosz katonák tucatszám hozzák az errefelé még csak hírből ismert divatcikkeket, az újdonsült kupecek meg átveszik és továbbadják, mert kiváló ösztönrel ráéreztek, hogy a finomabb portékának kezd már mifelénk is szeme lenni. Heti egy-két alkalommal kopognak be azokba a házakba, ahol nagylányt, fiatalasszonyt sejtene, mert melyik fehérnép ne sóvárogna a szépséget szolgáló apróholmi után? Izgatottan veszik kézbe, kibontják a mindössze levélborítéknyi kis csomagot, óvatosan kézfejükre húzzák, majd a fény felé tartják a harisnyát, és szemük-szájuk mosolyog a gyönyörűségtől. Az egyik teljesen testszínű, enyhe füstárnyalatú a másik, ránézésre feketének látszó, de viselés közben varázslatosan áttetsző a harmadik, és könnyű mindegyik, akárcsak a lehelet. Az én apám is kifizet legalább két párat, mert egy ebből nem sokat ér. Kényes holmi, könnyen szakad, vagy épp elég az is, ha egy óvatlan mozdulattal beakasztott szem felszalad rajta, aztán ki tudja, mikor lesz kapható megint? De egy bordó, zöld és kék színekben játszó muszlin sálát is kifizet apám, hadd legyen teljesebb az anyám öröme. S egy hét múlva, amikor Szenátor, a Nina fia szintén beállít egy kisebb árukészlettel, apám röviden tudtára adja, hogy meg se hajlandó nézni, mert néhány napja kötött már hasonló ügyben üzletet. Szenátor azonban nem olyan legény, akit csak úgy le lehet rázni. Ha már egyszer bent van a házban, össze kell, hogy jöjjön valami kis seft.

– Laci Bácsi – nyúl leंबरdzsekének belső zsebébe –, maga egy tanult, okos ember. Egy ilyen príme töltőtollat nem szeretne? Ez mindegyik olyan egyenletesen és simán ír, mintha a legfinomabb ceruza lenne.

Nekem alig van még fogalmam az íróeszközök használatáról, de amint letesz az asztalra három takaros kis tollat, arra gondolok, hogy szívesen megtartanám valamelyiket. Apám odasandít éppen, de amíg ki nem derül az ára, csak taláломra emel fel egyet. Sötétzöld, finom márványmintás kaucsuktoll, a szétcsavarható helyeken aransárga erősítő gyűrűkkel. Lehúzza a kupakját, látja, hogy aranyhegy sárgállik benne.

– Oszt ezért mennyit kérnél, te fiú?

– Mint magának, Laci bácsi, odaadom tizenöt rubelér’.

– Sok lesz az, te fiú! De ha neked eladó, egy tízest adhatok érte.

– Ezt a tollat egy tízesér’? Na adjon csak egy papírt! – szól ingerülten a kupec, de amíg apám körülnéz, ő felkap a nagyanyám bevetett ágyáról egy

újságot, s fehér felületet keres rajta, hogy az írószerszámot kipróbálja. A kezében maradt lendülettel írást imitáló hullámvonalat rajzol, de a kék tintanyom szemmel láthatóan megvastagszik, szétfut az újságpapíron.

– Na látod? Nem ér ez még egy tízest se, de ha már kimondtam, nem csinálhatok a számból feneket.

– Jó’ van, na! Aggya ide azt a tízest, legfejjebb ráfizetek, de azt megmondom, hogy magával én többet nem üzletelek...

Hát valahogy így zajlott az életünk: aprócska eseményekkel, csendességben, s mire eluntuk volna magunkat, akkorra mindig bezörgetett valami újabb változás. Egy alkalommal apám azzal a hírrel állított haza, hogy ismét lakóink lesznek, de most felsőbb utasításra. Az a helyzet, magyarázta, hogy nemcsak muszlinkendőkkel és harisnyával kereskedő közkatonák érkeznek Ausztriából, hanem katonatisztek is asszonyokkal meg gyerekekkel. Nekünk is be kell látnunk, hogy őket nem lehet kaszányába küldeni. A gyárban röpgyűlésre hívták össze a dolgozókat, s ott meg is ígérte a bíró, hogy rábírnak mindenkit, akik saját szükségletüknél nagyobb lakóterülettel rendelkeznek – mindössze hat-nyolc hónapról van szó –, hogy osszák meg fedelüket tíz vagy tizenkét családdal. Ennyit valóban megtehet a község, meg aztán értük is fizet majd valami kis lakbért a tanács, ami egyáltalán nem mellékes.

Hozzánk egy háromtagú család érkezett. Nevükre, hisz nem sok alkalmunk volt velük tartósabban érintkezni, nem emlékszem, de az örökre megragadt bennem, hogy a családfő legelőször egy gyapjútakaróba göngyölt tárgyat hozott be a házba. Ott, miután szétnézett, egy berámázott arcképet bontott ki a pokrócból, annak igyekezett méltó helyet keresni az ablakkal szemközi falon. Én ránézni sem igen szerettem az ezüstös ráámában lakó tömött bajszú emberre, akinek szúrós szeme – nekem úgy tűnt – követi a szoba lakóinak minden mozgását. A kapitány, ahogy apám emlegette, annál inkább odavolt érte. Ha részen jött haza, fél órát is tudott állni előtte. Bizonyára az ő házi szellemét ábrázolta, mert olykor beszélt hozzá, s egyszer azon kaptam, hogy sírva csókolgatta. De voltak az orosz tisztnek ennél rémisztőbb dolgai is.

Egy alkalommal furcsa, kisbőröndszerű szerkezetet, valami gramfont vagy mit hozott haza, ünnepélyesen az asztalukra helyezte, fedelét felnyitotta, majd egy fekete korongot helyezett rá, és egy kis fogantyúval kurblizni kezdte. Aztán kapcsolt rajta valamit, a lemez forogni kezdett, és folyamatos sistergéssel kísérve megszólalt a méltóságteljes zene. A kapitány ekkor kihúzza magát, hangos éneklésbe kezdett, s szigorúan nézett apámra, hogy ő miért nem teszi

ugyanazt? Apámnak, ha egyszer megjárta a sztálini légereket, ismernie kellett a szovjet himnuszt, de úgy tett, mintha most hallaná először, és tagadólag rázta a fejét. Az orosz erre revolvertaskájához nyúlt, és kirakta a fegyvert az asztalra, s most már erélyesebben intette apámnak, hogy énekeljen. Anyám ijedten húzott magához, de én nem tudtam levenni a szememet apámról, aki ekkor már engedelmesen állt, és a bizonyára ismerős dallamot lá-lázva megpróbált részt venni a produkcióban. Albérlőnknek azonban ez nem volt elég. Megállította, majd újraindította a lemezt, s szótagolva rágta apám szájába az első sort, amit néhány év múlva majd nekem is be kell vágnom: Szo-juz nye-ru-si-möj reszpublik szvo-bod-nökh... És apám keserűségét leküzdvé ismétli, éneklí az oroszsal, csak hogy nekünk bajunk ne legyen.

Az orosznéra már alig emlékszem, de négy-ötéves forma kislányuk törekeny kis alakja az évtizedek homályán is áttetszik nekem. Ha anyjának házon kívül akadt dolga, Tányát átkísérte a mi szobánkba, s bár egymás nyelvét nem értettük, a játék örömeiben tökéletesen egyek tudtunk lenni. Társult hozzánk ilyenkor vidám természetű tarka macskánk is, akinek nevet ugyan nem volt szokás adni még akkoriban, ennek ellenére nekem – legalábbis házon belül – leghűségesebb pajtásom volt. Magammal teljesen egyenrangúnak tartottam, s hogy a játékban ő is egyenrangúnak tekintsen, lehasaltam a háziszőttes pokrócokkal takart padlóra, s felvettem azt a pózt, amelyből ő a konyha másik sarkából támadni szokott. Hátrafelé kúsztam, mintha nagyon tartanék tőle, s a macskának ez minden jel szerint imponálhatott, mert szorosan a padlóhoz lapulva figyelni kezdett, felmérte a távolságot, majd két ügyes ugrással előttem termett, s kiosztotta fejemre puha mancsának kíméletes pofonjait. Ismerkedésképpen ezt a kis műsort játszottuk le a kislány előtt, aki mindezen jóízűen, hosszasan nevetett.

Így talált ránk apám, ebben a meghitt hangulatban, amikor a gyárból hazajött. Egy újságpapírból csavart zacskóban gyümölcsízű cukorkát tett elénk, s láthatólag elégedett volt a fiával, aki könnyen bizalmába fogadta az orosz kislányt. Öröme csak akkor lehetett volna teljesebb, ha ezt az önfeledt, baráti együttlétet a kapitány is látja. Valóban így érzett? A kislányt illetően azt mondhatnám – talán, ám azon túl bizonyára csak szerepet játszott, mert irtózott a rendszerellenesség gyanújának még az árnyékától is, s hogy miért, arra csak ő adhatott volna kimerítő választ. Én csak annyit tudok, hogy harmincéves korára az élet erre tökéletesen megtanította, vagy inkább rákényszerítette, s hogy a leckét örökre eszébe vesse, időnként jeleket is küldött neki. Egyet, hogy túl sokáig ne barangoljak az emlékezésben, még aznap délután.

Tányával az asztal alatt fészket készítettünk magunknak, majd leheveredve, fél könyökre támaszkodva a macskát kezdtük babusgatni. Úgy hajoltunk fölé, mintha gyermekünk lenne, s az állat szeretetünket elfogadva elégedetten dorombolt. De egy idő után eluntam az egészet, s egy bukfencsel kipenderültem az asztal alól. A lányka ennek a mutatványomnak is szívből örült, s jelezte, hogy megpróbálja ő is. A bukfence azonban kissé félresikeredett, oldalára fordulva fejezte be, s miközben fel akart állni, hirtelen köhögni, majd fuldokolni kezdett, s közben úgy kapott a levegő után, mintha nem lenne belőle elég. A cukorka! – kiáltottam kétségbeesve, de apám már felpattant a rádió mellől, s a gyerek hátát csapkodta tenyerével. Egy rövid pillanatra úgy tűnt, mintha megszűnt volna légszövében az elzáródás, de a gyermek hirtelen levegő után kapott, és a cukorkát visszazippantotta. Újabb fuldoklási roham jött rá, de nem volt már ereje köhögni sem. Apám két vállánál fogva rázta, ismét a hátát kezdte csapkodni, de úgy tűnt, hiába. A lányka szeme fennakadt, nyaka, arca kékülni kezdett. – Istenem, Istenem, ne hagyd, hogy itt haljon meg! – kiáltotta apám kétségbeesve, sírva, majd felkapta és rohant vele ki a házból – talán a szomszédoktól, talán a zöldkereszt dolgozóitól remélve segítséget, de a nyirkos lépcsőn megcsúszott és a gyerekekkel együtt elvágódott. Ő maga a lépcső közepe táján landolt, a Tánya kis teste meg elgurult a karjai közül az utolsó lépcsőfokon is túlra.

– Istenem, hát még ezzel is büntetsz?! Hát összetörve kell a koporsóba tenni?! – tört ki belőle a rettentő keserűség, de mire derekát fogva feltápáskodott, a kislány már ült, és ujjai közt a félig elszopott, vétkes cukordarabot mutogatta.

Évek múltán is felemlegette apám ezt kellemetlen emlékű, mégis szerencsés kimenetelű esetet. – Egyedül a Jóisten lehetett volna a tanúm – mondogatta –, hogy nem én okoztam a halálát, de pont őt melyik szovjet bíróság állította volna mellém, hogy tanúskodjon?

„MINDIG PRÓBÁLTAM TENNI A DOLGOM, ÉS KÖZBEN MEGÖREGEDTEM...”

(CSORDÁS LÁSZLÓ ÉLETÚTINTERJÚJA DUPKA GYÖRGGYEL)

Kezdjük akkor a legelején: mikor került először kapcsolatba az irodalommal? Az a környezet, ahol felnevelkedett, mennyire volt hatással az Ön későbbi szemléletére, illetve az olvasás iránti vágyra? Mi volt az első könyv, amit végigolvasott?

A Tiszabökényi Általános Iskolában tanultam, ötödik osztályos korunktól kezdve egy új magyar nyelv és irodalom tanár kezei alá kerültem, mégpedig Fóris Emmának hívták, aki településünk azonos nevű történelmi családjához tartozott, amelynek tagjai nemzedékeken át jelentős szerepet játszottak a magyar történelem helyi eseményeiben. Mint minden fiatal, én is elkezdtem verseket írni, és ő így figyelt fel rám. Külön foglalkozott velem, ráirányította figyelmemet a különböző szépirodalmi kötetekre. Abban az időben még nem nagyon volt televízió, és így bőven maradt idő az olvasásra. Elsősorban a meséskönyvek, a kalandregények érdekeltek. Amit először végigolvastam – ha jól emlékszem –, Benedek Elek *Ezüst Mesekönyve*, az *Arany Mesekönyve*, valamint Gárdonyi Gézától az *Egri csillagok* lehetett. Később átkerültem a Taszapéterfalvai Középiskolába, és ott Megyeri Irén, magyarszakos tanár lett a szakmai vezetőnk. Ez a középiskola regionális központnak számított, hiszen több környező faluból jöttek át ide a tanulók. Így került ide Balla Teréz Nagypaládról, aki hozzám hasonlóan verseket kezdett írni. Peleskei Jenő Feketeardóból, aki szintén írogatott. Ezekkel az irodalomkedvelő fiatalokkal megalakítottuk az iskolai önképzőkört, és ennek keretein belül elemeztük írásainkat, illetve ajánlottunk egymásnak olvasmányokat. Szerkesztettünk faliújságot, és oldalról lestük, hogy osztálytársaink olvassák-e a verseinket, egyéb lírai szösszeneteinket. Valamelyik tavasszal Kovács Vilmos és Ivan Csendej jött hozzánk egy író-olvasó találkozó erejéig. Utána kérdéseket intéztünk hozzá, valószínűleg én a legtöbbet. Az óra vége előtt magához hívott Kovács Vilmos, és bízta-

tott minket, hogy ne álljunk meg ezen a szinten. Éppen ekkoriban szerveződött az Ungvári Állami Egyetemen tanuló és írogató magyar szakos diákok közreműködésével egy ifjúsági stúdió, adjuk meg a címünket, ő majd közvetít Stumpf Béni és közöttünk. Rá néhány hétre vagy hónapra meg is kaptuk a meghívókat Ungvárra. Az első összejövetel a mostani Vármegye-házában székelő írószövetség klubjában volt. Ekkorra már kialakult egy kemény mag a *Kárpátontúli Ifjúság* című lap és a magyar kiadás felelős szerkesztője, Fejes János mellett, amelynek irodája ebben az épületben volt. A hetilap fordítógárdájához tartozott mások mellett Balla Gyula, Zselicki József is. Utóbbi a Forrás Ifjúsági Stúdió elnöke lett. Ezenkívül itt működött a Kárpáti Kiadó szerkesztősége, ahol Kovács Vilmos is dolgozott. Először itt hallottam az 1966-ban indult *Együtt* című kéziratos folyóiratról.

Milyen élmények kötődnek az első olyan összejövetelhez, amelyet már a Forrás Stúdió égisze alatt szerveztek ezek a fiatalok?

Az egymásra való csodálkozás élménye maradt meg elsősorban. Örülünk egymásnak, meg annak, hogy van ilyen stúdió. Olyan barátságok szövődtek, amelyek a későbbiekben is meghatározóak voltak. Ekkoriban ismerkedtünk meg a beregszásziakkal, én ekkor léptem kapcsolatba például Füzesi Magdával. De itt ismerkedtem meg Vári Fábián Lászlóval, Fodor Gézával. A stúdiókban is műhelymunkák voltak, ezeket az idősebb magyar szakosok vezették. Sőt volt, aki már ekkor befejezte az egyetemet. A stúdióhoz olyan egyéniségek tartoztak még, mint Balla Gyula, S. Benedek András, Györke László, Punykó Mária, Zselicki József, Adóba Mária és még mások is. Próza- és verselemzésekkel foglalkoztunk. A meghívott előadók közül Gortvay Erzsébetre és Fodó Sándorra emlékezem. Igyekeztünk fejleszteni alapműveltségünket, különösen a néprajzi vonatkozású dolgok érdekelték minket, hiszen a nagytöbbség falusi származású volt. Kovács Vilmos vetette fel, ahogyan ő mondta, az „irodalmárkodás” mellett néprajzi kérdésekkel is kellene foglalkoznunk: ballada- és népdalkutatással, illetve a vidékünkhöz köthető legendákkal. A nyári kirándulások, valamint a falujáró biciklitúrák alkalmával magnókkal kezdtük el gyűjteni a néprajzi anyagokat. Én Stumpf Bénitől kaptam egy nagy táskamagnót, ezzel kerestem fel szülőfalumban és Farkasfalván a helyi nótafákat, adatközlőket. Majd a Kovács Vilmos és S. Benedek András által összeállított *Kárpáti Kalendárium* 1971-es *Irodalmi Melléklete* közölt válogatást Balla Teréz, Horváth Gyula, Györke László, Vári Fábián László, Zselicki József és a saját gyűjtésemből. Büszkén említhetem, hogy a legtöbb népballadát az én gyűjté-

semből közölték. Itt jegyezném meg, hogy a rendszerváltás után három kiadást is megért Vári Fábián László *Vannak ringó bölcsők* című balladagyűjteménye is tartalmazza ezeket. Szóval kialakult egy baráti társaság, és vártuk a minden hónapban meghirdetett összejöveteleket Ungváron.

Ekkor már rendszeresen publikáltak a tagok?

Tulajdonképpen igen. Itt kezdtünk el folyamatosan publikálni. Első verseim a *Kárpátontúli Ifjúságban*, majd a *Kárpáti Igaz Szóban* és a beregszászi *Vörös Zászlóban*, valamint a *Kárpáti Kalendárium* irodalmi mellékleteiben jelentek meg. Ez akkoriban sokat jelentett számomra. Ekkor vettem Stumpf Bénitől egy felújított táskairógépet, mert nem írtam valami szépen, és a barátaim nehezen tudták olvasni kézírataimat. Apám eladott egy hízót, és ebből a pénzből futotta a masinára is. Annyira büszke voltam erre, hogy amikor Újlakon beültünk a vonat nyitott utasterébe, elővettem és kattogtattam. Egyéb-ként csapatosan utaztunk Ungvárra, Beregszászon a Beregszász környékéről származók, Bátyúban a Munkács környékiek csatlakoztak hozzánk. Elmondható, hogy családias hangulatban teltek ezek az utazások.

Mi az, ami máról visszatekintve úgy tűnik, hogy egyértelműen a Forrás hatása volt az Ön életútjára? Vagy másképp fogalmazva: mennyire lett volna más az élete, ha nincs ez a stúdió?

Valószínűleg nem foglalkoztam volna az irodalommal. Apám földművesnek akart nevelni, vagy esetleg asztalos lehettem volna, ha a faluban maradok. De én a várost és az irodalmat, az értelmiségi életet választottam. Számunkra különben nagyon sokat jelentett, hogy velünk, eldugott kis faluból felutazó diákokkal egyáltalán szóba álltak Ungváron, sőt hogy ingyen és bérmentve foglalkoztak velünk, elláttak minket az anyaországi kortárs írók, költők, irodalomtörténészek, helytörténészek legújabb könyveivel. Javaslatukra fizettük elő a *Tiszatáj*, az *Új Írás*, az *Alföld*, a *Kortárs*, a *Nagyvilág*, az *Élet és Irodalom* sorra megjelenő számaint, és más kiadványokhoz is hozzájutottunk. Alapvetően akkor döbbsentünk rá, hogy a szovjet oktatás nem sokat ér az úgynevezett magyarságismeretek terén. Csak a szovjet, szemellenzős propagandát terjesztették. És a Forrás Stúdióban döbbsentünk rá műveltség-beli hiányosságainkra, hiszen még alig ismertük mi, fiatalok Ady vagy József Attila, Illyés Gyula igazi, emberarcú költészetét, mert az iskolában főleg az osztályharcos tartalmú művekkel traktáltak minket. De a kortársak közül sem sok költőt tudtunk volna felsorolni, nem csak a magyar irodalmat tekintve. Itt viszont kézzől kézre járt a kortárs szovjet költők közül Jevtusenko, Rozsgyesztvenszkij. Stumpf Béni legépelte és még be is köttette a számunkra

ezeket. Illetve a magyarországi költők könyveit olvastuk nagy lelkesedéssel. Nagy László, Juhász Ferenc, Ratkó József, Váci Mihály verseit elemeztük a már említett műhelymunkákon, és próbáltuk őket utánozni, el akartunk lesni tőlük néhány mesterségbeli fogást. Jómagam kiváltságos helyzetbe kerültem, mert a szomszédos faluba, Péterfalvára Budapestről hazajárt nyaralni Kiss Ferenc irodalomtörténész, így többször volt alkalmam vele is találkozni. Ilyenkor „átjáróházzá” vált a Kiss-família otthona, mert vidékünk ismert irodalomtörténészét nemcsak Kovács Vilmos, hanem a Forrás mérvadó tagjai is felkeresték. Estébe nyúló eszmecserék alakultak ki az akkori anyaország és vidékünk magyar irodalmi életéről. Ekkor erősödött meg bennünk a kettős kötődés tudata. Kovács Vilmosnak és a Forrás Stúdióknak köszönhető, hogy olyan gondolkodás felé tereltek minket, legfiatalabbakat, amely a szülőföldhöz, de egyszerre az egyetemes magyar művelődéshez való kötődést is szorgalmazta. Azonban a szomszédos népek, így a helyi ukrán kortárs írókra (Jurij Skrobinec műfordítóra, Petro Szkunc költőre, Ivan Csendej íróra és másokra) is felhívták a figyelmünket, akikkel később személyesen is megismerkedtem. Tudatosult bennünk, hogy ebből a közös örökségből kell ihletet merítenünk. A Forrás Stúdió műhelymunkái kinyitották a világot előttünk. Igaz, hogy rettenetes, képzavaros verseket írtunk, mert kísérleteztünk. A lényeg az volt, hogy képek képekre halmozódjanak, utalásokkal legyen tele a vers, nem tartottuk szem előtt a logikát. Ha néha mostanában előveszem ezeket a próbálkozásokat, nem is értem, mit akartunk akkor írni. De összességében ezek a kísérletek adták azt az érzést is, hogy még van hová fejlőd-nünk. És ekkor kezdett kialakulni bennünk egyfajta hivatástudat.

De közbejött a katonaság. Mit jelentett ez a zárt, idegen világ egy olyan fiatal felnőtt számára, aki még csak most indult el az értelmiségi pályán, de már el is kell hagynia az otthonosnak számító környezetet, Kárpátalját?

Katonaság előtt legalább háromszor próbáltam felvételizni az Ungvári Állami Egyetemre, magyar szakra, talán történelemre is, de a lényeg, hogy nem tudtam annyi pontot összegyűjteni, ami a bejutáshoz szükséges lett volna. Persze nemcsak a hiányos tudásom miatt, hanem mert már akkor is a jó ismeretségen, a kapcsolatrendszereken volt a hangsúly. Mivel nem vettek fel az egyetemre, ezért pékinas voltam a tiszaujlaki pékségben, majd elmentem idénymunkára, az odesszai terület Kotovszki járási Zeleno Kut nevű falujába, ahol kukoricatörésen, cukorrépa betakarításon vettem részt. Itt szoktam meg már a katonaság előtt a kulturális, nyelvi különbségeket. 1970-ben, a szülőházunkat is elsodró nagy tavaszi árvízpusztítást követő

helyreállítás után, ősszel végül elvittek katonának, és mint a középiskolai érettségivel rendelkező újoncokat általában, engem is a berdicsevi kiképző iskolába vittek, ennek elvégzése után szakaszvezető lettem egy rakétasilókat karbantartó munkaszázadban, ahol mindenféle munkát végeztek velünk. Be kellett magolni az orosz katonai vezényszavakat, néha azt sem tudtuk, hogy mit tanulunk. Őszintén szólva, nem ismertük még igazán jól az orosz nyelvet. Olyan közegbe kerültem, ahol rengeteg baltikumi, lett, litván, észt, kaukázusi grúz, örmény, azerbajdzsán, valamint tatár, baskír, oroszországi német meg más nemzetiségű fiatal volt, és ők is körülbelül ugyanolyan szinten beszéltek az orosz, mint mi, magyarok. Összetartottunk, vigyáztunk egymásra.

Van-e olyan élmény, gondolat, bármi, ami ebből a korszakból megmaradt későbbre is? Vagy csak rossz szájízzel lehet visszatekinteni ezekre az évekre? Ha jól tudom, a katonaság ideje alatt sérült meg a lába is.

Amire tisztán emlékszem, hogy nem akartam menni katonának, de kötelező volt. Egyszerűen annyira fontos volt a Forrás Stúdió családias környezete, a személyes kapcsolatok kialakulása, hogy nem akartam elhagyni a barátaimat. Egykori falusi barátaimmal, ismerőseimmel már alig értettem ekkoriban szót, hiszen velük nem lehetett elbeszélgetni mélyebben a művészetről, az irodalomról. Az engem akkoriban foglalkoztató kérdések őket nem igazán érdekelték. Ami még fontos, a Forrás mellett létrejött, illetve a Csánádi György főszerkesztővel jó barátságban lévő Kovács Vilmos patronálásával újraindult egy másik stúdió, amely Beregszászhoz és a Vörös Zászló című laphoz kötődött. Ebben volt Drávai Gizella tanárnő, tankönyvíró, aki abban az időben irodalmi mindenese volt, és Horváth Anna művésznő, akik felügyelték a tehetséges gyerekek fejlődését. A tőlem idősebb beregvidéki költőkkel, köztük Sütő Kálmánnal, Kecskés Bélával, Ferenczi Tihamérral, Balogh Miklóssal és másokkal itt ismerkedtem meg. Ahogy ma mondanánk, egyfajta tehetséggondozási program volt ez. Tehát ezekben a stúdiókban szellemi társakra találtam a fiatalabb pályakezdők, így Füzesi Magda, Finta Éva, Nagy Zoltán Mihály és mások személyében. Ungvár után Beregszász volt a másik fontos irodalmi centrum, amelynek életében – Ugocsát képviselve – Vári Fábíán László és én aktívan vettünk részt. Ennek hiányát nehéz volt feldolgozni egy idegen környezetben. Egy Ukrajnától távoli állomáshelyről nemsokára egészen a Penza és Kazany térségbeli Tatárföldre, egy Kuznyeck-8 tábori postai cím alatti, sűrű és áthatolhatatlan fenyőerdőbe, egy álcázott katonai bázisra, illetve rakétatámaszpontonra kerültem. Ha néha kimenőt kap-

tunk, akkor katonai szerelvénnyel jutottunk el Penza városába, ahol egyébként nagyon sok egykori magyar hadfival találkoztam, beszélgettem, akik az első világháború hadifoglyaiként kerültek ide, és nem mertek a harmincas években Magyarországra hazatérni, mert a Vörös Hadsereg huszárezredében szolgáltak, megöregedtek, családot alapítottak itt, asszimilálódtak. Innen már a kapcsolattartás is nehézkes volt, a posta eléggé lassan működött ilyen távolságokban. Szinte nem is tudtam, mi történik eközben itthon. Ekkoriban már feléledt a Kovács Vilmos és Balla László közötti ideológiai, szemléletbeli ellentét, a Forrás Stúdiót is ekkor érték a támadások. Ezt közvetlenül is megtapasztaltam, amikor párhetes szabadságra hazaengedtek és a nálunk vendégségben tartózkodó Vári Fábián Lászlóval aznap, 1971. augusztus 20-án együtt döbbsen olvastuk a *Kárpáti Igaz Szóban* leközölt *Elidegenedés?* című szerkesztőségi cikket. Megjegyzem: a későbbiekben kiderült, hogy ennek Balla László főszerkesztő volt a szerzője. Próbáltam az elkeseredett Laci barátomat vigasztalni, hogy az idő majd helyre rak mindent. De hívott a katonai sorköteleesség. A Forrás Stúdió és tagjai ellen indított támadás elszomorító és lehangelő tudatában tértem vissza katonai állomáshelyemre. Az 1971–1973 közti Forrás–Kovács–Stumpf–Balla között kialakult szellemi összecsapásokról az első között Füzesi Magdától, Drávai Gizi nénitől és másoktól kapott levelekből értesültem, eléggé hézagosan, de ilyen tartalmú levelet egyre ritkábban kaptam. Ezeket a harcokat én nem éltem át személyesen, mivel távol voltam, és ráadásul a kétéves tényleges katonai szolgálatra még kilenc hónapot ráhúztam, mert két héttel a leszerelésem előtt súlyos baleset, illetve szerencsétlenség ért: felső combcsonttörésem volt, rengeteg vért vesztettem, majdnem két hétig kómában voltam, és a penzai katonai kórházban ébredtem fel. A kórteremben a varsói szerződés ittenni tanfolyamán résztvevő, ugyancsak balesetet szenvedett magyarországi, kubai és vietnámi tisztek közé kerültem. A lábadozó magyarországi hadnagy – ha jól emlékszem, Wölfinger Győzőnek hívták – és köztem jó barátság alakult ki, magyar tisztollégáinak köszönhetően mindig friss magyarországi sajtókiadványokkal, szépirodalmi olvasmányokkal is ellátott. Így kilenc hónapra még kórházban maradtam, itt tanultam meg héthavi begipszelés után újra – két hónaljmanó segítségével – járni. Kétszer műtöttek, rövidebb lett két és fél centivel a jobb lábam, annak örültem, hogy nem amputálták. Hazatérésem előtt első kategóriás hadirokantnak nyilvánítottak.

Leszerelés után hogyan került vissza a szellemi vérkeringésbe? Zökkenőmentes volt-e az átmenet a katonaság és a civil élet között?

Penzából Ungvárra repülőgéppel hoztak. A kórházban töltött kilenc hónapban már komoly baleseti kárpótlást kaptam, így elég szép összeggel a zsebemben térhettem vissza Kárpátaljára. Viszont még mindig csak két hónaljmarkóval tudtam járni. Különböző gyógykezelésekre, így Melitopolban, az Azovi-tenger partján, a híres iszapfürdőhelyen is jártam, ahol rendbe hoztak. Tulajdonképpen hadirokkant nyugdíjat kaptam. Ekkoriban hirdettek előkészítő tanfolyamot munkás-paraszt fiatalok számára. Ilyen intézménye volt kihelyezve az Ungvári Állami Egyetemnek Nagyszőlősrre, én pedig kihasználtam a lehetőséget és jelentkeztem. Ekkor már nagyjából tisztában voltam irodalmi életünk harcaival, a megosztottsággal. Nem igazán találtam a helyem a kialakuló csoportok között. A tanfolyam után végre felvettek az egyetemre. Így kerültem később a magyar tanszék-re, ahol Zékány Imre volt az osztályfőnökünk. Nagyon jó kapcsolatunk alakult ki vele, szeretett minket. Gortvay Erzsébetet már régebb óta ismer-tem. Valamelyik óra után itt is felmerült, hogy irodalmi önképzőkört kelle-ne létrehozni. Az egyetemen már működött egy Jurij Hojda nevét viselő ukrán stúdió, aminek megalakítottuk a magyar csoportját. Ekkoriban ta-nult az egyetemen Fodor Géza, Debreceni Mihály, Horváth Sándor, Ko-vács Elemér, Orémus Kálmán, Kulin Zoltán és még sorolhatnám. Velük együtt vettünk részt a csoport munkájában, amelynek az elnöke Gortvay Erzsébet volt, diákvezetője pedig én lettem. Persze ekkortájt is voltak pa-rázs viták a kárpátaljai irodalmi életben. De sosem felejttem el, amikor a halálos betegségben szenvedő Kovács Vilmost az ungvári kórteremben Fodor Gézával meglátogattam, azt mondta nekünk: „Elég volt ebből a széthúzás-ból, fogjatok össze, az idő nektek dolgozik”. Néhány nap múlva, Fodó Sándor segítő közreműködésével átszállították Budapestre, azonban életét ott sem tudták megmenteni a magyar orvosok. Az egyetemi Hojda Stúdió magyar szekciójában a hangsúly főleg a műfordításon volt: prózákat, ver-seket igyekeztünk átültetni magyarra. Összebarátkoztunk a kortárs ukrán költőkkel is. Így fedezett fel minket a *Kárpáti Igaz Szó*, és nemsokára felvettük a kapcsolatot a József Attila Irodalmi Stúdióval, bekapcsolód-tunk rendezvényeibe, írásainkat megjelentettük a lap *Lendület* című iro-dalmi mellékletében, illetve a stúdió antológiáiban. Ekkor ismerkedtünk meg Balla D. Károllyal, aki ragaszkodott hozzánk, mert velünk jobban szót értett, mint a saját stúdióbeli társaival. Ez járult hozzá ahhoz, hogy édesap-jával éles vitákat folytatott, aminek következtében leváltották az akkori stúdióvezetőket, és 1981. december 20-tól Balla D. Károly, Horváth Sán-

dor mellett én is a stúdió vezetője lettem. Ekkoriban már a napilapnál dolgoztam. Azt lehet mondani, hogy ettől kezdve körülbelül '87-ig volt egy remek korszaka a József Attila Irodalmi Stúdiónak, mégpedig a nagy összefogásé. Teljesítve Kovács Vilmos végrendeletét, sorra csatlakoztak hozzánk az egykori Forrás-tagok, köztük Vári Fábián László, Fodor Géza, Zselicki József is. Azonban nemcsak irodalmi műhely voltunk már, hanem a kulturális mindenés szerepét is betöltöttünk. Ekkoriban vettük fel a személyes kapcsolatot a fiatal magyarországi írókkal, az írószövetséggel, próbálkoztunk a versek megzenésítésével, író-olvasó találkozókat szerveztünk, felfedeztük a fiatal képzőművészeket, támogattuk Vidnyánszky Attila elgondolását, hogy a népszínház mellett egy igazi színházi társulatra is szükség van, és még sorolhatnám. Ebben az időben indultak el azok az események, kezdeményezések, amik alapjai lettek később, a rendszerváltás után kialakult kárpátaljai kulturális és irodalmi életnek.

Kicsit talán előrehaladtunk az időben. Térjünk vissza néhány gondolat erejéig az egyetem utáni munkahelyekre. Dolgozott a Kárpáti Igaz Szónál és a Kárpáti Kiadóban is. Milyen volt a kulturális légkör ezekben a fórumokban? Milyen munkakörben tevékenykedett?

Mivel apósom, Kövy Ferenc ismert nyomdász volt, a kapcsolatai révén kinevezést kaptam volna a tankönyvkiadóhoz, ahol kontrollszerkesztőként tevékenykedhettem volna. Szóval nem is gondoltam arra, hogy én újságíró leszek. Csak-hogy ebbe beleszólt Balla László, mert a fia is akkoriban keresett munkát, és megbeszélte az apóssal, hogy cseréljünk: egy ideig Balla D. Károly kerüljön inkább a tankönyvkiadóba, én pedig a *Kárpáti Igaz Szónál* kapok majd munkát. Számomra ez a hír olyan volt, mint egy tördőfés. Bekerültem a fordítói osztályra, gyenge orosz tudással. Vérverejtékkel dolgoztam itt, ahol Jendrék Ödön rovatvezető, rajta kívül pedig Ortutay Tamás és Tárczy Andor tanítgatott. Majd a propaganda rovatba helyeztek át, ahol Nemes János keze alatt tevékenykedtem. A fejtőnőkről meg a pártkongresszusról kellett cikkeket írni. Arról, hogy a tehén attól ad több tejet, ha ki vannak téve elé a szovjet plakátok, és effélékről. Én ilyenkor röhögőgörcsöt kaptam, hiszen falusi gyerek vagyok, jól tudtam, hogy a tehén mitől ad több tejet. Mivel ezt nem bírtam, áthelyeztek később a Balogh Balázs által vezetett belpolitikai rovathoz, itt már a kereskedelem, a tanácsai, illetve a falusi élet ügyeivel foglalkozhattam. Időközben a fiatalok körében nagy népszerűségnek örvendő *Magyar Ifjúságban* Bajai István készített velem egy interjút a kárpátaljai magyarságról és a József Attila Irodalmi Stúdió tevékenységéről, de a megjelent anyagban sokszor szerepelt a magyar szó, ráadásul a *Kár-*

*páti Igaz Szó*ban megjelent egyik cikkemben rosszul írtam le valamelyik kiemelt pártasszony nevét, ezért megfosztottak újságírói tisztaságemtől, és műszaki vezető lettem büntetésből Keszler József nyomdász, tördelő mellett. Én pedig nagyon örültem, hogy ezen a részlegen dolgozhattam, hiszen nem kellett többé a propagandával foglalkozni. Annyit azért engedélyeztek, hogy szabadon írhattam bármelyik rovatba. Ekkor már kapcsolatban voltam Váradi-Sternberg János professzorral, aki ösztönzött a művelődéstörténeti kutatások beindítására. Hétvégén a lakásán fogadott hol engem, hol Soós Kálmánt, hol Csatáry Györgyöt, és kiadta mindenkinek a kutatandó témakört. Néhány komolyabb publikáció után ismét szóba került, hogy rovatvezető leszek a *Kárpáti Igaz Szónál*. Ehhez viszont párttagság lett volna szükséges, de én nem léptem be, már csak családi örökségem miatt sem, hiszen apám megjárta a gulágot. Közben kiderült, hogy Kulin Zoltán átkerült a televízióhoz, megüresedett egy állás a Kárpáti Kiadónál, és így „átigazoltam” ’84-85 tájékán a kiadóba. Máig azt gondolom, hogy jó döntés volt, életem egyik legboldogabb időszakát éltem meg itt. Megszabadultam az aktuálpolitika nyomasztó légkörétől. Kontrollszerkesztőként kezdtem, Debreceni Mihállyal dolgoztam együtt körülbelül a rendszerváltásig. Emellett még említést érdemel, hogy sikerült közelebb kerülnöm a *Kárpáti Kalendárium*hoz is, ami alighanem a legérdekesebb művelődési-kulturális időszak kiadvány volt ekkoriban Kárpátalján. Arról nem is beszélve, hogy széles olvasórétegekhez jutott el, mivel általában 20-30 ezer példányban jelent meg. Én indítottam be itt újra a korábban abbahagyott irodalmi oldalakat, az *Évgyűrűk* című irodalmi almanachot. Emellett M. Takács Lajos debreceni irodalomtörténész barátommal működtem közre Kovács Vilmos *Holnap is éliünk* című regényének újrakiadásában, amely a debreceni Csokonai Kiadóval közös kiadványként jelent meg. M. Takács Lajossal ugyancsak együttműködtem a *Vergődő szél* című, a kárpátaljai magyar írók, költők reprezentatív válogatásának kiadásában. Többek között ezeknek a könyveknek a megjelenetésére vagyok máig büszke.

Aztán lassan eljött a rendszerváltás, amikor Kárpátalján is tele voltak illúziókkal az emberek. Hittek abban, ha megbukik az az ideológia, rendszer, amiben felnőttek, akkor valami sokkal jobb jön el. Nincs többé diktatúra, az író már azt írhat, amit akar. Ami szerintem érdekes lehet mai szemmel: mi az, ami a ’90-es években meg is valósult ezekből az illúziókból?

A legnagyobb törés az előző rendszerrel szemben már a ’80-as évek végén jelentkezett, amikor is sikerült megroppantani a kemény bolsevista szemlélet egyeduralkodását. Elkezdtuk ledönteni a tabukat. Éreztük, hogy nem vagyunk egyedül, a gorbacsovi peresztrojka idején megnyitott Kijevi Magyar Főkonzu-

látus igyekezett mindenben támogatni minket, amelynek Páldi András lett a kinevezett főkonzulja, majd nagykövete. Az ő segítő közreműködésével és Dalmay Árpád barátunknak, az Illyés Gyula Irodalmi Klub elnökének kitartó küzdelme árán sikerült felállítani az első Petőfi-emléktáblát és az első mell-szobrot, illetve Illyés Gyula szobrát Beregszászon. A nagyobb településeken irodalmi-közművelődési klubok kezdtek el megalakulni. A palackból kieresztették a szellemet. Megtudtuk, hogy az ukrán alkotóértelmiségiek létre akarják hozni a Sevcsenko Irodalmi Társaságot Ungváron, és ez lesz az első olyan szabad, alulról kezdeményeződő tömörülés Kárpátalján, ahol az ukrán hazafiságnak is teret adtak. Engem mint a Kárpáti Kiadó szerkesztőjét meghívtak az egyik ülésükre, elhívtam magammal egykori tanáromat, Fodó Sándort, aki a kárpátaljai irodalmi életéről írt diplomamunkám vezetőtanára volt, akit addigra már eltávolítottak az egyetemről. Ekkor gondolkodtunk el azon, ha az ukránoknak létre szabad hozni egy ilyen közösséget, akkor kezdeményezzük mi is ehhez hasonló létrejöttét. Ezt felvettem az akkor már József Attila Alkotóköz-szég név alatt működő társaság egyik ülésén, ahol szavazásra bocsátottuk az ügyet. Lehet, hogy ma szeretnek elfeledkezni róla, de én azt hiszem, a József Attila Alkotóközösség nélkül aligha jött volna létre a Kárpátaljai Magyar Kul-turális Szövetség, hiszen az alkotóközösségből kerültek ki a KMKSZ kezde-ményező bizottságának tagjai. Itt említeném a Fodó tanár úré mellett Balla László, Debreceni Mihály, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Zselicki József nevét és személyemet. És ami még nagyon fontos, hogy mint Erdélyben, Felvidék-en, más régiókban, így Kárpátalján is az írástudók voltak az úttörők az érdek-védelmi szervezetek megalakításában. A rendszerváltást követő időben sikerült létrehozni az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetséget is. Helyi mítosz, hogy a két szervezetet valamiféle ellentét hívta volna életre. Ekkoriban még egysé-ges volt a magyarság Kárpátalján, jómagam a KMKSZ-nek 1989–1992 között ügyvezető felelős titkára is voltam.

Hogy gondolja, mi az, ami az Ön politikusi karrierjéből megőrzésre méltó? Van-e olyan, amit nem lehetett volna elérni például egyszerű kultúr-emberként, értelmiségiként?

Az írástudók a rendszerváltást követően politizálni kezdtek. Vári Fábi-án László, Nagy Zoltán Mihály és a többiek is vállaltak politikai szerepet. A kommunista rendszer kegyeltjeivel szemben két mandátumot tudtam sze-rezni, így jutottam be a Kárpátaljai Megyei- és az Ungvári Városi Tanácsba is. Elértük, hogy Ungvárnak magyar alpolgármestere lett Kövér György személyében. Népszavazás elé vittük Kárpátalja autonómiájának kérdését.

Kezdeményeztük a kétnyelvűség bevezetését valamennyi területen, ahol kisebbségek éltek. Visszaköveteltük a történelmi nevek magyaros használatát, hogy ne Berehovo legyen például leírva különféle kiadványokban, hanem Beregszász. Sikerült Ungváron Petőfi-szobrot állítani. Megalakítottuk a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségét. Szóval rengeteg olyan projektet, programot valósítottunk meg, amit az előző rendszerben nem lehetett. Tulajdonképpen, amikor meghalt Váradi-Sternberg János, akkor döntöttem el végleg, hogy abbahagyom a versírást, és S. Benedek András, Botlik József biztatására elkezdek hivatásszerűen foglalkozni a művelődéstörténettel. Innentől kezdve egyenes út vezetett a GULÁG-GUPVI témakörhöz. Ez a kutatási téma mostanában érett be igazán, amikor megvédtem doktori disszertációm a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a GULÁG-GUPVI témából. Nagyon röviden: mindig próbáltam tenni a dolgom, és közben megöregedtem...

Ön a vezetője az Intermix Kiadónak. A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat már kétszáznál is több kötetet számlál. Nyilván vannak ezek között olyan kötetek, amelyek kevésbé állják ki az idő próbáját, de olyanok is, amelyek értékesek. Miért fontos, hogy legyen egy ilyen kiadó Kárpátalján?

Minden kiadónak van egy saját politikája. Ha egy mű eléri a kiadás szintjét, akkor azt ki lehet adni, és majd az olvasók döntenek el, hogy értékes-e vagy sem. Természetesen az eltelt huszonöt év alatt olyan munkák is megjelentek, amelyeket nem adnék ki újra. De ami lényeges: az Intermix Kiadó több műfajban jelentetett meg könyveket, ami azt jelenti, hogy nemcsak szépirodalmat, hanem társadalomtudományi, helytörténeti, egyházi stb. vonatkozású köteteket is kiadott. Az első tíz évben hiánypótló munkákat jelentettünk meg, és a jelentős része ezeknek nem szépirodalmi jellegű kiadvány volt. Jelenleg a *Kárpátaljai Magyar Könyvek* sorozat a 260. kiadványnál tart, 1992-től mintegy 150 alkotónak biztosítottunk megjelenési fórumot. De már ekkoriban, a '90-es évek második felétől úgy döntöttünk, hogy nem árusítjuk a könyveinket, hanem ingyen juttatjuk el azokat a közkönyvtáraknak, így az Intermix Kiadó közművelődési szerepet is játszik Kárpátalján. Az utóbbi években már az interneten, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján, az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtárban szintén megtalálhatók ezek a kiadványok. Sokkal több olvasót érünk el ilyen formán, mint papír alapon. A fiatalok nagy része inkább letölti az e-könyveket az internetről, minthogy elmenne könyvtárba, és kézbe venné a nyomtatott változatot.

Az Együtt című folyóiratnak szintén Ön a kiadója. Milyen igény hívta életre ezt az irodalmi-művészeti profilú folyóiratot a kétezres évek elején?

A '90-es években több irodalmi folyóirat is volt Kárpátalján egyidejűleg. De a 2000-es évek elejére a *Hatodik Síp* és a *Pánsíp*, utánuk a Budapestben szerkesztett, de kárpátaljai kötődésű *Véletlen Balett* is megszűnt. Igaz, hogy S. Benedek András a *Kárpátaljai Minervával* próbálkozott, de ez inkább helytörténeti jellegű és kevésbé irodalmi-művészeti időszaki kiadvány volt. Egyre több szerző panaszkodott, hogy nincs hol publikálni. Aztán, mint a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának titkára és a MÉKK elnöke egy szép délutánon elbeszélgettem Nagy Zoltán Mihállyal, majd Vári Fábián Lászlóval a kérdésről, és egyre jobban érlelődött egy irodalmi folyóirat beindításának ötlete. Hiszen ha van egy folyóirat, akkor tudjuk, észleljük, hogy irodalmi életünk is van. Egyrészt létezett már a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja. Ezért úgy döntöttünk, hogy először megreformáljuk a MÍKÍCS-et, majd elindítjuk az *Együtt* című folyóiratot. Megbeszéltük S. Benedek Andrással, mivel ő volt az 1966-tól megjelenő, a mai *Együtt* ősenek számító szamizdat lapnak az alapító-főszerkesztője, hogy megengedi-e a névátvételt. Ő nagyon örült az ötletnek. Én azt mondtam, hogy a kiadását vállalom, Nagy Zoltán Mihály József Attila-díjas író, az MMA irodalmi tagozatának tagja pedig elvállalta a folyóirat főszerkesztői pozícióját, Vári Fábián László pedig az irodalmi életünkben kihátráló Balla D. Károly József Attila-díjas költő leváltása után a MÍKÍCS elnöke és később folyóiratunk szerkesztőbizottságának elnöke lett. Kaptunk jobbról is, balról is pofont. De túléltek az első öt évet, majd az első tizedet, és most már – a kezdetek óta megújult szerkesztőbizottsággal – vagyunk éppen a tizenötödik évfolyamban. Örülünk annak is, hogy az *Együtt*ben új írógeneráció jelentkezett, köztük az anyaországi lapokban is publikáló Lőrincz P. Gabriella, Marcsák Gergely, Shrek Tímea, Kovács Eleonóra és mások, akik Csordás László fiatal irodalomtörténész elnöklétével a Kovács Vilmos Irodalmi Társaságba tömörültek. Itt említeném meg, hogy 2008-tól elnök-főszerkesztő Vári Fábián László József Attila- és most már Magyarország Babérkoszorúja-díjas költő, az MMA irodalmi tagozatának tagja. Az olvasószerkesztő Csordás László irodalmár, a tanulmányrovat vezetője pedig dr. Zubánics László történész. Továbbá a védnökök, tanácsadók: Pomogáts Béla irodalomtörténész, Füzesi Magda költő, az MMA irodalmi tagozatának tagja és Botlik József történész. Közben a leghosszabb életű folyóirattá vált az *Együtt* Kárpátalján és lapjain a helyi, illetve anya-

országi neves szerzők sorát vonultatja fel. Összefoglalva azt mondhatom: természetesen vannak viták, mert ahol dolgoznak az emberek, ott mindig is lesz egyet nem értés, de így születnek a jó megoldások. Én úgy gondolom, a jó csapatmunkának köszönhető, hogy elértük a tizenötödik évfolyamot.

Végezetül pedig ejtsünk néhány szót a nemrég megjelent könyvéről, az Irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján címűről. A könyv nagyjából a közép-kortól napjainkig követi a Kárpátaljához köthető irodalmi folyamatokat. De amikor végigolvastam, számomra a legizgalmasabb, legérdekesebb a második világháború utáni évektől a 2016-ig terjedő korszak bemutatása volt. Ha addig távolságtartó volt a hangvétel, itt már a többes szám első személy dominál. Persze nyilvánvaló, hogy ezt a korszakot sokkal közelebb érezzük magunkhoz, mint mondjuk a zoltárfordítók korát. Ami még felmerült bennem olvasás közben, és erre mindenképp rákérdeznék: miért volt szükség egy ilyen könyvre? Kik, milyen csoportok alkotják az elképzelt olvasóközönséget?

Ennek a könyvnek az ötletét az egyik Tokaji Írótábor adta, amelyben Penckófer János irodalomtörténész előadást tartott a kárpátaljai magyar irodalomról. Az előadás után leültünk, és megbeszéltük az elhangzottakat. Mondtam neki, hogy gratulálok a felszólaláshoz, csak hiányolom belőle az irodalmi élet folyamatainak részletezését. Ő inkább a művek elemzésére helyezte a hangsúlyt. Ez nem jelenti, hogy ne utalt volna a stúdiókra vagy egyéb kérdésekre, de összességében az irodalmi élet háttérként szolgál a művek elemzéséhez. Ezen a problémán sokat gondolkodtam, aztán Penckófer János biztatására nekiláttam irodalmi életünk életrajzának a megírásához. Megfigyeltem, hogy ilyen jellegű kiadványok már megjelentek Erdélyben, a Vajdaságban és a Felvidéken, így ezek szolgáltak mintául. Arra gondoltam, ha már megírom ezt az életrajzot, akkor egy egyetemi diák vagy középiskolai tanuló is egészében láthatja a folyamatokat. Lehetett volna bővebben részletezni a tárgyalt korszakokat, de tudom azt, hogy a vaskosabb könyveket már nemigen olvassa végig ez a korosztály. Mindenesetre azt lehet mondani, aki ma úgy gondolja, hogy nem történt Kárpátalján semmi, akkor az alulművelt. Olvassuk el a könyvet, és legyünk büszkék a vidékre, ahol születünk, mert nemcsak Budapesten történik minden, Kárpátalján is volt és van figyelemreméltó irodalmi élet. Móricz Zsigmond szavait idézve: „irodalmi centrum” lett Ungvár mellett Beregszász is.

SZÁRNYPRÓBA

Varga Nikolett 1996. március 10-én született a nagyszőlősi járási Csepében. Tanulmányait 2002-ben kezdte a Csepei Középiskolában. 2009-ben a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium diákja lett. 2011-ben a Karácsfalvai Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum tanulója. 2012-ben kezdte meg tanulmányait a Munkácsi Humán-Pedagógiai Kollégiumban, ahol 2016-ban diplomázott. 2016-tól az Ungvári Magyar Tannyelvű Elemi Iskola és Drugeth Gimnázium tanára.

VARGA NIKOLETT

ISMERŐS CIPŐBEN

Mindig a földet nézem, miközben sétálok. Így tudom legegyszerűbben elkerülni azt, hogy köszönöm kelljen az utcán. Akaratlanul is számolni kezdem a talpam alatt futó macskaköveket. Sosem érek el tízig, de mégis elégedettséggel tölt el.

Sokan várakoznak a hirdetésekkel teletűzdelt fűzfa alatt. A városi buszok közül több is elhalad ezen az úton. A túloldalon egy fiatal lány álldogál. Nehéz nem észrevenni, hiszen feltűnő narancssárga mellényt visel. Kezében színben ruházatához illő seprű, amit minden bizonnyal nem emiatt választott. A mellény alól is jól látszik a számomra eddig ismeretlen árnyalatú zöld pulóver. A látszólag sokat viselt fekete nadrág nem tudja kellően elrejtetni vékonyka lábait. Mire a rózsaszín gumiszandálhoz érnék, már meg is jelenik a busz. Hosszú fékcsikorgás jelzi érkezését.

Két kézzel kapaszkodom a mellettem lévő ülésbe. Tudom, már csak két megálló és lesz ülőhely. A buszon utazó emberek nagyrésze a közeli piac előtt száll le. Tisztán látszik, szinte mindenki lábánál ott a nagy, zöldségekkel vagy épp ruhával megpakolt táska. Egy kosztümös középkorú nő száll fel a buszra. Lenézően pillant a mellettem utazó idős hölgyre, akinek lábainál ott pihen a két csíkos táska. Nem hallom, hogy min kezdenek el vitatkozni, csak az utolsó néhány mondatot kapom el:

– ...hagyná inkább, hogy az emberek munkába menjenek!

- Én is munkába megyek.
- Hát persze... munkába.

Sikerül az ablak mellé ülnöm, de a kívülről ráragasztott hirdetésektől alig lehet kilátni. A szandálomat nézegetem és elégedetten állapítom meg, hogy még mindig milyen jó állapotban van. Használtan találtam rá, egy sárga és piros betűkkel jelzett boltban. Ez a két szín ma már minden utcában visszaköszön. És valamennyi üzletükben egymást kerülgetve versengenek a vásárlók mások megunt ruhadarabjaiért. A kicsit kopott barna szandálon két pánt keresztezi egymást, ami szépen simul a lábfejemre. Bokámat egy fényes dísszel zárva öleli körül. Ahogyan a macskakövet reggel, hasonlóan figyelem a sarkán futó kockamintát is. Az apró négyzetek befedik az egész talpat. Csak ekkor veszem észre a vékony kis repedést, ami mint egy régi társasjátékban, úgy húzza át a szabályos kis négyzeteket.

A fék megrezegetti az olcsó papírra nyomtatott hirdetések betűit. Ideje le szállnom. Csak néhány dologra van szükségem, hamar végzek is a bevásárlással. Hazaúton inkább a séta mellett döntök. A kockaköveken halkán kopog a szandálom talpa. Csak a kapuhoz érve veszem észre, hogy a reggel felfedezett vékony kis repedés mentén kettétört a kockamintás bőr. Kénytelen leszek megválni tőle. Több dolog mellett a szandálom is a kék tartály mélyére kerül.

Általában azonnal felébredek a telefon hangjára. Mindig nyugtalanul indul miatta a reggel, nem szeretem azt a hangot. Ma is érdekesebbnek találom a macskakő mintázataát a szembejövő emberek álmos tekinteténél. A fűzfa alatt várakozom. Három fiatal közeledik az utca végén. Kezükben mellényükhöz illő narancssárga seprű. A jobboldali egy fiatal lány. A sárga mellény alól jól látszik világoszöld pulóvere. Vékonyka lábain fekete nadrág, amelyek egy kockássarkú barna szandálban végződnek.

AZ AJTÓ MÖGÖTT

A legérdekesebb ember, akivel a városban töltött éveim alatt találkoztam, az egy bohókás, hetven év körüli, alacsony, ősz hajú néni volt. Lakása közvetlenül a görögkatolikus templom mellett épült, valamikor nagyon rég, közel a központhoz. Tavasszal a környéken lévő szakura virágait a bejárat elé seperte a szél. Megnyugtató volt arra sétálni. Nekem lakásra volt szükségem, a néninek albérlőre. Megnéztem a lakást, megbeszéltük az összeget, és követ-

kező héten már be is költöztem. Sötét, dohos folyosó végén búj meg aprócska szobáival, amiket egy rég nem festett barna faajtó zárt el a külvilágtól. A fogadószobában volt egy ágy, azt kaptam meg én. Sokat gondolkodtam, hogyan is kerülhetett oda, mivel az ajtó sokkal kisebb volt, mint az ágy támlája, ami faltól falig ért. Olyan volt, mintha a falakat építették volna köré. Fekhelyem mellett még éppen elfért egy könyvespolc. Rajta jónéhány orosz szótár, pedagógiai szakkönyv és barna fedelű fotóalbum hevert. Mindegyiken vastagon ült a por. Távolról úgy tűnt, mintha az lenne a borító, olyan egységesen fedte be a könyvek felszínét.

Megvoltunk ketten a nénivel, bár egyes dolgokhoz nehezen tudtam hozzászokni. Például ahhoz, hogy nem tudott olyan ételt készíteni, amibe ne rakott volna petrezselymet, és ez alól az almás sütemény sem volt kivétel.

Az alacsony mennyezetű konyhában az asztal körül négy szék volt. Kettőn fehér, hímzett és gondosan vasalt terítő, amely a vendégeknek volt fenntartva. Ezt sokszor hangoztatta a néni, bár rokonaival egyszer sem találkoztam, vagy barátaival, akiket a lakásra hívott volna fel.

Egyre gyakrabban értem haza arra, hogy a kopott ajtó mögül hallottam: mesél valakinek. Gondoltam, hogy telefonon beszélhet, bár effajta készüléket sosem láttam a kezében. Egy szerda délután csendesebben nyitottam az ajtót, a néni nem hallhatta, hogy a lakásban vagyok, és az addigi átéléssel folytatta a mesélést arról, kivel futott össze a piacon, milyen sor volt a kenyerespultnál, hogyan kínálta meg az egyik árus friss körtével, milyen drága lett a petrezselyem.

A félig nyitott ajtó mögül láttam, hogy egy nedves rongydarabbal törölgeti az ablaktölcön pihenő virágok leveleit, kedveskéimnek szólítja őket, és mesél nekik. Mindeközben az arca, a mozdulatai teljesen megváltoztak. Olyan átéléssel folytatta a történetet. Észre sem vette, hogy figyelem. Először az értetlenség, majd a mosoly jelent meg az arcomon. Lassan, ugyanilyen csendesen visszamentem a barna, kopott ajtóhoz, kinyitottam, majd újra bezártam, úgy, hogy azt a néni is meghallja.

Egy évig éltem abban a lakásban. Ennyi idő alatt hozzászoktam: az ajtót úgy kell bezárnom, hogy festékforgács hulljon a földre, hogy petrezselyemmel bármelyik étel finomabbá tehető, és teljesen természetes dolog, ha valaki sapkában porszívózik, cserépbe ülteti a csonarat, vagy a levesből villával eszi a tészta.

Kiköltözésem után hosszú ideig nem találkoztam a nénivel. Mikor összefutottunk a piacon egyszer, épp petrezselymet vásárolt.

ÖTÖSÉVEL

MATL PÉTER *ÖTÖSÉVEL* C. KÉPKIÁLLÍTÁSA ELÉ

A történész a „malenykij robot”, a kárpátaljai magyarság számára tragikus történelmi eseménysorának bemutatásakor az általa felkutatott és a már nyilvánosságra hozott írásos dokumentumokra támaszkodva először az időbeli sorrendet tisztázza, majd megnevezi, érintőlegesen bemutatja tevőleges résztvevőit, végül számszerűsít. A történetírás megkerülhetetlen velejárójának tűnik a táblázatokba rendezett számadatsor. Ennyi és ennyi meg annyi és annyi... Körzetszám, lágerszám, fogolyszám. A távolságból 10 km, 100 km, 1000 km lesz. Az áldozatok számából becsült adat. Vajon pontosan hány haláleset történt: húsz, harminc vagy negyvenezer? Az őrizettek nem számolták, számolhatták, az őrzők meg mért számolták volna? Többük talán számolni sem tudott, csak ötösével.

Öt. A kéznek öt ujj van, ha magasba emeled, megadod magad. Kapni egy ötöst, pofont jelent. Az ötösével sorakozás a legteljesebb kiszolgáltatottságot. Popjátý hajnalonta, munkába menet a lágerkapu előtt, popjátý szürkületkor, a lágerbe való visszavánszorgáshoz. A kilépés a sorból vagy az elmaradás azonnali, golyóáltali halál.

A történelmi tragédiák sajátossága, hogy átívelnek a soron következő korszakokon, és mindig van mának szóló üzenetünk. A történész megvizsgálja állításai hamis vagy igaz voltát, az olvasó pedig eldöntheti, hogy a történész által megvont következtetések mennyire helytállóak. A történésszel ellentétben a képzőművész számára az üzenetek személyre szólóak: csak neki, csak most. Az ő dolga tehát nem a szempont, hanem a nézőpont megválasztása.

A művész választott. Matl Péter nem illusztrálni akarja a lágerélet leírhatatlan borzalmait, hisz maradt fent róluk fénykép és filmanyag, és nem utolsó sorban a túlélők is megpróbálták versben, visszaemlékezésben szavakba önteni átélt szenvedésüket. A kiállított képek fagyos, taszító színei, a lét és a nemlét határán lebegő arctalan és testtelen emberek, számomra, mintegy mementói a hontalanságnak, sorstalanságnak, s legfőképpen annak, hogy mennyire nap- és csillagtalanná tud és tudhat válni az Istentől elrugaszkodott világ.

Bartha Gusztáv

CZÉBELY LAJOS

ADALÉKOK A VISKI REFORMÁTUS EGYHÁZ 16–17. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

(A REFORMÁCIÓ 500. ÉVFORDULÓJÁRA)

AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETE A HITÚJÍTÁSIG

A régi korokból kevés adatunk van a máramarosi Viskről és környékéről, különösen, ami a település lakóinak hitéletét illeti. Szerencsénk mégis, hogy Peleskey Sándor [1], a viski református gyülekezet lelkésze a 20. század második évtizedének elején megírta a viski református egyház történetét [2]. Ez a ma már felbecsülhetetlen értékű dolgozat nemcsak a református egyház-, de a falutörténet kútforrása is. Ezen kívül Czébely Lajos *Visk története* c. monográfiájában [3], valamint a viski magyar iskola történetét [4] feldolgozó könyvében is kitér időrendben a település vallási életére.

A vidék történetével foglalkozó irodalom szerint a magyarok 985. évi bejövetelét megelőzően a későbbi Máramaros területén gyér lakosságú és elszórt avar, szláv, esetleg bolgár telepek feltételezhetők [5]. Témánk szempontjából azonban fontosabbak azok a források, amelyekből megtudjuk, hogy Ugocsa megye (amelyhez akkor még Visk tartozott) eredetileg magyar királyi vadászó terület volt, ahol a 12. század második felében erdőispánság jött létre. Az itt létrehozott települések II. Géza vagy III. Béla idején szász telepésekkel töltődtek fel. A tatárjárást követően Sásvár megye helyébe lépett Ugocsa megye, mely igen korán, a 13. század végére nemesi megyévé alakult [6]. Az ispánság területén létrehozott települések lakói keresztények voltak, hiszen Visket is templomával (1270) együtt említik először (Szentpétery 1943, 168).

Az okiratok bizonyítják, hogy a terület a 12. század végéig az erdélyi püspökséghez tartozott, ekkor azonban III. Béla, majd II. András Ugocsa tizedét az egri egyháznak adományozta. V. István 1271. évi oklevele szerint a tizedet szintén az egri püspökség élvezte. A 13. század végén, 1288. október 27-én IV. László pedig a már Borsa nembeli Kopasz ugocsai ispán által beszedett tizedet

visszaadta az erdélyi püspökségnek. III. András, az utolsó Árpád-házi királyunk, halála előtt két évvel a viski várat a hozzátartozó faluval és hatalmas birtoktesttel együtt Máramaroshoz csatolta, létrehozva ezzel egy új vármegyét, amelynek Visk lett központja. III. András az erdélyi püspökséghez való tartozást erősíti meg 1299. augusztus 10-i oklevelében, amely szerint Máramaros az erdélyi egyházmegyéhez tartozott és tartozik. A megerősítést az egri püspökség azonban nem vette tudomásul (Mihályi 1901, 3). Ezért az erdélyi püspök jegyzője, Miklós főesperes, kanonok, a püspök nevében fellebbezett az apostoli szentszékhez törvénytelennek tartva az egri püspök részéről a Máramaros felletti egyházi joghatóság és papi tized királytól való kieszközlését [7]. Az említett fellebbezésnek előzménye, hogy már a 12. század elejétől a kunok-tatárok-tól való védekezés céljából egy katonai igazgatás alatt állott Magyarország egész keleti széle Brassótól Máramarosig. [8] Az Árpád-ház kihalása után azonban Máramaros, s így Visk is, az esztergomi érsekség egri püspökségének tartozékává vált. „Boleszló esztergomi érsek 1326-os oklevelében megerősíti az öt város plébánosait az általuk „iam ab antiquo” gyakorolt *ius archidiaconale*-ban és a tizedszedés jogában” (S. Benedek 2001, 62). Úgy látszik azonban, hogy nem volt könnyű megszakítani a kapcsolatot az erdélyi püspökséggel, mert még egy 1346. július 11-én kelt okmányból is arról értesülünk, hogy „az egri káptalan tanúsítja, hogy Benedek szigeti lelkész és máramarosi vikárius esküt tett arra, hogy a jövőben az egri mint megyei püspökének hű alattvalója lesz, és az erdélyi vagy más püspököt feljebbvalójának el nem ismeri. György, viski lelkész hasonlóképp eskü alatt fogadá, hogyha Benedek pap esküjét meg nem tartaná, őt a püspöknek feljelenti” (Mihályi 1901, 23).

Róbert Károly uralkodásával Visk történetének olyan új fejezete kezdődött, amely több évszázadra kihatással volt lakóinak életére. A király 1329. április 26-án kelt oklevelében [9] Visk (ugyanúgy Huszt, Técső és Hosszúmező) magyar és szász hospeseit a Szőlősisvel azonos jogokban és szabadságban részesíti. A mai nyelven autonómiának is nevezhető jogállás egy sor privilégium mellett „*tisztviselőik és papjuk szabad választását*” is tartalmazza. (Mihályi 1901, 8-11)

Miután 1352-ben Nagy Lajos Szigetet is koronavárosi rangra emelte, kialakult a terület egyházi szervezete az egri püspökség keretében önálló archidiaconátussal, benne plébániákkal az öt koronavárosban. „Hosszúmező, Sziget, Técső és Visk szellemi fészke az akkori megyének, míg a huszti vár a hadászat főpontjául szolgál” – állapítja meg Várady Gábor (Várady 1997, 25).

A viski lelkészek közül kettőnek nevét ismerjük ebből az időből: 1346-ban György, 1373-ban János (Johannes) a plébános.

A HITÚJÍTÁS ÉVEI

A KEZDETEK

A 16. század elejének legfontosabb eseménye a viskiek számára a kornak a kereszténység elterjedése óta legnagyobb szellemi forradalmával, a reformációval kapcsolatos. Luther vallása Erdély felől hódítja meg Máramarost. A reformáció Erdélyben 1520-ban jelentkezik „szebeni kereskedők által, kik Németes Szászországokba járván fel az időben kereskedni, Luther’ vallást illető munkájit lehozták az árukkal együtt hónukba. — Ez időben jövének bé még két szerzetesek Ambrus és Surdaster János, szilesiai fik, kik Vittenbergben Luthert hallgatták, ezek a’ szebeni főbíró Penflinger Márkot egyszersmind szász nemzet’ grófját Luther év. hittanjára téríték” (Székely 1840, 48).

A hitújítás meglepően gyorsan teret hódít a Máramaros megyei Visken is. A források szerint ez a viski és a nagyszebeni szászok abban az időben még élő kapcsolatának köszönhető. Peleskeynél olvashatjuk: „Ezt e korban élő viski emberek nevei és e korabeli okmányok, levelek igazolják. A viski szászok: Burez, Klos, Gross stb. a szebeni szászok neveivel azonosak” (1925, 5). Ebben az időben a koronavárosokban csak magyarok és elmagyarosodott szászok laktak, Visken megközelítőleg 400-500 lélek (i. m. 56). A reformáció kezdetének Visken Peleskey (1925, 5) is a máramarosi koronavárosokkal foglalkozó irodalomban széles körben elterjedt 1524. évet tartja Debreceni Ember Pálra hivatkozva: „... cuius prima semina in oppido Visk einsdem districtus A. 1524 per M. Ramasius et cetera...” (Lampe 1728, 108). Ma már ez az időpont túl korainak tűnik.

Ha utánajárunk Nagyszeben város két reformátora, Ramasi Mátyás (Ramaschi, Ramasius, Ramasy) és Surdaster (Szurdasster) János ténykedésének, megtudjuk, hogy a két Sziléziából származó prédikátor már 1521-ben együtt hirdette Luther tudományát Szebenben. 1523-ban Szalkay László esztergomi érsek maga elé idézte őket felelőségre vonásuk végett, de később szabadon bocsátotta. Máshol azt olvashatjuk, hogy levélben dorgálta meg őket újításukért az érsek. Ezt követően „Surdaster Visk vidékére menvén, a’ Luther’ tudománya terjesztésére, helyébe Altenberg Bertalan vittetett...” – írja Tóth Ferenc (1808, 23-24), majd így folytatja: „Amint bánt a Szilágysággal Deretskei Demeter; úgy bánt 1524-ben Ramaschi Mátyás Szigettel, és Kálmántsehi Sánta Mihály Munkáttsal, és azon Vár comendánsával Petrovits Péterrel 1530-ban. Midőn pedig Huszti Tamás Huszton az ő szüléit és atyafiait meglátogatta, azokat, és azoknak barátit a

Római Eklésiából kitérítette; mellyért űzőben vétetvén, hogy kézre ne kerüljön, a szomszéd helységekbe szaladt, és Tetsöt, Visket Hoszsúmezőt fogva hozta a Protestáns Vallás követésére” (i. m. 37).

Az utóbbi eseményekre azonban már 1547-ben került sor. Glück László szerint ez inkább hitelt érdemlő adat, valamint egy másik is, amely szerint 1545-ben a lutheránus erdődi zsinat aláírói közt már szerepel Huszti Tamás (Glück 2006, 439–440). Ezek nyomán megállapíthatjuk, hogy Viskén a hitújítást Ramasi Mátyás kezdte el, Surdaster János folytatta és Huszti Tamás fejezte be a század 40-es éveinek derekára.

A Nagybányai Református Egyházmegyében, amelynek történetében Ramasi szintén fontos szerepet játszott, viski származásúnak tartották a prédikátort, de Surdaster Jánossal kapcsolatban is olvashatunk hasonló megállapítást: „Szebenből Surdaster vagy süket János Viskre „mint talán születése helyére” költözött.” [10] Ezek a hitelt nem érdemlő adatok onnan származhatnak, hogy a két hittérítő szálláshelye a máramarosi tevékenységük idején valószínűleg Visk volt.

ÚTKERESÉS

Eleinte Viskén is Luther tanai domináltak. A lakosság hitének alapja az Augsburgi Hitvallás (Ágostai Hitvallás) lett. Egy jó évtized múltán azonban csatlakoztak a svájci (helvét) reformációhoz, elfogadva Kálvin fő tanítását, az eleve elrendelés (predesztináció) elvét. Kálvin kettős predesztinációs tana szorosan összefügg azzal, hogy ő tagadta az emberi akarat szabadságát. Szerinte az emberi akarat beteg, képtelen az igazi jóra, csak a rosszat képes igazán és teljes erővel akarni. Mivel akaratunk nem szabad, ezért nem függhet tőlünk, hogy jót teszünk-e vagy rosszat, s így az sem függhet tőlünk, hogy üdvözülünk vagy sem. Megigazulásunk és üdvözülésünk csupán attól függ, hogy Isten eleve örök üdvösségre vagy örök kárhozatra választott-e ki bennünket. A helvét reformációt Viskén Peleskey az 1556-os évhez és Pál pap nevéhez fűzi (Peleskey 1925, 5-6), de Tót Ferencznél is (1808, 29-50) ezt olvashatjuk: „Sziget, Huszt, ’s több ezen vidéken levő helyek, egy Pál nevű Református Prédikátor által behozattattak, mint azon Ekklesiái Megye’ Matrikulájából ki jegyeztetett, 1556-ban a¼ Reformáta Vallásra.” [11]

1557-ben kerül megszervezésre a tiszántúli helvét egyházkerület, amelyhez öt városi (Huszt, Visk, Técső, Hoszsúmező, Máramarossziget) és egy falusi (Remete) egyház tartozott, ezek szerveződtek majd néhány éven belül egyházmegyévé (Zoványi 1977, 13–14). A reformáció ilyen gyors ter-

jedését nagyban elősegítette, hogy a 16. század utolsó évtizedeiben a legfőbb, országos tisztségeket protestáns főurak viselték.

Mielőtt azonban a kálvinizmus végleg meggyökeresedett volna a máramarosi koronavárosokban, egy 1578-as adat arról tanúskodik, hogy a máramarosi városok magyar lakosai az újabb hitváltást, az antitrinitárius (szentháromság-tagadást) tant is követik. Glück László (2006, 440) utal Dávid Ferenc Szekeressi Basilius huszti unitárius espereshez (senior) intézett levelére, melyben egy máramarosi birtokos házassági ügyében adja meg a kért teológiai felvilágosítást (Szilágyi 1858, 779–780). A szóban forgó levél azt is bizonyítja, hogy Máramarosnak ebben az időben már unitárius esperese van Szekeressi Balázs személyében. Az előzményekhez tartozik, hogy „1568 tavaszán kezdenek a magyarországi eklézsiák is Szilágy-Szatmár vidéke, Tasnád, Nagy-Bánya és Huszt környéke önként az unitarismus mellett nyilatkozni” (Kanyaró 1888, 216–217). Ugyanebben az évben a tordai országgyűlés az unitárius felekezetet bevett vallásá tette, ezt az évet tartjuk az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítása évének.

Miképpen történhetett az, hogy az egész máramarosi protestáns egyház-megye unitárius lett?

Az Itáliából eredő tanítást, amely Isten egységét hangsúlyozza és tanítása központjává az egyházi szentháromságtan elleni harcot tette, otthon üldözték, s ezért képviselői Svájcban, Erdélyben és Lengyelországban folytatták tevékenységüket.

A reformációnak ezt a jelentős, radikális irányát Blandrata György [12], János Zsigmond (1540–1571) erdélyi fejedelem udvari orvosa ismertette meg az erdélyiekkel, s megnyerte az ifjú fejedelmet, aztán udvarának főembereit: Csáky Mihály (1492–1572) kancellárt, Bekes Gáspárt (1520–1579) [13], s a papság közül különösen Dávid Ferencet (1520 körül–1579) (Karácsonyi 1985, 128).

Dávid Ferenc wittenbergi és frankfurti tanulmányait követően Erdélyben elfogadja a reformáció lutheránus ágának tanításait, lelkész, majd püspök lett. Miután a reformáció helvét ágához csatlakozott, református püspöknek választották. Kolozsvár főlelkésze is volt, utána János Zsigmond erdélyi fejedelem udvari prédikátora. Ekkor kezdett antitrinitárius (1638-tól „unitárius”) nézeteket vallani. Ő lett az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítója és első püspöke. János Zsigmond halála után az új fejedelem, a katolikus Báthori István megfosztotta az udvari papságtól. Dávid Ferenc egyre radikálisabb reformokat sürgetett. 1579-ben börtönben halt meg.

Hitújító tevékenysége során arra törekedett, hogy az új egyház megőrizze Erdély-szerte kivívott pozícióját, s ehhez tekintélyes pártfogói le-

gyenek János Zsigmond halála után is. Dávid Ferenc az új támogatókat Bekes Gáspár és Hagymássy Kristóf személyében találta meg.

Nem véletlen tehát, hogy éppen abban az időben – 1571-1573 között – erősödött meg az új vallás Máramarosban, amikor Bekes Gáspár a huszti váruadalom egyharmadának zálogbirtokosa és tényleges ura volt [14].

Még nagyobb szerepe volt ebben a folyamatban Hagymássy Kristófnak, aki talán a legtöbbet tette azért, hogy 1568 után Erdély-szerte gyorsan kiépüljön az új vallás infrastruktúrája, templomok és iskolák összefüggő hálózata.

Hagymássy, miután a Szapolyaiak pártjára állt, Huszt várának kapitánya lett (1557–1564). Már ebben az időben nagy tekintélyt szerzett a megyében, sőt az egész Erdélyben. Mikor János Zsigmond 1566-ban Belgrádba ment Szolimán szultán üdvözlésére, erdélyi hadainak főparancsnokává Hagymássyt tette, hasznos szolgálataiért máramarosi kamaragróffá is kinevezte. Igaz, 1567-ben a huszti kapitányságot és a máramarosi főispáni címet letette, de Huszton továbbra is megmaradt tekintélye.

Hagymássy 1571-ben Bekes Gáspárral és Csáky Mihállyal együtt újra megszerezte 30000 Ft zálogösszeg fejében a Huszt várához tartozó uradalmakat. Valószínű ennek hatására lett a szentháromság-tagadás híve az öt koronaváros lakossága, miként az Désaknán történt 1570-ben, mikor az egyházi birtokok Hagymássy Kristóf tulajdonába jutnak, aki alkalmazza a „cuius regio eius religio”-nak (akié a föld, azé a vallás) a magyar jogjogtól egyébként idegen elvét, így a földesúr után unitárius lesz a templom is.

János Zsigmond halála (1571) után azonban utóda, Báthori István, a katolikus ellenreformáció támogatója harcot indított az antitrinitarizmus ellen. Az is igaz, hogy „a négy vallás szabadsága Báthori István idejére állt vissza és 1575 májusában iktatják újra törvényekbe (V. t. c.), hogy egyben mereven el is zárkózzanak minden további újítástól ...” (Trócsányi 2005, 94)

VISSZA A KÁLVINIZMUSHOZ

Annak ellenére, hogy idővel megszűntek az ellenségeskedések Báthori és Bekes Gáspár, valamint Hagymássy között – az utóbbit Báthori 1576-ban Huszt várának főkapitányává is kinevezte –, az unitarizmus nem honosodott meg az öt koronavárosban, így Visken sem. Ha virágzó emléke sokáig meg is maradt a máramarosi egyházakban, a koronavárosok visszatértek kálvinista hitükhöz és szilárdan megmaradtak abban (Kanyaró 1891, 50).

Peleskey Sándor így foglalja össze a viski református egyház 17. századi helyzetét: „... virágzásnak indult eklézsiánk és benne a kegyes keresztyén élet. A városi tanács (akkor ez volt a presbiterium is) [15] istenes rendet tartott a néppel, szigorú fenytékkal illetve a cégéres bünösöket és megbocsátó szeretettel bánt a bünöket megbánókkal... Anyagilag is megerősödött az egyház és így meg is szilárdult az. Bántások és üldöztetések nem érintették a gyülekezetet és a várost, melynek egész lakossága református lévén, felekezeti torzsalkodások sem emésztették népe erejét.” (Peleskey 1925, 8)

A 16-17. SZÁZADI VISKEN SZOLGÁLÓ REFORMÁTUS LEKÉSZEK KISLEXIKONA

Pál pap (? – ?)

Viski plébános. Vezetésével a viski hívek protestánsná, majd 1556-ban kálvinistákká lettek. Azt tudjuk még róla, hogy 1597-ig szolgálta a viski gyülekezetet.

Sárosi (Sárossy) János (? – ?)

1597-től 1613-ig szolgálta a viski gyülekezetet. Azt is tudjuk, hogy Viskről az ugocsi Fertőszalmásra költözött.

Szepsi (Sepsy) Boldizsár (? – ?)

Máramarosi szénior [16] 1601 körül. Peleskey az egyháztörténetében nem említi, de neve, mint viski lelkésznek, szerepel a máramarosi református egyházmegye esperesei között 1604-ben (Zoványi 1977, 382).

Viski János (? – ?)

1613 és 1625 között teljesített szolgálatot szülőfalujában, ott is halt meg.

Szepsi (Sepsy) P. Menyhért (? – ?)

A prédikátor 1621-ben Rozsályon, 1625-től 1634-ig Visken szolgált. Sok jó tulajdonságát említik a jegyzőkönyvek. Mint esperes Máramarosszigeten is teljesített szolgálatot 1629-től 1630-ig.

Helmezi (Helmeczi) L. Pál (? – ?)

1634-től 1636-ig szolgált Visken, majd Ardóba kerül. A váradi gyűlésen 1634-ben esperesnek választják. Mint viski lelkész teljesített szolgálatot 1633-ban vagy a 1634–1635. években Máramarosszigeten.

Viski B. (vagy Ungi) Márton (Visk,? – Feketeardó, ?)

Református pap és szénior 1636-tól 1644-ig. Máramarosszigeten 1635-től szolgált esperesként, Visken 1636-tól 1648-ig teljesített szolgálatot. Ezek után Szatmáron tanárkodott, majd az ugocsi Feketeardóban lett lelkész, itt is hunyt el.

Szathmári (Szathmáry) Lázár Miklós (Szatmár, 1607. – Szatmár, 1656. január 11.)

Szatmáron kezdte tanulmányait, majd 1628 júliusában Sárospatakon lépett felső osztályokba. Ezek elvégzése után rektor lett szülővárosában, később igazgató. Innen külföldre utazott, és 1635. augusztus 18-án Leidenben, 1637. február 14-én Franekerben iratkozott be az egyetemre. Hazatérése után igazgató-tanár, 1638 második vagy 1639 első felében másodpap volt, 1640 vége felé pedig elsőpap lett Szatmáron. 1641-től Nagyecsedén, majd Szepsiben teljesített szolgálatot (1642 – 1645). 1645-ben Viskre, 1646 nyarán újból Szatmárra választották meg elsőpaprak. Mint viski pap prédikált az 1647. évi szatmári zsinaton Péter 1. 3, 8. alapján, ezért valószínű, hogy már ebben az évben Viskre lett kinevezve, mert egyháztörténetünk szerint 1648-tól 1650-ig volt viski lelkész. 1650-ben esperese lett a szatmári egyházmegyének, és még ez év júniusában püspöke a tiszántúli egyházkerületnek, de emellett tovább viselte az esperesi hivatalt is. Püspökségének legfontosabb mozzanatai a presbiterianizmus elleni küzdelemhez fűződnek.

Művei:

1. Disputatio Theologica... de Deo Patre et Deo Filio. Leiden, 1636.
2. Három halotti prédikáció gr. Bethlen Péter felett („Temetési pompa” c. gyűjteményben), Nagyvárad, 1646.

Üdvözlő verset írt Debreceni Péterhez (1637).

Gönci (Göncy) István (? – ?)

1650-1655-ben szolgálta a viski híveket.

Szepsi Koroc (Korocz) András (? – Nagybánya, 1684. nov. 24.)

Esperes. Sárospatakon tanult, ahol 1647 tavaszán érte el a felsőbb osztályokat. 1650 augusztusában rektor lett Szatmáron. Ezt követően külföldön, 1652-től Útrechtben, 1653. július 13-tól Franekerben, augusztus 30-tól Groningenben, végül pedig Leidenben folytatta tanulmányait. Hazatérése után 1654 nyaratól újból szatmári rektor lett, de már 1655-ben lelkészi állást foglalt el Viskén egészen 1658-ig. 1660-ban Szatmárnémetiben találjuk, 1663-ban vagy 1664-ben megint Viskén. Utána neves tokaji lelkész lett. 1671-ben újra Szatmáron van. A szatmári egyházmegye 1675-ben esperessé választotta. Nagybánán, átutaztában halt meg.

Művei:

1. Disputatio Theologica De Aeterna Dei Praedestinatione... Lugd. Batavorum, 1654.
2. Prédikáció Bocskai Ujlaki Ferencznek... sírbatétele előtt. 17. Sept. Szepsi Korocz András. Debreczen, 1674.

Vilmányi András (? – ?)

1658 és 1660 között szolgált Viskén. Szatmáron is lelkészkedett. 1669 – 1672 között másodszor is szolgálatot teljesített Viskén.

Cserey Pál (? – ?)

1660 – 1669 között viski lelkész.

Viski (Vischi) Pál (Visk, ? – Visk, 1681 előtt)

A viski református iskola elvégzése után 1662-63-tól lett a Debreceni Kollégiumban tógás diák, contrascriba [17] és szénior is volt. 1669. április 9-én 200 tallért vett fel a Bursa sacraból külhoni tanulmányaira. 1669. augusztus 17-től Groningenben, 1670. május 2-től Fanekerben hallgatott teológiát. 1671-ben is még itt tartózkodott, hiszen köszönőverset küldött Varsányi Dániel disputációjához. Hazatérése utáni sorsáról annyit tudunk, hogy 1672-től 1678-ig Viskén lelkészkedett.

Szigeti (Szigethy M.) György (Máramarossziget, 1645 – Máramarossziget, 1705)

Esperes. Hazai tanulmányai után külföldre ment. 1668. szeptember 28-án a groningeni, 1669. március 29-én a franekeri egyetemre iratkozott be. Tudjuk, hogy peregrinus diák volt Utrechtben 1670-ben, ugyanis innen köszöntötte verssel Fogarasi János erdélyi lelkészt. Hazajőve, először másodpap lett szülővárosában, 1681-ben lelkész Viskén. Peleskey szerint Viskén 1678-tól 1680-ig teljesített szolgálatot, 1683 körül Huszton, 1690 körül Avasújvároson, 1694-ben pedig Máramarosszigeten. Nem sokkal ezután esperesévé választotta a máramarosi egyházmegye.

Műve:

Dissertatio Theologica De Prommissionibus Patrum Spiritualibus... Franekerae, 1669.

Üdvözlő verset írt Fogarasi K. Jánoshoz (1670), gyászverset Szilágyi Mártonról (1700).

Szenci (Szenczi) A. Pál (Szenc, 1644. – Debrecen, 1691. február 19.)

Esperes. Szencen tanult, majd Nagyszombatban, Komáromban és Sárospatakon. Innen Olaszliszkára ment rektornak, de ott csak két hónapot töltött. Külföldre utazott, ahol 1668. augusztus 8-tól Leidenben, augusztus 17-től Groningenben, 1669. június 23-tól Franekerben gyarapította ismereteit. Hazatérve, 1671-ben rektor lett Szatmáron, azután 1677-től lelkész volt Szatmárnémetiben, 1679-től Viskén, 1681 áprilisától Debrecenben. Itt 1686-ban esperessé választotta a debreceni egyházmegye.

Művei:

1. Gvil. Amesii Medulla Theologica Illustra. Quam... defendit... Franequerae, 1670.

2. Részegesek Jajos Pohara. Avagy: Részegségről való praedicatio, melyet élő szóval a Debreczeni Nagy Templomban 23. Nov. Anno 1681 el praedicallott. Debreczen, 1682.

3. Emlékezetnek Oszlopa, avagy: Egy praedicatio, melyet Isten féltő tanácsos üdvözült Iona István Uram temetésekor el mondott... U. ott, 1684.

4. Halotti Ket Praedicatiok, melyek közül: Az első 10. Decemb. An. 1682. üdvözült Rosnyái János Uram: az másodikat 16. Jan. An 1684. üdvözült Hodosiné Aszszonyom felet az Debreczeni Nagy Temetőben elpraedikállotta... U. ott, 1684.

Latin versei vannak a debreczeni Brabeumban (1683) és a Hedera Poeticaban (1686). Üdvözlő verset írt a Drégelypalánki János «Via salutis» (1682) cz. művéhez s gyászverset a Nógrádi Mátyás halálára.

Viski Lőrinc (? – ?)

Viski Pál testvére, aki 1680 – 1703 között szolgált szülőfalujában.

Füsi Lőrinc (? , Erdély, 1658. – Nagybánya, 1715. június 25.)

Esperes. Nagyenyeden tanult, ahonnan külföldre ment. 1684. augusztus 11-én a leideni, 1685. augusztus 13-án a franekeri, majd újból a leideni egyetemnek lett hallgatója. Hazatérte után, 1697-ben vagy valamivel később Viskén, 1690-ben Szatmáron, 1693-ban Felsőbányán, 1704-ben Nagybányán, 1710-ben Alsómisztótfaluban töltött be lelkészi állást. 1708-ban vagy 1709-ben esperesévé választotta a nagybányai egyházmegye.

Műve:

De Josepho vero Christi typo, Leiden, 1686

Üdvözlő verset írt Debreceni Ember Pálhoz (1686), gyászverset Szilágyi Márton halálára (1700).

Respondens volt a rómaiakhoz írt levél magyarázata közben (1684).

JEGYZETEK:

[1] Peleskey Sándor (Ombód, Szatmár m., 1887. – Ombód, 1958.): református lelkész, író. Régi ref. családban született, ősei 1620-tól apai anyai ágon papok és tanítók voltak. A debreceni kollégiumban végezte tanulmányait, ahol esküdtfelügyelő lett. A kollégium ösztöndíjasaként a bázeli egyetemen tanult. Hazatérve Mezőtúron és Hódmezővásárhelyen

káplánkodott. Később a debreceni reformátusok tanítóképző intézetének tanára lett. Innen jött 1913. március 28-án Viskre, ahol 14 évig szolgált, s végül a csehek üldöztetése elől **1927**-ben Szatmárhegyre költözött rendes lelkipásztornak. Volt egyházmegyei tanácsbíró, egyházkerületi jegyző, konventi és zsinati tag, az egyházi lapok főmunkatársa. Az 1925. szeptember 10-én a Losoncon megalakult *Református Irodalmi Társaság* alelnökévé, valamint a losonci teológiai szeminárium gyakorló teológia tanárává választották. Felesége Horváth Berta volt, aki fiatalon, huszonnégy éves korában Viskén halt meg „járványos tüdőlobban”, Bede László máramarosszigeti ref. lelkész és Jákób István kántor temették el.

Amikor addigi alakjában megszűnt a nagykárolyi egyházmegye, a királyhágó-melléki egyházkerülethez tartozó romániai részen az első esperek közé tartozott, 1940-től mint börvelyi, 1950-ig mint nagydobosi lelkész. Amikor pedig az erdélyi kerületben, felsőbb egyházi jóváhagyás nélkül, 1928. május 1-jétől 1931 közepéig – először Kisgalambfalván, majd 1929-től Balázsfalván – megjelent a *Református Lelkészek Lapja* Derzsi Endre lelkipásztor-főszerkesztő irányításával, a lap királyhágó-melléki társszerkesztője Peleskey Sándor volt.

Művei:

1. A viski református egyház története, Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925.

2. Tévelygők. A millenisták — bibliatanulók, az adventisták — szombatosok, a baptisták — újrakeresztelők tévelygéseiből. Kálvin kny. Nagyvárad. 1933.

[2] Peleskey Sándor (1925): A viski református egyház története. Kálvin Kiadó, Beregszász, 1925. 72 p.

[3] Czébely Lajos, (2002): Visk története. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. 306 p.

[4] Czébely Lajos, (1998): A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998. 148 p.

[5] A bolgár jelenlétet törekszik erősíteni Gjurov Alexander bolgár szerző könyve, (Gjurov 2001) amelyben tisztázva és nyomon követve azon végváratokat, melyeket a bolgárok akkori államuk határainak megvédésére építettek, vagy ugyanazzal a céllal a római korból maradtakat bővítették, a keleti bolgár határt védő várak között (Ungvár, Munkács, Beregszász, Huszt mellett) Visket is említi.

[6] A megye kialakulására l. Kristó, 1988. 492-497. p.; Szabó, 1994.; Kristó, 1999. 410-411. p.

[7] A Szent Ágoston szerzetesek gyulafehérvári konventjének 1300. január 6-i igazolása. (Mihályi 1901, 1).

[8] Mihályi János szerint Laczkfi András, Lajos király nápolyi helytartója, a moldvai tatárok elleni hadjárat győztes vezére még 1349-1350-ben is a következő titulust viselte: *Comes Siculorum, de Bistercia, de Marmorisio et de Brassau*. (Mihályi 1901, 6).

[9] Az eredeti okmánylevelet a régi kőtemplomunk sekrestyéjében tartották egészen az 1669-es nagy tűzvész idejéig, valószínű, a lángok martaléka lett. (A szerz.)

[10] A Tisza völgye [http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3403.pdf] 45. p.

[11] A reformáció Debreceni Ember Pál szerint Huszton is 1556-ban „fejeződött be”. Lampe [Debreceni Ember]: i. h.

[12] Blandrata György, Giorgio Biandrata (1515 –1588): olasz származású antitrinitárius vallási reformátor, orvos.

[13] Bekes Gáspár (1520 körül–1579) János Zsigmond fejedelem első számú bizalmasa, Erdély egyik legvagyonosabb unitárius földbirtokosa volt. Báthory István fejedelemmé választása után Bekes trónkövetelőként lépett fel, harcba szállt Báthoryval, de csatát veszített, és menekülnie kellett. 1577-ben kibékiült Báthoryval, aki a lengyel lovassági csapatok főparancsnokává nevezte ki.

[14] A huszti váradalomhoz abban az időben az öt máramarosi koronávárososon – Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező, Sziget – kívül ide tartozott még Bustyaháza, Dúlfalva, Talabor, Száldobos.

[15] Visken 1790-ig, tehát bő két évszázadon át a presbitérium tisztét a városi magisztrátus töltötte be.

[16] 1. A régi magyar protestáns egyházi nyelvben az esperes neve; 2. a tanuló ifjúság elnöke, aki hatáskörre nézve régen mindjárt a rektor után következett.

[17] A contrascriba a szénior 2. segéde volt (l. a 16. jegyzetet), ki az énekekre s az előadás-mulasztásra tartozott felügyelni.

IRODALOM:

Gjurov Alexander (2001): Tizenegy évszázados bolgár jelenlét Magyarországon (bolgár nyelven). A Bolgár Országos Önkormányzat kiadványa, 2001.

Glück László (2006): Máramarosziget mezőváros helyrajza és társadalma 1600 táján. 2006. 427 – 445 p. [http://www.mtatk.hu/kiadvany/fiat/24_gluck_laszlo.pdf]

Kanyaró Ferencz (1891): Unitáriusok Magyarországon tekintettel az unitarizmus általános történetére. Lehmann és Baldi, Kolozsvár, 1891.

Karácsonyi János (1985): Magyarország egyháztörténete főbb vonásai-ban 970-től 1900-ig. Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1985.

Kristó Gyula (1988): A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1988.

Kristó Gyula (1999): Megyék születése a Felső-Tisza vidékén. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 34 (1999), 403–412. p.

Lampe, Friedrich Adolf [Debreceni Ember P.I.] (1728): Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania. J. van Pools, Utrecht, 1728.

Máramarosi diplomák a XIV., XV. századból. Egybegyűjtötte és jegyzetekkel kísérve kiadta apsa Mihályi János, Máramaros-Sziget, 1900.

Peleskey Sándor (1925): A viski reformárus egyház története. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925.

S. Benedek András (2001): Árvíz után, vízár előtt (Tanulmányok, esszék, kritikák). Minerva Műhely, Budapest—Beregszász, 2001.

Szabó István (1994): Ugocsa megye. Hatodik Síp Alapítvány (Budapest) – Új Mandátum Könyvkiadó (Beregszász), 1994 (második, átdolgozott kiadás).

Székely Sándor, Ar. Rákosi (1840): Unitária vallás története Erdélyben. Kolozsvárt, 1840.

Szentpétery Imre (1943): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest, II/I., 1943.

Szilágyi István (1858): Unitaria egyházak emlékezete Máramarosban. Sárospataki Füzetek, 1858.

Tóth Ferencz (1808): A' Magyar és Erdély országi protestáns eklésiák' Históriája. Komárom, 1808.

Trócsányi Zsolt (2005): Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

Várady Gábor (1996): Máramaros. In: Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából (S. Benedek szerk.) Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1996.

Zoványi Jenő (1977): A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. 1977.

VARGA RÓBERT

A MUNKÁCSI NAGYLAKTANYA TÖRTÉNETE 1900–1914 KÖZÖTT

Az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének legfontosabb, legnagyobb lélekszámú hadteste a gyalogság volt. A gyalogság nagy létszáma miatt folyamatos infrastrukturális és logisztikai fejlesztésekre volt szükség. A fejlesztések és parancsok gyors végrehajtása érdekében a Közös Hadügyminisztérium osztotta fel a Monarchia területét katonai körzetekre, kerületi parancsnokságokra. Vidékünk négy vármegyéje – Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung – a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokság hatáskörébe tartozott. Ettől kezdve minden hivatalos parancsot, panasztételt és igénylést Kassa hagyott jóvá. A parancsnokság hatáskörébe tartozott az elszállásolás, élelmezés, kiképzés is.

Munkács első jelentősebb katonai laktanyájának tervezését és építésének időpontját 1891-ben fogadták el. Az építkezéssel kapcsolatos legfontosabb feltételeket szerződésben rögzítették. A kontraktus értelmében Bereg vármegye a hadsereg számára biztosított földterületet, ahol fel lehetett építeni a tervezett gyalogsági laktanyát. A földparcellát a hadsereg bérelte a megyétől, melynek bérleti díját minden év első hetében kellett kifizetnie. Fontos pontja volt a szerződésnek továbbá, hogy a megye a Kishegy alatt biztosít egy állandó gyakorlóteret, ahol az újoncok elvégezhetik a szükséges gyakorlatozásokat. Ezen felül a megye kötelezettséget vállalt arra, hogy a szerződésben rögzített gyakorlóteret megtisztítja minden olyan fától, illetve bokortól, ami zavarhatja a kiképzés és gyakorlatozás menetét.

A laktanya belső területi felosztása a tervrajz szerint négyrészes volt. Az északi részén helyezték el a fegyver- és lőszerraktárat. A keleti szárnyban rendezték be a pincét, fáskamrát, szeméttárolót, valamint a mellékheleységeket. A laktanya nyugati részén volt az istálló, ahol a tiszteknek a lovai álltak. Az istállóban rendezték be a lovak számára megvásárolt takarmány tárolóhelyét is. Az állatok ellátására szolgáló takarmányok listáját minden év elején le kellett adni, és egy éves időtartamra kérvényezni. A laktanya északi szárnyában rendezték be a tiszti és a közkatonai helyiségeket. A kaszárnya északi részét ezért két részre osztották. A keleti és nyugati

részen volt a katonák szálláshelye, a tisztálkodó helyiségek, közepén a bejárat, valamint a tiszti részleg, ahol elsősorban irodák, fogadó helyiségek és termék voltak kialakítva különböző ünnepségek lebonyolítására.¹

A laktanya első nagy építészeti beruházására 1902. május 17-én került sor. Ennek egyik előzménye az volt, hogy a katonák megnövekedett száma miatt nem állt rendelkezésre a laktanyában elegendő férőhely. A probléma megoldása végett a város és a helyi katonai előljáró összehívott egy közös bizottságot. Hosszas tanácskozás után döntés született. Ennek eredményeképpen közös határozatot fogadtak el új barakkok építéséről. Az építés kivitelezése céljából pályázatot írtak ki, melynek nyertese Zydai Béla vállalkozó lett. A pályázó sikerét elsősorban annak köszönhetette, hogy új eljárással akarta megoldani a falak építését. Ez az eljárás abból állt, hogy a barakkok vázát faanyagból készíti, a falakat pedig parafakövekből. Zydai Béla indoklása szerint ez az eljárás, kevesebb anyagi kiadással jár majd, illetve a parafából készült falaknak sokkal nagyobb a hőszigetelése és jobban ellenáll az idő vasfogának.² A pályázat nyertesének kihirdetése után a bizottság kérte Zydai Béla vállalkozót, hogy küldje el a végleges költségvetést. 1902. május 3-án ennek eleget téve, a közös bizottság végül hivatalosan elfogadta a barakk építésének összköltségét, ami 16 784 korona volt. A vállalkozó minden építési szakasznak az összegét külön-külön lebontotta a bizottság számára. Így például az ácsmunkálatok 8 570 koronába, a parafamunka 5 277 koronába, az asztalosmunka 1 362 koronába, a tetőfedő munkák 670 koronába, a kőművesmunka 967 koronába kerültek.³ Az építkezés május 25-én kezdődött és jó ütemben haladt. Elsősorban ez annak is volt köszönhető, hogy a megye mindent megtett, hogy segítse a munkálatokat. Hivatalos átadásra 1903. március 12-én került sor, de előtte egy katonai bizottság vizsgálta át az új épületeket. Az alapos szemle után a küldöttek nem találtak kivetnivalót, így megkezdődött a honvédek barakkokba való beszállásolása.⁴

Az új barakkok építésével egyelőre nem várt problémával találta szemben magát a hadsereg. Ugyanis megnövekedett a honvédek száma a laktanyában, ami magával vonta az élelmiszerigények növekedését is. Ez a probléma már az 1903-as év végén és az 1904-es év elején megmutatkozott. Ismét szükségessé vált, hogy összehívják a közös bizottságot. Hosszas tanácskozás után döntés született, hogy a laktanya udvarán új pótraktárakat és pincét kell építeni.⁵ Az építkezésre nem írt ki pályázatot a közös bizottság, hanem helyette helyi kisvállalkozókat bízta meg. A fő építési terveket Kassáról küldték és külön kikötötték, hogy ez alapján kell haladnia az építkezés menetének. A tervek szerint a raktár alapszerkezete és falai fából készültek,

tetőszerkezete pedig cserépborítású volt. A belső kialakítását tekintve összesen 71 gyalult fából készült állványt és polcot terveztek el benne. Mivel sok faanyagra volt szükség, ezért egyeztetések kezdődtek Bereg vármegye királyi főerdészeivel, hogy a tőle telhető legjobb munkával segítse az építkezést. A hivatalos költségvetést a bizottság 1904 decemberében fogadta el, a végösszeg 21 330 korona volt. Az új pótraktárakra és pinceépítésre szánt összeg azért is volt ilyen magas, mivel a földmunka 6 770 korona, a kőműves munka 9 678, az ácsmunka 11 987, a bádogos munka 9 343 volt.⁶ Az építkezés menetében több probléma is adódott. Emiatt a munkálatokat a kitűzött időben nem, csak egyhetes csúszással sikerült befejezni. Olyan gondok jelentek meg, mint: faanyagokat nem sikerült időben leszállítani stb. Emiatt Az átadást követően vegyes bizottság vizsgálta át az új épületet, amiről jegyzőkönyvet készítettek.

A laktanya 1900-1914 közötti történetében nem csak a közkatonai részlegeken történtek építkezési munkák. Alapos figyelmet fordítottak a fokozatos infrastrukturális fejlesztésekre a tiszti részlegen is. Az első ilyen típusú munka 1908. december 5-én kezdődött, amely során három tiszti irodával bővítették a laktanyát. A munkák befejezése után 1909. szeptember 5-én némi hiányosságot fedezett fel az ellenőrző bizottság. A hiányosságok pótlására az ellenőrző bizottság jegyzőkönyvet készített, amit hivatalos formában juttattak el a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokságra. A parancsnok a jegyzék elolvasása után írásos levéllel fordult a Bereg vármegyei főispánhoz, hogy minél előbb, ha lehet, személyesen felügyelje a hibáknak a javítását. A problémák megoldását követően az építkezésre szánt költségek is megnövekedtek. Az eredeti összköltség csak 32 978 korona 90 fillér lett volna, addigra az új összeg elérte a 37 678 koronát. A többleti költséget sem a vármegye, sem a hadsereg nem volt hajlandó kifizetni, ami következtében hosszas vita bontakozott ki a két fél között. Hivatalosan megegyezésre csak 1910. november 21-én került sor, aminek eredményeképpen a hadsereg vállalta a többletkiadás kifizetését.⁷

Nem csak a laktanya bővítésével, karbantartásával akadtak problémák és vitás kérdések. Bereg vármegye katonai elöljárója folyamatos panasztételt tett a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokságon a laktanyához tartozó gyakorlólőtérrel kapcsolatban. A megye és a honvédség által kötött szerződés értelmében a laktanya földterületén kívül biztosítanak egy gyakorlóteret a honvédség számára a munkácsi Kishegy alatt. A kijelölt földterület ugyan megfelelt a célnak, de nagy távolságra volt a laktanyától. Emiatt sok időbe került az oda-vissza út a katonáknak. A másik probléma az volt, hogy a megye nem tudta teljes mér-

tékben a biztosítani a területet. Az eredeti szerződés értelmében a megye vállalta, hogy nem engedi a lőtér területére a „civil” lakosságot. Ám ezt nem minden esetben sikerült teljesítenie a megyének, több alkalommal a gyakorlatozások közben odatévedt egy sétáló vagy gombázó városi polgár.⁸ Ez nagyon veszélyes volt, amikor az újoncok gyakorlatoztak. Ilyenkor ugyanis olyan személyek kaptak löfegyvert a kezükbe, akik egyáltalán nem vagy alig rendelkeztek fegyverhasználatra vonatkozó információkkal. Hiába folytak kéthetes felkészítő, oktató órák a laktanya udvarán belül, pontos célzást, újratöltési tapasztalatokat csak a lőtérén tudtak szerezni az újoncok.⁹ A probléma megoldása érdekében a Bereg megyei katonai előljáró kérvényezte, hogy a laktanyához közel építsenek fel egy házi lövöldét. Egy olyan lövöldét, amely lényegében egy zárt helyiség lenne, fallal körbevée és tetővel fedve. A hivatalos kérvény átnyújtása után megkezdődött a levelezés Kassa és Bereg megye között, hogy milyen megfelelő területet tudnának biztosítani, és hogy milyen anyagi keretek között lehetne megoldani az építkezés kérdését.¹⁰ A megoldás minél gyorsabb rendezése érdekében a megye és a hadsereg képviselői közösen vitatták meg, hogy hol is lenne alkalmas felépíteni a házi lövöldét. Ebből azonban a közös gyűlésen több vita is kialakult, mivel a hadsereg nem volt hajlandó elfogadni azokat a területet és építkezési helyeket, amiket a megye képviselői javasoltak. Bereg vármegye katonai előljárója több panaszlevelet is küldött a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokságra, hogy a megye vezetése hátráltatja a hadsereg ügyeinek a rendezését. A panasztételeket megelégtelve, a főparancsnok írásos kérést intézett a megye főispánjához, amiben megkérte, hogy záros határidőn belül törekedjenek a probléma megoldására. A nézeteltérések félretétele után ismét összeült a közös bizottság és megállapodásra jutottak. Ennek eredményeként a honvédség elfogadta, hogy a laktanya közvetlen szomszédságában elterülő földterületen felépítsék a házi lövöldét. Cserébe a megyének és a hadseregnek közösen kell bérelnie a területet három magánszemélytől. A bérleti szerződésről maga Bereg vármegye katonai előljárója nem dönthetett, mivel nagy összegről volt szó. Ezért ismét levelezés kezdődött a Kassai Katonai Kerületi Parancsnoksággal, kérvényezte a helyi parancsnok, hogy bocsássák rendelkezésére a bérletéhez szükséges összeget. Hivatalos válasz 1907. június 12-én érkezett, amiben a főparancsnokság engedélyezte a bérletet, és kiutalta hozzá a megfelelő összeget.¹¹ Az anyagi források biztosítása után megkezdődött a tárgyalás a vegyes bizottság (a vármegye és a katonaság képviselői) és a földtulajdonosok között 1907 szeptemberében. Hivatalosan 1908. december 12-én írták alá a szerződést, melynek eredményeképpen a Gerber Lénárd, Kaincz

Sándor és Kaincz József által birtokolt területet a megye és a hadsereg közösen fogja bérelni, minden évben 3 262 korona bérleti díjat fognak fizetni, amit minden év első napján a megye utal majd át a tulajdonosoknak.¹² A szerződés megkötése után a következő fontos döntést kellett meghozniuk: melyik vállalkozó fogja kivitelezni az építkezést? A közös bizottság egyhangúan elfogadta azt a javaslatot, hogy a korábbiakhoz hasonlóan pályázatot írjanak ki, és a legjobb ajánlattal, árlistával rendelkező vállalkozónak ítélik oda a megbízást.

A lőtér tervrajzát 1908. december 15-én fogadták el. Eszerint a lövölde egy „U” alakú főépületből állt, amely az utcára néző ablakokkal rendelkezett, ugyanitt helyezték el a bejáratot, valamint a három raktárhelyiséget, ahol a lőszert és a gyakorló fegyvereket tárolták. A lövölde nyugati és keleti részét vastag fallal vették körbe azért, hogy a véletlenül a falon átjutó lövedékek ne okozzanak sérülést az arra járó lakosságnak. Az épület északi részére pedig a tűzvédelmi vészkijáratot tervezték. Hivatalos átadásra 1910 szeptemberében került sor, amikor elvégezték az utolsó simításokat is. Az épület teljes átvétele előtt egy bizottság ellenőrizte, hogy teljesen megfelel-e a katonai előírásoknak. Az ellenőrzés végeztével átnyújtották a hivatalos jegyzőkönyvet és jóváhagyták az átvételt.¹³

A laktanya 1900-1914 közötti történetében számos építkezés volt, amely megkönnyítette a tisztek és a közkatonák mindennapjait. A hadsereg igyekezett megtenni mindent, hogy folyamatos infrastrukturális fejlesztéseket hajtson végre. Ennek köszönhetően új tiszti, közkatonai részleg épült, illetve az élelem raktározására alkalmas új raktár és pince. A katonák minél hatékonyabb gyakorlatozása érdekében pedig sikerült a megépítése egy új házi lövöldének is.

JEGYZETEK:

¹ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban KTÁL), 1552. Fond, 1. opisz, 2274. ügyirat, 1. lap

² KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2270 ügyirat, 4. lap

³ Uo. 5-8.

⁴ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2270 ügyirat, 9. lap

⁵ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2590. ügyirat, 1-2. lap

⁶ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2590. ügyirat, 1-8. lap

⁷ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2972. ügyirat, 28-36. lap

⁸ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2727. ügyirat, 1-2. lap

⁹ Danzer Alfonz: A mi hadseregünk. Franklin-társulat. Budapest, 1898. 157 -168. old.

¹⁰ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2590. ügyirat, 3. lap

¹¹ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2973. ügyirat, 1. lap

¹² Uo. 2.

¹³ KTÁL, 1552. Fond, 1. opisz, 2974. ügyirat, 25-30. lap

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR IRODALMI ÉLET ÉS ÍRÁSBELISÉG KÁRPÁTALJÁN*

KULTÚRTÖRTÉNETI VÁZLAT

6. AZ ÉRTÉKELHETŐ IRODALOM KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE (1965–1991)

Az 1964–1965-ös években, Hruscsov leváltását követően a „Brezsnyev-Koszigin-Podgornij trojka” gyakorolta a bolsevista impérium irányítását. A felső állami és pártvezetésben ezzel – ötéves távlatra – megváltozott az eddig eluralkodott hruscsovi szubjektivista vezetési gyakorlat. Ez a folyamat többek között kihatással volt az országos irodalompolitikára is, amely „revideálta az új hullám társadalmi törekvéseinek megítélését”, köztük az irodalmi élet desztalinizálását elősegítő Alekszandr Szolzsenyicin író, Jevgenyij Jevtusenko és Andrej Vozneszenkij költő, Grigorij Csuhraj és Andrej Tarkovszkij filmrendező, valamint más alkotók vonatkozásában (később a hatalom ismét szembehelezkedett velük). Mindez *„fordulópontot jelentett az ország életében, amely a nemzetiségi, köztük a kárpátaljai magyar irodalmat is új utak keresésére készítette.”*¹

A hatvanas évek második felében a kárpátaljai magyar irodalmi közélet és kultúra fokozatosan kétpólusúvá vált. A rendszert kiszolgáló, illetve az általa kreált szovjetmagyarok és a szovjet irodalom ideológiáját Balla László írásai-
ban is megtestesítette, és ezt a kemény vonalat követőire is ráerőszakolta.

A szellemi ellenállást vállaló másik vonal hangadója Kovács Vilmos², aki az „új hullámos” orosz írók hatására elfogult baloldaliságát levetkőzve a rendszert bíráló írástudók sorába állt. Élete végéig a kárpátaljai magyar sorskérdések, a magyar nemzeti hagyomány és a kultúra pártdogmáktól mentes fejlesztése foglalkoztatta, mindez írásaiban is megfogalmazást nyert. Legközelebbi küzdőtársa Fodó Sándor egyetemi tanár³ és S. Benedek András, az alkotó fiatalok szellemi vezére volt. Mögējük sorakoztak fel az eleinte „szamizdatos”

* Részlet a szerző most megjelent monográfiájából

Együttben publikáló tollforgatók, a Fodó Sándor által alapított népi együttes magyar szakos tanítványai, majd a Forrás Ifjúsági Stúdió tagjai is.

Az irodalmi élet alakulását több fontos esemény is befolyásolta.

Először: egyetérthetünk Vári Fábián László megfogalmazásával, miszerint „Az a fajta művészi fejlődés, amely az igényesebb irodalomesztétika szerint is előrelépésként értékelhető, Kovács Vilmos harmadik kötetével, ... a Holnap is éliünk című regényével (1965) veszi kezdetét. Ekkor kezd Kárpátalján a költői látásmód élesedni és kiteljesedni, a líra hangja tisztulni és emberibbé válni.”⁴

Másodszer: a fordításos Kárpáti Igaz Szót – Balla László többéves küzdelmének köszönhetően – 1965-ben önállósították. A közölt adatok forrásértékű könyvében⁵ megírt visszaemlékezéséből valók. Főszerkesztőhelyettesek: Lusztig Károly, Vladimir Mihály. Felelős titkár: Márkus Csaba. Olvasószerkesztő: Bulecza Rozália. Rovatvezetők: Szabó Béla (pártélet), Andor György (mezőgazdaság), Kroh (Szenes) László (művelődés, 1970 előtt kivált a szerkesztőségéből, Magyarországra költözött), Wolf Andor (ipar), Szántó Károly (levelezés). A belpolitikai rovatot Braun Henrik vezette. További munkatársak: Jendrék Ödön, Nemes János, Keresztes Noémi, Zékány Miklós, Lászlóné Nyisztor Vera, B. Csermicskó Katalin. 1967-ben a következő újságírókkal bővült a kollektíva: Györke Zoltán (1970 előtt kivált a szerkesztőségéből, Magyarországra költözött), Erdélyi Gábor, Magyar Jánosné Kiss Éva, Barát Mihály, Vorobecné Baksa Lujza, Kovács Margit, valamint Kovács Alfréd fotós. A lap beregszászi tudósítója: Svéd Ármin. Később a laphoz került Rada Katalin, Bornemissza Eszter, Jánki Endre.⁶ Balla László megfogalmazása szerint az „Életünket és vériünket a Kárpáti Igaz Szóért!” jeligével ők testesítették meg a magyar nyelvű szocialista újságírást. A szerkesztőség munkáját a megyei pártbizottság ideológiai osztálya felügyelte, a megjelent cikkeket ügyeletes cenzoraival elemeztette.

Az újság egyre rendszeresebb jelleggel vállalkozott helyi szerzők irodalmi műveinek közlésére. Kezdetben állami ünnepekre (nők napja, győzelem napja, május 1., november 7. stb.) rendelt meg alkalmi verseket a költőktől. Ezt a gyakorlatot az orosz és az ukrán lapoktól vették át. A nagyformátumú napilap 1967-től *Neon* címmel vasárnaponként (majd szombatonként) irodalmi-művészeti és művelődési magazint indított, amely évente legalább 40 alkalommal jelent meg. Itt többnyire a lap irodalmár-újságíró gárdájának – és alkalmanként magyarországi szerzők – szépirodalmi írásait közölték. A kárpátaljai írók sorából sokat szerepelt Kovács Vilmos, Csengeri Dezső, Szalai Borbála, Horváth Anna szobrásznő. A tudományosság képviselői közül Fodor István botanikus, Balahuri Eduárd régész, Gortvay Erzsébet irodalomtörténész, Kótyuk István nyelvész, Váradi-Sternberg

János történész, Sztaskó Gyula művészettörténész, Boniszlavszyk Tibor zenetörténész, hegedűművész, Árpai István esztéta, zenepedagógus, Zádor Dezső és Márton István zeneszerző. Festőművészek: Manajló Tivadar, Soltész Zoltán, Koczka András, Habda László. Más lapoknál, kiadványoknál dolgozó újságírók, szerkesztők: Csanádi György, Barzsó Tibor, Benkő Katalin, Balogh Miklós, Juhász Lajos, Baráté Ferenc, Bucsinszik Lajos. Rendszeres külső szerzők: Homungné Kelentei Márta és Perduk Zoltán biológus, Szova Péter tájkatató, Fedák László sporttörténész, Drávai Gizella pedagógus-tankönyvíró és műfordító. Jelesebb illusztrátorok: Medveczkyné Luták Edit, Manajló Iván, ifj. Tomcsányi Mihály, Mihail Roszkin, Horváth Anna. Állandó cikkíró volt Bíró Andor, Iljás János, Bilics János gazdasági vezetők, Veress Gábor, Ilku Ferenc, Újfalusi István, Pobrászky Lajos, Szikszai Aladár, Rotman Miklós vezető tanácsi- és pártfunkcionáriusok.

A lap *Iffjúsági Magazin* című új rovatában az aktuálpolitikai cikkek mellett versek, kisnovellák, tárcák, irodalmi karcolatok jelentek meg fiatalok tollából. Az írások szerzői többségében az ungvári egyetem magyar szakos diákjai voltak, akik tanulmányaikat 1965–1966-ban kezdték: S. Benedek András, Balla Gyula, Györke László, Punykó Mária és mások.

A magyar szerkesztésű megyei lapon kívül bővült a vidék magyarságának szánt sajtópaletta, és egyben az alkotók publikációs lehetősége. Az ukránból fordított, hetente háromszor megjelenő *Kárpátontúli Iffjúság* című megyei, *A Kommunizmus Zászlaja* című nagyszőlősi járási és *A Kommunizmus Fényei* című ungvári járási lap 1967-től, a *Vörös Zászló* című beregszászi járási lap már az ötvenes évek elejétől eredeti anyagokat is közölt irodalmi rovatában. A lapok ukrán változatában ukrán tollforgatók, a túlkörfordításos, illetve a vegyes szerkesztésű lapok magyar változatában magyar alkotók verseit, kisprózáit közölték.

Harmadszor: az eddigi alkotók egyéni jelentkezéseinek sorát 1965-ben új arculatú csoportos „költő-gárda” törte meg, akik a saját maguk alapította egyetemi irodalmi körbe csoportosulva 1966-ban létrehozták saját fórumukat.

6. 1. EGYÜTT: AZ ELSŐ SZAMIZDAT IRODALMI FOLYÓIRAT

1963-ban az ungvári egyetemen megnyílt a Magyar Filológiai Tanszék, amelynek rendkívül nagy jelentősége volt a kárpátaljai magyar kultúra fejlődése szempontjából. Egyre több tehetséges diák tanult itt, az új költő-író gárda közülük jelentkezett. „Ők azok, akik Beregszászon, vagy éppen Csappon már kijárták az önképzőkörök monoton imaóráit, s az egyetemre ke-

rülve már nem óhajtották folytatni” – választa fel az indulást S. Benedek András.⁷ 1966-ban S. Benedek András, Balla Gyula, Györke László, Bús Ilona, Punykó Mária és mások „az ungvári egyetem magyar szakos hallgatói, középiskolás koruk óta írnak verset, novellát, kisprózá, hely- és kultúrtörténeti cikkeket. Feltételezhetően ők a tanszék irodalmi körének legaktívabb tagjai, akik tanári, tanszékvezetői jóváhagyással hamarosan létrehozzák az Együtt című, mechanikus írógépen sokszorosított, 35-40 oldal terjedelmű, aprólékos kézimunkával füzetszerűvé formált, linómetszetekkel feldobott folyóiratukat” – foglalta össze gondolatait Vári Fábián László az *Együtt* című diáklap indulásáról.⁸ A linómetszeteket a beregszászi fiatal művész, Muszka László és Horváth Anna képzőművész készítette. A „szamizdat” jellegű, gépiratos *Együtt* szűk másfél évfolyamának (1966 őszétől 1967 végéig) számaiban a fentebb említett tollforgatókon kívül jelen volt írásaival Adóba Mária, Tárczy Etel, Balogh Irén, valamint Zselicki József, aki 1967-ben került a kiadvány közelébe. Kovács Vilmos és S. Benedek András így vallott róluk: „A csoport befogadott soraiba másokat is, akik a realitások talaján, a haladó kárpát-ukrajnai hagyományok birtokában, a történelmi ihletésű nemzeti kultúra felől közelítettek hozzá. Tagjainak felkészültsége és tudatos tenniakarása lehetővé tette számukra, hogy a költészet mellett más műfajokban is eredményesen kísérletezzenek (műfordítás, irodalomtörténet és kritika, néprajzkutatás, publicisztika).”⁹

Az *Együtt* című diáklapot 1967-ben Márkus Csaba mutatta be a *Kárpáti Igaz Szó* 30 ezres olvasótáborának. Véleménye szerint „Az irodalmi folyóirat lépésről lépésre, egyre jobban megközelíti az irodalmi folyóirat jellegét. Még ha ifjúsági, társadalmi alapon kibocsátott sajtótermék is. S ezért a szerkesztőbizottságot illeti meg a dicséret – a fiatalokat, akik egymaguk megérdemelnék, hogy külön foglalkozzunk velük.” A folyóirat kiadásával kapcsolatban megfogalmazta javaslatát is: „Az *Együtt* népszerűsége is olyan nagy már, hogy felvetődik a kérdés: nem lenne-e célszerű 150–200 példányszámban az egyetemi pártbizottság hozzájárulásával sokszorosítani?”¹⁰

Az „olvasás” korszakának Kárpátalján is a végét jelzi, hogy támogatás helyett az egyetem pártbizottsága betiltotta a lapot. Hogy miért? S. Benedek András fentebb említett írásában utal arra, hogy a lap szerkesztőbizottságának tagjai megtagadták a felsőbb pártkörökből érkezett kérést, hogy „erős szakmai kritikával” illessék Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényét, vagyis az elítéltető „házi feladatot” nem teljesítették. Az addig megjelent *Együtt*-számok jelentőségét később S. Benedek András Gelencei Kálmán

néven értékelte: „A lap másfél évfolyama az egyszerű publikációs lehetőség-nél sokkal többet jelentett. Rövid időn belül tudatosította az egységes irodalmi élet kialakításának igényét és szükségszerűségét, sokan a hiányzó területi irodalmi fórumot is már-már a lapban látták megvalósítani.”¹¹

6. 2. A FORRÁS STÚDIÓ

A betiltott *Együtt* szerzői-baráti köre nem futamodott meg, továbbra is kiállt a történelmi ihletésű nemzeti kultúra és az egységes irodalmi élet kialakításáért meghirdetett programja mellett, amely hamarosan valóságos mozgalommá szélesedett. Az alkotócsoport tagjai vita- és felolvasóesteket rendeztek a diákotthonokban, iskolai diákkörökben. Vezérük az eddig „társ-talanul küzdő” Kovács Vilmos lett, aki az egykori ungi vármegyházban működő Kárpáti Kiadó magyar osztályának szerkesztőjeként egyengette az alkotó fiatalok útját. Ebben az épületben működött a Kárpátontúli Ifjúság című megyei lap szerkesztősége is. Főszerkesztője Vaszil Lengyel, a magyar kiadás felelős szerkesztője Fejes János volt, aki megértően viszonyult az ifjú „titánokhoz”, sőt, az ukrán lapszerkesztővel publikációs lehetőséget, fordítói munkát is biztosított számukra. Így 1967 nyaratól a fiatalok ennél a lapnál találtak „fedezéket”. Itt helyezkedett el Zselicki József költő is. A lap munkájába besegített Balla Gyula¹², S. Benedek András, Györke László. 1967 novemberében ők szervezték meg a Forrás Ifjúsági Stúdió alakuló gyűlését, amelynek elnökévé Zselicki Józsefet választották. A stúdió fővédnöke Kovács Vilmos volt, aki az Ukrán Írószövetség tagjaként a stúdió alapításához előzetesen megnyerte a hozzá eszmeileg közel álló ukrán íróársak, köztük Jurij Kerekes, Szemen Panyko, Joszip Zsupán, Ivan Csendej, Jurij Skrobinec, Petro Szkunc, Vaszil Váradi jóindulatát és támogatását.

A *Kárpáti Kalendárium* 1969-es évkönyvében Zselicki József a Forrás Ifjúsági Stúdió elnökeként rövid beszámolót közölt a stúdió megszervezéséről, céljairól, kezdeti eredményeiről, tagjairól: „A jelentkező fiatal tollforgatók tehetséggondozása céljából az ungvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán tanuló fiatal költőknek és íróknak (Benedek András, Balla Gyula, Györke László) közreműködésével 1967 novemberében a Kárpátontúli Ifjúság c. területi lap szerkesztősége keretében megalakult a Forrás Ifjúsági Stúdió. A Stúdió havonta tartja összejevetelét. A foglalkozásokon a beérkezett írásokat vitatjuk meg, és minden alkalommal egy-egy elméleti kérdést is

megtárgyalunk... Munkatervünkben helyet kapott a zene, a publicisztika és a képzőművészet. Csak rövid ideje működik a Forrás Ifjúsági Stúdió, de máris szép sikereket könyvelhetünk el. A fokozatos fejlődés folytán a Stúdió egyes tagjai: Fodor Géza, Fábián László, Füzesi Magda, Peleskei Jenő, Dupka György már több ízben publikáltak a Kárpátontúli Ifjúságban és a Kárpáti Igaz Szóban. És előreláthatólag a további fejlődés sem marad el. A Stúdió tagjainak vezetésével a területen több helyen alakultak irodalmi- és olvasó-körök. A jövőben a Stúdió bővíteni szeretné szerepkörét, hogy még eredményesebben egyengesse a terület alkotó ifjúságának útját.”¹³

A stúdió tagjai a beregszászi járási lap mellett – a Kovács Vilmos baráti köréhez tartozó Csanádi György főszerkesztő támogatásával – újjászervezték az irodalmi kört, amelynek vezetői közé tartozott Balogh Miklós költő, a lap munkatársa, Horváth Anna képzőművész, Drávai Gizella tankönyvíró, magyar nyelv és irodalom szakos tanár. Az ungvári Stúdióhoz Kecskés Bélán kívül Balogh Balázs és Györke Zoltán, a *Kárpáti Igaz Szó* munkatársai is csatlakoztak.

A stúdió fontos publikációs fóruma továbbra is a *Kárpátontúli Ifjúság Trembita (Havasi Kürt)* című irodalmi oldala volt. A magyar kiadásban megjelenő irodalmi oldal ukrán anyagát lehetőség szerint a stúdió tagjainak írásaival helyettesítették. Az oldal teljes anyagának összeállítását 1967-től Zselicki Józsefre, a lap munkatársára bízták.

A stúdió tagjainak írásaiból kisugárzott a kurucság nyelvének ereje, a balladák komor fensége, a kisebbségbe szakadt magyarság iránt érzett felelősségtudat; így határolódtak el az ötvenes évek elejétől a Sztálin-csasztus-kák bűvöletében a hatalomhoz „hurrá”-versekkel simulóktól.

A stúdió fölött bábáskodott Fodó Sándor és Gortvay Erzsébet, akik elméleti előadásokat is tartottak. A tollforgatók megismerkedtek az egyetemes magyar irodalommal, amelyről a „közoktatás” útján csak tudatosan eltorzított képet nyerhettek. A viski származású Fodó Sándor a tartui egyetemről érkezve az UNE magyar tanszékén folytatta tanári pályafutását, és diákjai nagy érdeklődéssel hallgatták magyarságismereti előadásait, közreműködtek az irodalmi műsorok összeállításában és megjelenítésében; zseniálisan irányította a diákság műkedvelő tevékenységét, nevéhez számos, a „népben, nemzetben gondolkodás” szellemiségét tükröző kezdeményezés fűződött. A magyar ügy egyre nyíltabb felvállalása miatt az egyetem vezetése Fodó Sándort elbocsátotta állásából. A diákok sorozatos tiltakozása kemény falakba ütközött, nem tudták elérni, hogy visszahelyezzék tanári

állításába. Ezt követően állt össze – az újabb tagokkal bővülő Forrás Stúdió érdekében is – a „Kovács-Fodó-Benedek triumvirátus”, akik a tehetséges fiatalok szellemi irányítását missziónak tekintették.

Buzdításukra a stúdió tagjai Kárpátalja magyar emlékhelyeit bejáró kerékpár-túrákkal, falujárással, néprajzi- és folklórgyűjtéssel is foglalkoztak. Például a *Kárpáti Kalendárium* 1971-es irodalmi melléklete Kovács Vilmos szerkesztésében és S. Benedek András összeállításában válogatást közölt gyűjtésükből. A fiatal balladagyűjtők (Balla Teréz, Dupka György¹⁴, Györke László, Horváth Gyula, S. Benedek András, Vári Fábián László¹⁵, Zselicki József) az évszázados nyelvi tradíciót saját költészetükben keltették új életre.

1969-ig Györke Zoltán, a *Kárpáti Igaz Szó* kulturális rovatának vezetője közreműködésével jelentek meg a stúdiósok versei, elbeszélései. A lap vezetői „nem lelkesedtek” a stúdiósok – S. Benedek András, Balla Gyula, Ferenczi Tihamér, Kecskés Béla, Fodor Géza, Fábián László, Füzesi Magda, Dupka György és mások írásaiért, egyes versekbe belejavítottak, sorokat írtak át, viszont a plakátverseket szívesen fogadták.

A Forrás nemcsak irodalmi, de közéleti szerepvállalásra is törekedett. Kovács Vilmos ajánlatára 1969 őszén *Nádpáripán* címmel a stúdió tíz tagjának (Balla Gyula, Balla Teréz, Balogh Balázs, S. Benedek András, Fábián László, Ferenczi Tihamér, Fodor Géza, Füzesi Magda, Kecskés Béla, Zselicki József) írásaiból összeállított versantológia kéziratát nyújtották be a Kárpáti Kiadóhoz. Balogh Balázs, Kecskés Béla és Ferenczi Tihamér nem tartozott a stúdió alapgárdájához, ők annak megalakulása előtt kezdtek publikálni, már többé-kevésbé ismert nevű költők voltak.

6. 3. A HATALOM MINŐSÍTETT TÁMADÁSAI

A kiadó által felkért lektorok közül csak Balla László élt – a felső pártvezetés által ráruházott – vétőjogával, ideológiai okra hivatkozva nem támogatta a *Nádpáripán* című kézirat kiadását. Vári Fábián László szerint „ez volt a hatalom első minősített támadása a Forrás ellen, de talán valószínűbb, ha azt mondjuk, hogy az antológia a Balla és Kovács között régóta fennálló személyes ellentétnek esett áldozatául.”¹⁶

Balla a kiadó döntéshozóit álságos és hiteltelen állításokkal, vádakkal traktálta. Amikor jelen sorok írója 1986-ban a kiadóhoz került, megismerkedett a lektori jelentéssel. Ebben Balla a versek és szerzőik politikai éretlenségére, nemzeti elzárkózásukra, apolitikusságukra és más koncepciók kitételekre hívta

fel a kiadó vezetőinek figyelmét. Így vált az antológia kézírata és valamennyi szerzője a Breznyev-korszak szellemi terrorjának célpontjává.

A stúdió publikációs esélyei beszűkültek. Ebből a szellemi gyűrűből a kitörést Kovács Vilmos és S. Benedek András küzdőtársa, műveiknek magyarországi terjesztője, a tiszapéterfalvai származású Kiss Ferenc¹⁷ ismert irodalomtörténész szervezte meg, aki a hatvanas évek végén a nyarakat szülőfalujában, Péterfalván töltötte; ilyenkor a húga, Nagyné Kiss Ida ott-hona afféle átjáróház volt, mert az aktívabb Forrás-tagok egymást váltva jelentek meg, hogy a budapesti irodalomtörténésznek „öntsék ki lelküket”, elpanaszolják sérelmeiket, hogy kulturális hírt adjanak és kapjanak. Ezeknek a Tisza-parti kapcsolatépítő eszmecsereknél, a problémákat elemző, jóízű beszélgetéseknek köszönhetően – Kiss Ferenc biztatására – a határon túli magyar irodalmakkal foglalkozó fiatal irodalomtörténészek (Varga Lajos Márton, Szokolczay Lajos, Görömbei András), a befutott szakmabeliek, irodalmi szerkesztők (Kiss Ferenc, Ilia Mihály, Margócsy József, Géczy Lajos, Bessenyei György, Székelyhidi Ágoston, Pomogáts Béla és mások) is odafigyeltek a kárpátaljai magyar irodalmi életre, bemutatkozási lehetőséget biztosítottak a magyarországi kiadványokban. Ez a kapcsolat a későbbiekben is termékeny volt.

A hatalom második minősített támadását a Kovács Vilmos és S. Benedek András szerzőpárosnak a kárpátaljai magyar irodalomról írt és tabukat ledöntő tanulmánya generálta, amely a szegedi *Tiszatáj* folyóirat 1970. októberi és decemberi számában jelent meg¹⁸, s amelyben „először mondatik ki nyilvánosan a kárpátaljai magyar lakosság 1944-es sorstragédiája”, követendő hagyománynak tartják a két világháború közötti irodalmi élet nemzethű jeles képviselőit és az egyetemes magyar kultúrát gazdagító munkáit stb. A szerzőpáros publikációját a párt ungvári ideológusai „káros” és „fellázító”, „magyarországi hatásként” értékelték. Míg Magyarországon a szakemberek körében a magyar irodalmi életünkről első ízben hiteles képet adó dolgozatot nagy elismerés övezte, „a honi, festett egekben sütkérezgető szocreal vaskalaposság képviselőinek körében megütközést váltott ki. Mindekenelőtt Balla Lászlóban, akinek futószalagon megjelent műveit illetően a tanulmány csak megerősítette, hogy azok valóban a vegyipar, illetve az osztályharc fellendítését célzó párthatározatok nyomán fogantak. Balla a területi pártbizottság elé vitte sértődöttségében fakadt panaszait. Ezúttal viszont már nemcsak Kovács Vilmos állott támadásainak célpontjában, hanem a Forrás Ifjúsági Stúdió is. A területi pártbizottság, miután meg-

hallgatta Balla kifakadásait, úgy döntött, hogy ez esetben akkor ő vegye kézbe a fiatalokat, s nevelje őket az általa kívánt szellemben.”¹⁹

Kovács és S. Benedek „nemzeti érzésektől indítva íródott” tanulmányára reagálva visszaemlékezésében Balla László beismerte, hogy az ilyen jellegű „káros magyarországi hatás” kivédését – a KGB nyomására a megyei központi pártvezetőség – nekik, a Kárpáti Igaz Szónak egyik legfontosabb feladatukul szabták: „Elrendelték, hogy fordítsuk le Kovács Vilmos, S. Benedek András és a körükhöz tartozó fiatalok (Forrás Stúdió) nálunk megjelent írásait, s ezek nyomán megállapították, hogy mi is tettünk ideológiai engedményeket s ezzel közvetve a Tiszatájban megjelent cikk születését is bátorítottuk.” Azt is bevallotta, hogy az egyik pártértekezleten a megyei KGB-főnök megkérdőjelezte a Neon című irodalmi oldal létjogosultságát is, kevesellve benne a szovjet hazafias anyagokat. A „magyar szellemi élet termékeinek rendszeresen helyet adó egyetlen fórum lehetőségeinek megszüntetésétől” tartva cselekednie kellett: „menteni, ami menthető – s ekkor támadt az az ötletem, hogy a szerkesztőség egésze alatt irodalmi stúdiót alakítunk.”²⁰

A felső pártvezetés, mint laptulajdonos támogatta Balla kezdeményezését, aki „kettős célt” akart elérni. Elsősorban a „hatalom kiengesztelése” irányában tett lépéseket, hogy megmentse a veszélybe került Kárpáti Igaz Szót, nehogy leminősítsék, átszervezzék, netalán fordításos lappá nyilvánítsák. Másik célja, hogy jelentős irodalmi műhely jöjjön létre, ami a kezdetek nehézségeit leszámítva az évek múlásával meg is történt.

Az 50-es évekből kultivált és jól ismert „keményvonalasságot” kívánta újra érvényesíteni irodalompolitikájában. Remélte, hogy ebben a Forrás-gárda megértő partner lesz, mert nem „ellenstúdióként” hozta volna létre. Mint írta, „munkált bennünk az a felismerés, hogy a hatalom az említett közösség ellenzékiességét aligha tűri sokáig, s akkor majd a József Attila-soknak kell irodalmi életünket ’átvinni a túlsó partra.’ Különben az új stúdió ügyében Kovács Vilmossal is tanácskoztam (akkor jó viszonyban voltunk), s ő megérteti látszott ’mentsük, ami menthető’ törekvéseinket, sőt megelégedéssel vette tudomásul, hogy a Forrás tagjait is hívjuk a mi sorainkba (is), s hogy egyik élvonalbeli költőjüket szándékozom fölkérni szervező titkárnak. (Az illető erre rá is állt, de végül mégsem vállalta el.) (...) szembe kellett néznünk a Forrás-gárda bojkottjával.”²¹

A Balla László által meg nem nevezett költő Fodor Géza volt, aki egyik írásában szintén kitért erre a találkozóra: „1971 telének végén e sorok íróját Balla bekérte a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőségébe. Ezen a beszélgetésen

egy új ifjúsági stúdió megalapításáról volt szó, amelybe a Forrás egyes tagjait is elvárta volna. Az új stúdió elnökévé (Balla felelős titkári posztot említ – megj.) engem szemelt ki, rám bízva a szervezési ügyeket is. Én akkor ott gondolkodási időt kértem és kaptam is. Egy hónap eltelte után aztán úgy döntöttem, hogy nem vállalhatom, nem óhajtottam senkinek a kirekesztését, márpedig a főszerkesztői kikötés eleve ez volt! Másfelől, az új stúdiót illetően a még inkább fenyegető, konok ideológiai-politikai gúzsok tették meggondolandóvá a vállalhatóságot. Morális indítékokból pedig végképp nem fogadhattam el az ajánlatot.”²²

Visszatérve a Kovács–S. Benedek tanulmányra, Balla László a pártbizottság megbízásából *A nagy szovjet család kis magyar közössége* című publicisztikával reagálta le az ominózus *Tiszatáj*-közlést, amelyre a későbbiekben a „legkevésbé sem volt büszke.” Azóta is megbocsáthatatlanul károsnak tartjuk az írásában hangoztatott téves és hibás nézetet, miszerint „*A Kárpátontúlon ma működő szovjetmagyar írók elődei semmiként sem azok a különböző rendű és rangú, eszmei meggyőződésű és kötődésű, egymással kapcsolatban alig levő magyar tollforgatók, akik a felszabadulás előtti időkben véletlenül épp az egykori Ung, Bereg, Ugocsa megyében és Észak-Máramarosban tevékenykedtek, hanem – ha mindenáron hagyományok után kutatunk – sokkal inkább azok a szerzők, akik ugyancsak szovjetmagyar írókként a mieinkkel teljesen azonos ideológia alapján, ugyanazon esztétikai elvek szerint, egységes csoportba szerveződve tevékenykedtek a Szovjetunióban a két világháború között, a második alatt és még egy ideig utána is. Ha tehát valaki hozzáfogna, hogy irodalomtörténeti igényű esszében elemezze a Kárpátontúlon dolgozó szovjetmagyar írók munkásságát (ez azonban véleményem szerint még korai, ehhez az eddiginél jelentősebb műveknek kell születniük), a múltként semmiképp sem Mécs Lászlóék, Simon Menyhérték, Rácz Pálék munkásságát, hanem Zalka Máté, Illés Béla, Hidas Antal, Gergely Sándor, Karikás Frigyes, Gereblyés László, Lányi Sarolta, Gábor Andor, Madarász Emil és mások szovjetunióbeli tevékenységét kellene kutatnia és bemutatnia! Ez utóbbi különben hálás téma, fontos feladat lenne irodalomtörténészeink számára, akik – magyarországi kollégáikkal együtt – még mindig adósak a két háború közti, s a Nagy Honvédő Háború alatti szovjetuniói magyar irodalom szerves egészkénti áttekintésével, tudományos feldolgozásával. A Sarló és Kalapács, az Új Hang páratlanul érdekes számai is megérdemeletlenül porosodnak évtizedek óta, szinte alig érintve a Lenin Könyvtárban.*

*Ha pedig elődeinket ezen a földrajzi területen is meg akarjuk találni, akkor – és ez a másik fontos szempont – aligha ajánlatos csupán nyelvi ismervek alapján mesterségesen összehozni, együvé kapcsolni, irodalmi táborra deklarálni olyan tollforgatókat, akiknek az égvilágon semmi közük sem volt egymáshoz. Ha már területi, földrajzi szempontot követünk, ha már vizsgálódásainkat mindenáron a mai Kárpáton túl területére akarjuk szűkíteni – ebben az esetben Vakarov és Sáfáry, Ilku Pál és Hojda együtt kell, hogy beletartozzék irodalmi múltunkba, Rácz Pálék legfeljebb egy halvány utalás erejéig érdekelhetnek minket.”*²³ Ennyit a múltról, hagyományokról.

Harmadik minősített támadását a felszámolásra ítélt Forrás Ifjúsági Stúdió ellen a hatalom ugyancsak a Balla László által irányított *Kárpáti Igaz Szón* keresztül vezette le, amelyben *Elidegenedés?*²⁴ címmel (1971. augusztus 20.) szerkesztőségi cikk jelent meg – ma már tudjuk: szerzője Balla László, a lap akkori főszerkesztője volt –, amely szigorú bírálatban részesítette a fiatal magyar alkotókat.²⁵ Név szerint „pálcát tört” Vári Fábián László, Balla Teréz és más Forrás-tagoknak a *Kárpáton túli Ifjúságban* közölt versei felett. A vád az volt ellenük, hogy elidegenedtek a szovjet társadalomtól, a polgári irányzatok bűvkörébe kerültek, semmibe vették a szocialista realizmus eszméit, sőt, a cikkíró szerint a nacionalizmus sem állt távol tőlük.

A későbbiekben meghurcolt Vári Fábián László már idézett írásában csak annyit tart fontosnak hangsúlyozni, hogy „A Forrás Stúdió tevékenysége ezzel formálisan lezárult, burzsoá nacionalizmussal vádolt tagsága védekező pozícióba kényszerülve várta a megtorlást.”²⁶

Az első „hivatalos számonkérés” nem késlekedett: „1971 szeptemberében összehívták a bölcsészkar komszomol (KISZ) gyűlését, s a magyar tanszék tanárai feladatuk kapták, hogy elmarasztaló bírálatot mondjanak a versekről, a gyűlés végén aztán nyilvánosan bűnbánatot kellett gyakorolnunk.”²⁷

6. 4. A POLGÁRJOGI MOZGALOM „BEADVÁNY-HÁBORÚJA”

A Forrás Stúdió kapcsán kiobbantott irodalmi harcok indították el a kárpátjai magyar nemzetiség polgárjogi mozgalmát, és ezekben már „irodalmi-polgárjogi” aktivisták vezetőjeként vett részt Kovács Vilmos és S. Benedek András, akik megalkuvást nem ismerve igyekeztek vitacikkekben is visszavágni a „helybeli irodalompolitika” magyar nyelven író szovjet „janicsárjainak”.

1971 szeptember-októberében Kovács Vilmos, Fodó Sándor, Stumpf Benedek András, továbbá Vári Fábián László, Czébely Lajos, ifj. Sari Jó-

zsef és a Forrás Stúdió más tagjai közreműködésével megszületett a 16 oldalas, sűrűn gépelt, terjedelmes tanulmánynak is beillő I. Beadvány²⁸, amelynek aláírója a Forrás Stúdió, és amelyhez több mint 250 támogató aláírást csatoltak. Ebben a „szakmai védekezésben” a tagok csoportosan válaszoltak az *Elidegenedés?* vádjaira, amelyet az Ukrajnai KP Kárpánton-túli területi bizottsága titkárának, az Ukrajnai Írók Szövetsége Kárpánton-túli szervezete felelős titkárának, a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztőbizottságának és a *Kárpánton-túli Ifjúság* szerkesztőinek címeztek, határozottan visszautasítva a „névtelen” szerző sértegetéseit, rágalmain, politikai színezetű vádaskodásait stb. Az utolsó két bekezdés így hangzik: „*Befejezésül kérjük valamennyi felvetett probléma kivizsgálását, gondos tanulmányozását és orvoslását. Külön vizsgálatot kérünk Balla László ügyében, ugyanis meggyőződéseink szerint nem szabad megengedni, hogy ez a tisztázatlan, hitét vesztett, korrupt egyén továbbra is demagógiával alacsonyítsa, becsapással és hazudozással súllyessze és önös érdekekből lejárassa a párt és a kormány politikáját. Szeretnénk, ha a címzettek megértenék jó szándékunkat, hogy közös gondjainkat – a közvélemény támogatásával – mindaddig nem akarjuk kivinni területünk határain túlra, ameddig úgy érezzük, hogy megoldásukra itt és helyben mód és lehetőség van.*”²⁹

Fejes János visszaemlékezése szerint egy értekezlet keretében a *Kárpánton-túli Ifjúság* szerkesztőségében is megvitatták a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztőségi cikkét, amelynek következtében felfüggesztették a további Forrás-publikációkat, Fejes János felelős szerkesztőt megrovásban részesítették. G. Smanyko, a megyei pártbizottság titkára szintén belső vizsgálatot rendelt el, ám a Beadvány feladóinak címére 1971 októbere és 1972 tavasza között nem érkezett hivatalos válasz.

A pattanásig feszült légkört az 1972 tavaszán elkészült II. Beadvány robbantotta fel, amit a szerzők – Kovács Vilmos, S. Benedek András, Fodó Sándor – már a legfelsőbb fórumnak, az SZKP KB Politikai Bizottságának, az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének címeztek. Az általuk szignált dokumentumot további háromszáz kisebbségi, a kárpátaljai magyarság problémáival azonosulni tudó magyar értelmiségi (néhány ruszin is), munkás és gazdálkodó írta alá. Az aláírásgyűjtést a Forrás Stúdió tagjai szervezték. Ez a Beadvány még jobban felkavarta az amúgy is puskaporos légkört, abban ugyanis nemcsak az alkotó értelmiség sérelmeit vetették föl, hanem az intézményes élet, az oktatás, a művelődés problémáit, a sajtó, a könyvkiadás gondját, a nemzetiségi és kollektív jogokat.

Az Ungvári Állami Egyetem pártbizottsága még ez év tavaszán első fegyelmi vizsgálatot rendelt el a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken az érintett magyarszakos diákok ügyében. „*Itthon elkezdődtek a kivizsgálások, s nekünk, diákoknak szülői jelenlét mellett kellett magyarázkodnunk és a fel-tett kérdésekre válaszolnunk a dékán előtt. Ott mindenáron azt firtatták, hogy ki, illetve kik voltak a Beadvány szervezői, szerzői, hol, kinek a lakásán fogal-mazódott, kinek az írógépén sokszorosítottuk? Erre azonban felkészültünk, s a kérdésekre egységes válaszokat adtunk. Bizonyára felsőbb utasításra, de az egyetem vezetői eldöntötték, hogy eltávolítanak bennünket a szovjet diákok soraiból, ám a közvélemény nyugtatása végett azt a látszatot igyekeztek kelte-ni, hogy nem tudunk megfelelni a tanulmányi követelményeknek...*”³⁰ – írta Vári Fábíán László. A végkifejletre így emlékezett vissza: „Az aláírásgyűj-tésben való részvételemért a későbbi bíráimtól kapott 'bónuszpontok' bőven elegendőnek bizonyultak a katonai behívó kiérdeklésére, de nemcsak engem ért ez a 'kitüntetés'. Fél évvel előttem vonult be Béni (S. Benedek András – a szerző) és Györke (Györke László – a szerző), fél évvel utánam Fodor (Fodor Géza – a szerző), velem egy napon, 1972. május 16-án pedig Tóth Pista, Magyarország jelenlegi (2013-ban – a szerző) beregszászi főkonzulja. De ez a két esztendő is elszállt, az életnek menni kellett a maga útján.”³¹

Fodor Géza így emlékszik a történetekre: „Ballának nem volt nehéz a maga oldalára billentenie az egyetem pártbizottságát és annak magyar tan-székét. Az ideológiai terror meghozta a továbbiakban gyümölcseit: Kovács Vimost és a vele szimpatizáló újabb nemzedéket nemcsak 'semlegesíteni', de eltörölni igyekeztek. A Forrás tagjaitól megvonták a tanulás jogát (átme-netileg, néhány évre), egyeseket pedig arra kényszerítettek, hogy a szülő-földjüket is elhagyják...”

1972-ben a hatalom emberei a Kárpáti Könyvkiadóban is elvégeztették a tisztogatást, amelynek következtében Kovács Vilmost (1958-tól 1971-ig a magyar osztály szerkesztője) és S. Benedek Andrást (1969-től 1971-ig vezető szerkesztő) menesztették.

Balla László, a hatalom embere a leszámolást azzal is tetézte, hogy az általa szerkesztett megyei magyar lapban szervezőként helyet adott a Forrás Stúdió – Kovács Vilmos, S. Benedek András és társai – ellen indított rágalomhadjáratnak. Rotman Miklós *Mérges fiúvek. Jegyzetek a magyar burzsoá nacionalizmusról* című publicisztikájában a Kovács–Benedek szerzőpáros 1970-ben megjelent *Tiszatáj-tanulmánya* legnagyobb hibájának azt tekintet-te, hogy „nacionalista előítéleteket jellemző tünetekkel találkozunk az iroda-

lomban, az irodalmi folyamat értékelésében is.”³² A szerző az efféle jelenségek elítélésére és megvitatására szólította fel a lap olvasóit. A vitaindító cikkre Gajdos Béla, a Kárpátontúli Állami Levéltár igazgatója és Szijártó Sándorné, a levéltár helyettes igazgatója *Kit is szolgálnak a magyar burzsoá nacionalisták?* című írásukban reagáltak. Kifejtették, hogy „kudarca van ítélve a burzsoáziának minden olyan kísérlete, hogy nacionalista eszméket csempésszen be soknemzetiségű szocialista társadalmunkba.”³³

Georgij Ivanovics Smanyko megyei párttitkár (1969 szeptembere–1975 szeptembere között volt ebben a beosztásban) biztatására született meg Balla László tollából a *Szovjet magyarok* című publicisztikai cikksorozat (*Új fogalom*³⁴, *Hagyományok*³⁵, *Kötődések*³⁶, *Nem Koegzisztencia!*³⁷), amely szintén a „káros magyarországi hatás” ellen való védekezés szellemében készült el. Állításai nem helytállóak: „szovjet magyaroknak” titulálja a helyi magyar közösséget, újra az emigráns moszkvai kommunista írókat nevezi meg a haladó hagyományok követőinek, akiknek művei a kommunista pártosság követelményei alapján íródtak. Szerinte ezeket a hagyományokat kell követi és nem a két világháború közt vidékünkön alkotó burzsoá írókat (Mécs László, Simon Menyhért, Rácz Pál és mások). Téves Ballának az a nézete is, miszerint a kárpátaljai magyar írók alkotásai semmilyen módon sem sorolhatók az egyetemes magyar irodalomhoz, mert ezek a szovjet irodalom alkotásai. Azt is állította, hogy az itteni „szovjet magyaroknak” csak a Szovjetunió lehet a hazája. Megjelenése után Magyarországról diplomáciai vonalon tiltakozás jött, de Balla végül megúszta egy „rosszallással” a kijevei KB propagandaosztálya részéről. Ez a cikksorozat is munkásságának negatívumai közé sorolható.

Kovács Vilmost megviselte az ellene és elvbarátai ellen folyó kampány. Egészsége megroppant, így két évvel a halála előtt feladta a küzdelmet és a megyei pártbizottság ukrán nyelvű lapjában közzétett egy cikket *A nagy valóság* címmel, amelyben – követői nagy megdöbbenésére – többek között „hamut szórva a fejére”, felsorolta vélt hibáit, töredezten bevallotta, hogy a *Holnap is élünk* című sokat bírált művét „...ma már teljesen másként írnám meg ezt a regényt. És ha a regény hőseinek eszméi állásfoglalása nem egészen világos, ez azért van, mert akkor némileg félreértettem a pártdokumentumokat, pontosabban fogalmazva: helytelen következtetéseket vontam le belőlük.

Ezért van az, hogy a könyv extravagáns szereplői mellett az egyértelműen pozitív hősök kisebb szerepet játszanak, ami megnehezíti a regényben ábrázolt történelmi változások előtérbe kerülését és azt, hogy teljes nagyságukban az olvasók elé tárulkozhassanak. Ez az én vitathatalan tévedésem volt.

Bírálták a Tiszatáj című szegedi irodalmi folyóiratban 1970-ben megjelent Magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában című tanulmányunkat, amelyet Benedek Andrással közösen írtunk. Ebben a kis terjedelmű munkában nem sikerült megerementenünk az irodalmi folyamat hiteles történelmi-szociográfiai háttérét, pontatlanságokat vétettünk. Ez esetben azonban pozitív szerepet játszott az általunk alapjában elfogadott bírálat és rövidesen nemcsak a megyei, hanem minden egyes magyar olvasó elolvashatja a tanulmányt átdolgozott formában.”³⁸ Végezetül az irodalmi kritikáról hozott párthatározatra utalva *Lázás a föld* című kötetének egyik verséből (Válasz egy névtelen levélre, amit ellenfelének, Balla Lászlónak írt 1962-ben) idézett egy részletet, mintegy megerősítve neki címzett üzenetét: „*Hitemet vetted célba, te féreg? / Hát tudod te, hogy születik a hit? / Pergették te eléd gyermekévek / a nyomor kövér könnyeit? / ...Hallgattad te este miatyánk helyett / igazságra éhesen a leckét, / hogy ebben a felbolydult / világban hol a helyed, / hogy van nemzedet, osztályod, / s egyszer majd hazád is lesz még?*”³⁹

Súlyos és gyógyíthatatlan rákbetegség gyötörte, amelyből Magyarországon remélt gyógyulást. E sorok írója és Fodor Géza 1977 október második hetében az ungvári megyei kórházban találkozott Kovács Vilmostal utoljára⁴⁰. Búcsúzáskor arra intett minket, hogy értelmetlennek tartja a további kultúrpolitikai pereskedést, fogjuk össze a szétesés állapotába került kárpátaljai magyar irodalmi élet alkotóit, egyesítsük a József Attila Irodalmi Stúdió és a Forrás-gárda tevékenységét. Végrendeletét fokozatosan, illetve végérvényesen 11 év múlva tudtuk megvalósítani. A 80-as évektől a már együttműködő, publikáló két irodalmi szervezet tagjai egyesítették erejüket és létrehozták a József Attila Alkotóközösséget.

A Forrás-tagok kálváriájának történetét lezárva, többségük csak közel egy évtized szilencium után térhetett vissza az irodalmi életbe. Tehát Kárpátalján évekig nem, de Magyarországon és Erdélyben – különösen Fodor Géza, Vári Fábián László, Zselicki József – annál többet publikáltak.

A Forrás nem csupán irodalmi mozgalom volt, hanem „*Az elmúlt ötven év legtisztább és legbátrabb kárpátaljai magyar irodalmi-polgárjogi kísérlete.*”⁴¹

Fodó Sándor, a KMKSZ tiszteletbeli elnöke utólagos értékelése szerint az 1971-ben szervezett tiltakozó aláírásgyűjtés is ellenállásnak számított, mert ez az időszak volt a polgárjogi mozgalom kezdete: „*A 'szovjet magyarok' fogalmát bevezetni szándékozó, és meglévő iskolahálózatunkat is folyamatosan romboló hatalmi szándék legalább részben megtorpant ellenállásunkon, és így sokban ennek köszönhető, hogy a rendszerváltás után sok mindent sike-*

rült megvalósítani korábbi törekvéseinkből. Az egykori egyetemisták, Forrás-tagok egyéni helytállása jelentette azt a bázist, amelyen immár egy évtizede megalakulhatott a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.”⁴²

Elek Tibor irodalomtörténész helyes meglátása és elfogulatlan véleménye szerint „A Forrás jelentőségét ugyanakkor nagymértékben felerősítette az, hogy irodalmi tevékenysége szorosan összefüggött a kárpátaljai kisebbségi magyar lakosság öntudatra ébredésének folyamatával.”

JEGYZETEK:

¹ S. Benedek András–Kovács Vilmos: Kárpát-ukrajnai magyar irodalom. In: A magyar irodalom története 1945–1975, IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 166. o.

² Kovács Vilmos 1958 októbere és 1971 augusztusa között a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségének munkatársa, majd osztályvezetője volt.

³ Fodó Sándor 1967. szeptember 1-jén az Ungvári Állami Egyetem kinevezett előadójá lett.

⁴ Vári Fábán László: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: Együtt, 2013/5. sz., 44. o.

⁵ Balla László: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések 1947–1987. PoliPrint, Ungvár, 2002, 186–187. o.

⁶ 1970–1979 és 1986–1987 között Balla László a szerkesztőség munkatársai közé a következő értelmiségieket vette fel: Balogh József, Dupka György, Fülöp Tekla, Horváth Sándor, Kmetty Attila, Kovács Elemér, Kövy János, Móricz Kálmán, Orémus Kálmán, Ortutay Péter, Paulisinec György, Tárczy Andor, Turányi József, Turóczy Béla újságírók, Markovics Mátyás fotóriporter, Arokháty Zsuzsa, Danielovics István, Gróf Róbert, Gutiné Juhász Éva, Ivanináné Tóth Éva, Kökényesiné Szántó Zsuzsa fordítók, Angyalné Melega Ilona, Ardóné Rotman Anett, Árpá Péter, Berticsné Köröskényi Katalin, Csmurné Somogyi Katalin, Deskoné Kozma Katalin, Dór Károlyné, Galajdné Vaskó Valéria, Herdinszkyné Miklós Éva, Komonyi Ilona, Kosz Éva, Landa Tiborné, Lázárné Kovács Edit, Maszkalik Aranka, Petreczkyné Szendrey Mária, Timkóné Híres Ilona, Uram Olga, Vargáné Kóspál Éva, Cséka Judit műszaki és adminisztratív dolgozók, Kohutka Mihály, Rózsa Béla, Szaraj Jurij gépkocsivezetők.

⁷ S. Benedek András: Teremtő mítoszok. In: Kárpátaljai Minerva, II. kötet 1-2. füzet. Ez volt a Forrás! (Különszám). Budapest–Beregszász, 1998, 6. o.

⁸ Vári Fábán László: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: Együtt, 2013, 5. sz., 46. o.

⁹ S. Benedek András–Kovács Vilmos: Kárpát-ukrajnai magyar irodalom. In: A magyar irodalom története 1945–1975, IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 166. o.

¹⁰ Márkus Csaba: Az „Együtt” utat keres. In: Kárpáti Igaz Szó, 1967. május 31.

¹¹ Gelencei Kálmán (S. Benedek András): Egy ungvári diáklap: az Együtt. In: Echinox (Kolozsvár), 1979, október.

¹² Balla Gyula 1970-ben áttelepült Magyarországra.

¹³ Zselicki József: Fiatalok irodalmi stúdiója. In: Kárpáti Kalendárium 1969. Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod, 1968, 75. o.

¹⁴ Miután nem vették fel az ungvári egyetem magyar szakára, jelen sorok írója mintegy húsz népballadát gyűjtött és jelentetett meg. 1970 őszén behívták tényleges katonai szolgálatra, balaset következtében kilenc hónapot a penzai kórházban töltött, 1973 őszén tért haza, és csak ezt követően kapcsolódott be az irodalmi életbe.

¹⁵ Vári Fábián László a felsorolt népballada-gyűjtők 1969–1971 közötti anyagát később beválogatta *Vannak ringó bölcsők...* című, eddig 3 kiadást megért gyűjteményébe. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

¹⁶ Vári Fábián László: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: *Együtt*, 1913/5. sz., 51. o.

¹⁷ Kiss Ferenc tiszteletére a Péterfalvai Kölcsey Ferenc Középiskola falán a MÉKK és a helyi Móricz Zsigmond Egyesület emléktáblát helyezett el. Az utóbbi évtizedben Tiszabökényben rendezett Együtt-írótábor résztvevőinek egyik zárandok- és irodalmi emlékhelye lett, az iskola tantestületével együtt emlékeznek a falu neves szülöttjére.

¹⁸ S. Benedek András–Kovács Vilmos: A kárpát-ukrajnai magyar irodalom című tanulmánya új szerkesztésben itt olvasható: *A magyar irodalom története 1945–1975, IV. A határon túli magyar irodalom.* Szerkesztette Béládi Miklós. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 159–174. o.

¹⁹ Fodor Géza: Keresztezett égboltok alatt (Részletek egy nagyobb tanulmányból). In: *Nézz töretlen homlokomra. A Forrás Stúdió versantológiája.* Fodor Géza összeállításában. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994, 270. o.

²⁰ Balla László: Szegény ember vízzel főz. *Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések, 1947–1987.* PoliPrint, Ungvár, 2002, 186–187. o.

²¹ Balla László: Szegény ember vízzel főz, 215. o.

²² Fodor Géza: Keresztezett égboltok alatt. In: *Nézz töretlen homlokomra.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994, 270. o.

²³ Balla László: A nagy szovjet család kis magyar közössége. Gondolatok egy Lenin-könyv kiadása kapcsán a nemzetek önrendelkezési jogáról. In: *Kárpáti Igaz Szó*, 1971. március 21.

²⁴ Elidegenedés? A Kárpáton túli Ifjúság, az egyetem magyar tollforgatói és a Forrás Stúdió. In: *Kárpáti Igaz Szó*, 1971. augusztus 20.

²⁵ E sorok írója 1971 augusztusában kéthetes szabadságát töltötte a szüleinél és aznap, augusztus 20-án találkozott Vári Fábián Lászlóval, megdöbbenve olvasták a Forrást támadó szerkesztőségi cikket. A további fejleményekben, illetve a névtelen támadásra reagáló csoportos válaszadásban már nem vehetett részt, mivel a Penza környéki Kuznyeck-8 városban teljesített sorkatonai szolgálatot.

²⁶ Vári Fábián László: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: *Együtt*, 2013., 5. sz., 54. o.

²⁷ Vári Fábián László: Nem „szovjet magyarok”. A kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának kezdetei, az 1972-es Beadvány előzményei. In: *Napút*, XVII. évfolyam 6. szám, 2015. augusztus, 6. o.

²⁸ Nyomtatásban csak 13 év múltán látott napvilágot: *Az I. Beadvány . A tűz nem alszik ki...* In: *Nemzetőr* (München), 1983. szeptember 15., 1983. december, 1984. január. Újabb nyolc év múlva ismét megjelent: Botlik József–Dupka György: *Ez hát a hon...* című közös kötetében, 160–166. o.

²⁹ *Az I. Beadvány . A tűz nem alszik ki...* In: *Ez hát a hon...*, 166. o.

³⁰ Vári Fábián László: Nem „szovjet magyarok”. A kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának kezdetei, az 1972-es Beadvány előzményei. In: *Napút*, XVII. évfolyam, 6. szám, 2015. augusztus, 7. o.

³¹ Vári Fábián László: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: *Együtt*, 2013, 5. sz., 54. o.

³² Rotman Miklós: Mérges füvek. Jegyzetek a magyar burzsoá nacionalizmusról. In: *Kárpáti Igaz Szó*, 1973. június 20.

³³ Gajdos Béla, Szijártó Sándorné: Kit is szolgálnak a magyar burzsoá nacionalisták? In: *Kárpáti Igaz Szó*, 1973. október 30.

- ³⁴ Balla László: Új fogalom. In: Kárpáti Igaz Szó, Neon, 37. sz., 1975. november 23., 3. o..
- ³⁵ Balla László: Hagyományok. In: Kárpáti Igaz Szó, Neon, 38. sz., 1975. december 7., 3. o.
- ³⁶ Balla László: Kötődések. In: Kárpáti Igaz Szó, Neon, 39. sz., 1975. december 21., 4. o.
- ³⁷ Balla László: Nem koegzisztencia! In: Kárpáti Igaz Szó, Neon, 1.sz., 1976. január 4., 3. o.
- ³⁸ Kovács Vilmos: A nagy valóság. In: Zakarpatszka Pravda, 1975. február 25. Lásd még: Vörös Zászló, 1975. március 1.; Ez hát a hon..., 181-185. o.
- ³⁹ Kovács Vilmos: Lázás a Föld. Versek. Kárpátontúli Területi Kiadó, Uzshorod, 1962, 23. o.
- ⁴⁰ Dupka György: Búcsú a kórteremben. In memoriam Kovács Vilmos. In: Dupka György: Tavaszra születtem. Versek. Kárpáti Kiadó, 1990, 9-10. o.
- ⁴¹ M. Takács Lajos: Ők nem lettek janicsárrá. In: M. Takács Lajos: Törődésben. Sorsok, művek, históriák. Edelény, 1999, 80-83. o.
- ⁴² Fodó Sándor: A Forrás: a KMKSZ előképe. In: Kárpátaljai Minerva, II. kötet 1-2. füzet. Ez volt a Forrás! (Különszám). Budapest–Beregszász, 1998, 52. o.

HAGYOMÁNY ÉS FOLYTONOSSÁG

Dupka György *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján* című új könyve vidékünk eddigi legteljesebb, a tágabb értelemben vett irodalmi életet bemutató munkája. A szellemi kultúra irodalmi ágának történetét felvázoló mű a mai Kárpátalja területéhez köthető alkotókat és művelődési eseményeket tekinti át a középkortól napjainkig. Ma, a szélsőségesen nacionalista felhangoktól sem mentes, szigorú nyelvtörvénnyel fenyegető hivatalos kijevi politika idején különös fontosságú dokumentuma ez a könyv a régiókban születő magyar szellemi élet hagyományainak és jogfolytonosságának igazolására.

Azért is egyedurátálló ez a munka, mert a szerzőnek soha nem látott mennyiségű adatot sikerült összegyűjtenie irodalmunkról. Számtalan szerző, alkotás, antológia, kiadó, irodalmi társaság, fórum neve és a fontosabb dátumok által nyerhetünk teljesebb képet a régió szellemi életéről, amelynek változásait, alakulását a történelmi kontextusba helyezés segít megérteni. Az alapos munka bizonyítéka továbbá olyan jelentős magyar írók, költők említése is, akiknek vidékünkkel való kapcsolatáról sokszor az irodalomkedvelő, a téma iránt érdeklődő közönség sem tud. Dayka Gábor és Szabó Dezső neve és ungvári kötődéseik sokak által ismertek, de meglepő lehet Jókai Mór, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc vagy Németh László említése a szövegben. Tartalmaz még a kiadvány egy 1918-tól napjainkig terjedő irodalmi eseménynaptárt, valamint az Intermix Kiadó kiadványainak teljes katalógusát.

A fejezetekben meglepő irodalmi és történelmi tények szerepelnek, érdekesítő leírások által tudhatja meg az olvasó, hogyan született a királyházi nyalábvárban az első magyar nyelvű részleges bibliafordítás, mikor és hogyan ihlették meg szülőföldünk tájai, nevezetesen történelmi helyszínei Gvadányit, Kölcseyt, Petőfit vagy Krúdyt. Különösen érdekes leírás tanúskodik arról, miként használta fel a szovjet vezetés az 1956-os forradalom leverése idején a kárpátaljai magyar értelmiséget saját céljai elérésére, a szocialista rendszer visszaállítására Magyarországon. Meglepő lehet például, hogy Kádár János november 1-i „szolnoki rádióbeszédét” Ungvárról sugározták, annak szövegét pedig ungvári újságírók (Lusztig Károly, Balla László) fordították és szerkesztették.

A könyv megjelenését láthatóan a forrásanyagok komoly gyűjtése előzte meg. Fontos eredmény az idézett tanulmányok és a hivatkozások között összegyűjtve látni a legjelentősebb kárpátaljai irodalom- és helytörténeteszek (Lehoczky Tivadar, Váradi-Sternberg János, Keresztyén Balázs, S. Benedek András stb.) cikkeit, amik különböző, ma már nehezen hozzáférhető kalendáriumokban, almanachokban, folyóiratokban jelentek meg. Megjegyzem, ezek tanulmányozásához és az átláthatóság kedvéért bekerülhetett volna a könyv végére a felhasznált irodalmak jegyzéke. S ha már a forrásanyagokról esett szó, a könyv a XX. század előtti történelmi események, személyek kapcsán többször utal, hivatkozik a Wikipédia valamely szócikkére, ez pedig tudományos munkák esetében kerülendő gyakorlat.

A kiadvány érényei közt említhető, hogy tartózkodik a szubjektív véleménynyilvánítástól, nem mond irodalmi értékítéletet. Ha azok kimondását a közérthetőség és a történelmi hűség megkívánja, szakmabeliek, irodalomtörténeteszek munkáit idézi. Különösen kiemelendő ez az elfogulatlanság annak tudatában, hogy a könyv szerzője ott volt a hatvanas években magára találó önálló kárpátaljai irodalom bölcsőjénél, és azóta is irodalmi életünk személyes résztvevője, alakítója. Még az ezredforduló táján korábbi íróársaitól elhidegült, és többek közt Dupka Györggyel vagy Nagy Zoltán Mihállyal vitákat kezdeményező Balla D. Károly is üdvözli ezt a tudományos objektivitást (a saját személyére vonatkozó fejezetek példáján), a kiadványt pedig „hasznos könyvnek” tartja.¹

A *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján* egy olyan nagy ívű kutatás eredménye, ami felvázolja mindazt a hagyományt, törekvést, ismeretanyagot, amit a kárpátaljai magyar irodalom ma magáénak tekint. Biztos vagyok benne, hogy fontos kiindulópontja lesz a további hasonló kutatásoknak, de ajánlható a szűkebb hazájukat jobban megismerni vágyó kárpátaljai magyaroknak, és bárkinek, akit érdekel nemzeti kultúránknak eme kevésbé ismert szelete. Olyan nagyhagyományú műveltséget mutat be a könyv, amire bátran büszkék lehetünk. Különösen áldásos kezdeményezés lenne a mű lefordítása a velünk élő többségi nemzet nyelvére, hiszen ez a kiadvány nagy fegyvertény lehetne a vidékünkön született magyar nyelvű szellemi értékek fontossága mellett a nyelvhasználatunkért, a megmaradásért folytatott harcban.

(Dupka György, *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján, Kultúrtörténeti vázlat, az írástudókat adó táj kulturális jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017.)

¹ Forrás: <http://ungparty.net/blog/2016/11/29/irodalmi-élet-írásbéliség-kárpátalján/>

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2017. FEBRUÁR – MÁRCIUS

ELISMERÉSEK

* Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából számos kárpátaljai magyar közéleti személyiség, a kultúra, az oktatás vagy a művészet terén tevékeny és eredményes földünk részesült kitüntetésben. Alábbi összeállításunkból megtudhatja, kik vehették át az Áder János köztársasági elnök által megítélt arany és ezüst érdemkereszteket, vagy hogy kik kapták a kárpátaljai magyar külképviseletek által adományozott sajtódíjat.

* **Molnár Eleonóra**, a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület vezetője dr. Fazekas Sándor földművelésügyi miniszter javaslatára Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült a magyar hagyományok iránt tanúsított kutatása és munkája elismeréseként.

* **Ambrus Pál**, a Técsői Református Líceum nyugalmazott igazgatója, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) Técsői Járási Szervezetének elnöke a kárpátaljai magyarság körében végzett elhivatott pedagógiai munkája, valamint a szórványban élő magyarok identitásának megőrzését szolgáló ér-

tékes közéleti tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkeresztet vehetett át.

* **Id. Molnár László**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) Benei Alapszervezetének elnöke, a Benei Általános Iskola nyugalmazott tanára elkötelezett munkája elismeréseként Magyar Ezüst Érdemkereszt kitüntetést kapott.

* **Szavina-Balla Ilonának**, a derceni Gyöngyösbokréta Népi Együttes nyugalmazott vezetőjének a munkásságát Magyar Ezüst Érdemkereszttel jutalmazták.

* **Vári Fábán László** József Attila-díjas költő, műfordító, néprajzkutató, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja a magyar irodalom területén nyújtott kiemelkedő teljesítménye elismeréseként Magyarországi Babérkoszorúja díjat kapott.

* **Pál Lajos** népzeneész, zenetanár kiemelkedő újságírói tevékenysége elismeréseként Táncsics Mihály-díjban részesült.

* A kárpátaljai magyar külképviseletek sajtódíját **Birta Zoltán**, a Pulzus Rádió főszerkesztője és **Rehó Viktória**, az Ung-vidéki Hírek szerkesztője, a Kárpátalja.ma munkatársa kapta.

* A **Holosz Karpát** ukrán hírportál szerkesztősége a kárpátaljai magyarság helyzetének és a magyar–ukrán kapcsolatoknak a színvonalas bemutatásáért ugyancsak sajtódíjat kapott.

FEBRUÁR

* Megrendezték a RIT téli tárlatát Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold kiállítótermében a Pro Cultura Subcarpathica (PCS) szervezésében. **Kopriva Attila** festőművész, a RIT kulturális titkára köszöntötte a vendégeket. Bemutatták mások mellett **Magyar László** († 2016), **Réti János**, **Kopriva Attila**, **Kulin Ágnes**, **Baraté Ágnes**, **Klisza János** és mások munkáit.

* Szolyva gyógyhatású ásványvízforrásai évszázadok óta ismertek. Ezentúl egy bronzból készült, a Víz-töltő ember-t ábrázoló alkotás is hirdeti a város nevezetességét.

* Nyíregyháza után Ungváron is bemutatták a Bereg vármegye 1836. évi pecséthasználati kiváltságlevelét feldolgozó díszkötetet. A kiadvány nemcsak kultúrtörténeti szempontból jelentős, jó példája az utóbbi években a magyar és az ukrán levéltáros szakma között kialakult gyümölcsöző együttműködésnek.

* A Mika Sándor Egyesület (az Eötvös Collegium Történelem Műhe-

lye volt tagjainak szövetsége) a Győri Egyházmegyei Levéltárral közösen nemzetközi egyháztörténeti emlékkonferenciát rendezett *Keresztény társadalmi mártírium 1944–1956 – A szovjet megszállás és bolsevik diktatúra által okozott társadalmi mártírium a magyar keresztény egyházakban* címmel. A Petőfi Irodalmi Múzeumban tartandó rendezvényen mások mellett előadást tartott **Szendrey Anita** (PhD-hallgató, Debreceni Tudományegyetem; magyar–történelem szakos középiskolai tanár, Munkácsi Szent István Líceum): *A kárpátaljai római katolikus egyház helyzete a szovjet csapatok bejövetele után*, **Fodor Gusztáv** (doktorjelölt, református lelkész, Tiszaderzs): *A Napkeleti Baráti Kör és a kárpátaljai reformátusok kálváriája* címmel. **Marosi István** (főiskolai lelkész, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Főiskola, Beregszász): *„...holnap is felkel a Nap” – A kárpátaljai görög katolikus egyház üldözése és a „földalatti egyház” kiépülése* címmel elhangzott előadása – Kárpát-medencei szinten is – új megvilágításba helyezte az egyházüldözés történetét Kárpátalja esetében.

* Glück Gábor híres kárpátaljai festőművész, grafikus születésének 105. évfordulója tiszteletére jubileumi emlékkiállítás nyílt Ungváron a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban.

* 1956 egyik hősenek, Szűcs Sándornak, a záhonyi vasútállomás egykori főnökének tiszteletére emléktáblát avattak az egykori alma materében, a Csapi 2. Számú Széchenyi István Középiskolában.

* **Csordás László** elnökletével KVIT-műhelybeszélgetésre került sor az ungvári Váralja múzeum-kávézóban. A rendezvényen jelen volt **Dupka György**, a KMMI igazgatója, aki átvehette a tiszteletbeli taggá nyilvánításról szóló emléklapot.

* VIII. CARPATICA ART EXPO-t rendeztek az Ungvári Néprajzi és Népi Építészeti Múzeumban a MÉKK szervezésében. Bemutatták a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület festőtáborai állandó résztvevőinek és más műhelytagok legújabb munkáit. Kiállítók: **Balogh Sándor**, **Badó Attila** (Ungvár), **Fuchs Andrea**, **Habda Vladiszláv** (Ungvár), **Homoki Gábor** (Péterfalva), **Kalitics Erika** (Munkács), **Klisza János**, **Klisza Krisztina**, **Klisza Ilona**, **Lőrincz Katalin** (Ungvár), **Matl Péter** (Munkács), **Nigriny Edit** (Ungvár), **Pauk Andrea** (Ungvár), **Puhlik-Beleny Magda** (Ókemence), **Réti János**, **Sütő Miklós**, **Soltész Márton**, **Soltész Gabriella**, **Soltész Péter** (Ungvár), **Turák Angéla** (Ungvár). A rendezvényen mások mellett ünnepi beszédet tartott **Vida László**, Magyarország Ungvári Főkon-

zulátusának első beosztott konzulja, **Borisz Kuzma**, az Ukrán Képzőművészeti Szövetség kárpátaljai tagozatának elnöke, **Zubánics László**, a KMMI elnöke, **Dupka György**, a MÉKK elnöke. KMMI-oklevélben részesült **Kövy Márta**, az Ungvári Drugeth Gimnázium magyar nyelv és irodalom tanára és a palágykomoróci Nefelejcs kórus (művészeti vezető: **Illár Viktória**).

* Az Ungváron élő és alkotó **Szocska László** kárpátaljai szobrászművésznek *Formai párhuzamok* címmel nyílt kiállítása Budapesten a Forrás Galériában, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kárpát-haza Galéria sorozatának keretében.

* **Matl Péter** kárpátaljai szobrászművész, grafikus munkáiból nyílt kéпкиállítás a Nagyberegi Középiskolában. **Matl Péter** elmondta, hogy a negyven műből álló tárlat képeit 2016-ban alkotta meg.

* Pécsen megrendezték a GULÁG-GUPVI Emlékév záró rendezvényeit a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre szervezésében. A helyi Palatinusz szálló konferenciatermében többek között **dr. Dupka György** bemutatta az emlékévhöz kapcsolódó GULÁG-GUPVI témájú, Kárpátalján megjelent kiadványokat.

* A Beregszászi Magyar Konzulátus és a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet közös szervezésének köszönhetően Beregszászba is eljutott **Matl Péter** szobrász és festő-

művész GUPVI-GULÁG és malenkij robot témájú kiállítása. Az *Ötösével* című tárlatnak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola adott otthont.

* Az egri vár hős kapitányának, Dobó Istvánnak állítottak ünnepélyes keretek között mellszobrot az ungvári járási Szerednyén, aki életének utolsó éveit a helyi várban töltötte.

* Újabb kiadvány jelent meg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont (LTTK) gondozásában. A kutatóközpont kiemelt feladatként kezeli a névadójuk, Lehoczky Tivadar hagyatékáról való gondoskodást, életműve megismertetését a jövő nemzedékkel. E cél megvalósítása érdekében a polihisztor születésének 185. és halálának 100. évfordulója alkalmából a kutatóközpont feldolgozta Lehoczky Tivadar utolsó nagy munkáját, *Világháborúnk* című naplóját. Az I. világháborúról szóló napló különösen fontos értékkel bír: azon túl, hogy felvázolja az I. világháború több mint egy évének eseményeit, a bennük foglalt információk a múlt belső átéléséről is tanúskodnak. A kétkötetes forráskiadványt **dr. Csatáry György**, az LTTK vezetője, valamint **Molnár Ferenc** és **Orbán Melinda**, a központ fiatal kutatói szerkesztették.

MÁRCIUS

* A Beregszászi Kodály Zoltán Művészeti Iskolában megrendezték az I. *Pacsirta* Megyei Népdalversenyt a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal művelődési főosztálya és a Beregszászi Városi Tanács művelődési osztálya szervezésében.

* Az Ungvári Főkonzulátus szervezésében egyszerre nyílt meg Matl Péter képzőművész *Po pjaty* (Ötösével) című tematikus tárlata és a *Magyarok a Szovjetunió táborában* című történelmi kiállítása a Csernyivci Megyei Szépművészeti Múzeumban. A vereckei honfoglalási emlékmű alkotójának pasztell munkáit a „malenykij robot” kárpátaljai szenvedéstörténete ihlette.

* Megnyílt Gogola Zoltán festőművész kiállítása a Beregszászi Művelődési Ház előcsarnokában.

* **East Wing Group és Agócs Gergely közös koncertjét rendezték meg a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola átriumában.**

* A Beregszászi Magyar Drámai Színház Társulata előadta *Az ördög három aranyhajszála* című színművet.

* A Kaszonyi Művelődési Házban, az Aknaszlatinai Művészeti Iskolában és a Viski Kölcsey Ferenc Oktatási-nevelési Intézmény dísztermében lezajlott a Hangszerszám – a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egye-

tem Népzene Tanszék tanárainak koncertje Magyarország Beregszászi Konzulátusa és a Viski Jótékonyági Alapítvány szervezésében.

* A Beregszászi Magyar Drámai Színház Társulata *Igazán* címmel tartott előadást.

* A tiszapéterfalvi **Gönczy Ti-vadar** festő a nagyszülősi Impaszto galériában mutatta be képeit, melyek túlnyomórészt a Tisza-mellék tájait és falusi életmódját ábrázolják.

* Az ungvári Ilko Galériában sor került **Erdélyi Béla** híres magyar festő, grafikus *IMEN* című művének bemutatására.

* A prózavers fogalmáról, születéséről, a műfaj jellegzetességéről tartott műhelymunkát a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT). **Csordás László**, a KVIT elnöke üdvözölte a megjelenteket, majd **Nagy Tamás** indította a szakmai beszélgetést, amely a vers és a próza közötti különbségeket próbálta definiálni. Élénk vitát váltott ki a verspróza, mint létező fogalom meghatározása. A rendezvény folytatásaként **Finta Éva** költővel, a Sáfáry Lászlóról szóló monográfia szerzőjével beszélgettek a jelenlévők. Érdekes részletek hangzottak el a kárpátaljai magyar kisebbség első irodalmi műhelyéről, amelynek története visszanyúlik az 1940-es évekbe. Az akkori irodalmi kör szervezői között voltak Svéd Ármin, Bi-

hari Sándor, Győry Dezső. A műhelynek voltak ismertebb alapító tagjai is, közöttük volt Drávai Gizella, akihez személyes emlékek fűz-
 zik Finta Évát. Mindenki nagy öröme a máig elért eredmények azt mutatják, hogy a KVVIT tagjai méltó utódjai a kezdetekben nehéz utakat megjáró kárpátaljai alkotóknak.

* Nemzeti dal-mondó verseny zajlott le az ungvári Dayka Gábor középiskolában a tantestület és a MÉKK szervezésében. Idei győztese, **Pekárovics Alex**, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Magyar Tan-
 nyelvű Középiskola tanulója.

* Ünnepi istentisztelet keretében felavatták Kossuth Lajos emléktábláját a hetenyi kultúrház homlokzatán az UMDSZ és a Csonkapapi Községi Tanács szervezésében.

* Megemlékezés és koszorúzás volt Beregszászban a Petőfi-szobornál az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc kezdetének 169. évfordulójának alkalmából a Beregszászi Városi Tanács, a történelmi egyházak, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a KMKSZ és az UMDSZ szervezésében. Ezt megelőzően ökumenikus istentiszteletet tartottak a beregszászi református templomban. A rendezvényen elsőként **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere köszöntötte az ünneplőket. Ezt követően **Szalipszki Endre**, Magyarország Beregszászi Kon-

zulátusának főkonzulja üdvözölte az egybegyűlteket, és tolmácsolta Orbán Viktor miniszterelnök külhoni magyarokhoz intézett ünnepi köszöntőjét. Ünnepi beszédet tartott **Magyar Levente**, a Külgazdasági és Külügyminisztérium gazdaságdiplomáciáért felelős államtitkára, **Sin József**, a KMKSZ Beregszászi Járasi Szervezetének elnöke, **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke, **Brenzovics László**, a KMKSZ elnöke, az Ukrán Legfelsőbb Tanács képviselője. A *Szózat* eléneklését követően az emlékezők elhelyezték a tisztelet koszorúit Petőfi Sándor szobránál.

* Megemlékezést és koszorúzást tartott Ungváron az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc kezdetének 169. évfordulójának alkalmából a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége több más civilszervezettel közösen. Az ukrán és a magyar himnusz elhangzása után **Fuchs Andrea**, a MÉKK elnöke bemutatta a vendégeket, köztük a számos magyarországi magas rangú politikust. Ezután a Nemzeti dal-mondó verseny idei győztese, **Pekárovics Alex**, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Magyar Tannyelvű Középiskola tanulója elszavalta Petőfi ismert versét. Orbán Viktor magyar miniszterelnök határon túli magyarokhoz intézett üzenetét **Vida László**, Ma-

gyarország Ungvári Főkonzulátusának vezető konzulja olvasta fel.

* „*Öcsi-80*” címmel Szemán Ferenc (1937-2004) művészeti hagyatékát bemutató emlékkiállítás rendeztek az ungvári Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban.

* Hivatalosan átadta a kárpátaljai magyar szervezetek által a kisebbségek nyelvhasználati jogainak korlátozására irányuló ukrán nyelvtörvénytervezetek ellen összegyűjtött közel 65 ezer aláírást tartalmazó íveket **Brenzovics László**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, az ukrán parlament képviselője **Hennagyij Moszkalnak**, Kárpátalja kormányzójának Ungváron. Brenzovics László felolvasta a KMKSZ és az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) közös nyilatkozatát, amelyben a két szervezet tiltakozik a kárpátaljai magyarság és a többi nemzetiség nyelvhasználati és anyanyelvű oktatási jogainak korlátozásával fenyegető törvénytervezetek ellen. Az átadásnál jelen volt mások mellett **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke és a történelmi egyházak képviselői is.

* Hosszú betegség után, életének 67. évében elhunyt Micska Zoltán munkácsi festőművész, Ukrajna Kiváló Művésze, a Kárpátaljai Boksay József és Erdélyi Béla Képzőművészeti Díj kitüntetettje, az Ukrán Nem-

zeti Művészeti Akadémia és a Révész Imre Társaság tiszteletbeli tagja.

* Megnyílt Glück Gábor (1912-1983) kárpátaljai festőművész, grafikus, Ukrajna Érdemes Művészeinek emlékkiállítására Budapesten, a Forrás Galériában.

* Az Ungvári Főkonzulátus szervezésében rendezett ünnepség keretében adták át a Nemzetstratégiai Kutatóintézet, a Rákóczi Szövetség, az Ungvári Főkonzulátus, valamint a Beregszászi Konzulátus díjait a Nemzetstratégiai Kutatóintézet – a magyar címer és zászló megünneplésére – meghirdetett rajzpályázat kárpátaljai díjazottjainak, és a felkészítő tanároknak.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és az OSZK Könyvtári Intézet Oktatási és Humán erőforrás-fejlesztési Osztályának szervezésében kétnapos könyvtáros továbbképzést tartottak Nagyszőlősen. A foglalkozásokat a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár részéről Dr. Vraukóné L. Ilona, a Szolgáltatási Osztály tudományos kutatója, illetve munkatársai, **Gosztanyi Enikő**, **Pivnyikné Filep Anita** és **Kapu Zoltánné** vezették. Ez alkalommal **Vraukóné Lukács Ilonát**, aki már több alkalommal is részt vett szervezőként és előadóként a továbbképzéseken, a kárpátaljai és az összmagyarság kulturális életében betöltött köztevékenysége elismeré-

séül a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet díszoklevéllel tüntette ki.

* Az ungvári zeneművészeti szakképző alapítójának és első igazgatójának tiszteletére megszervezésre került az első Zádor Dezső nyílt zongoraverseny. A versenyt a Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció kulturális osztálya kezdeményezte – közölte Molnár Ildikó, az osztály helyettes vezetője.

* Tizenöt éves az *Együtt* c. folyóirat. Ebből az alkalomból irodalmi kerekasztal-beszélgetés zajlott **dr. Havas Judit** elnökletével a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban. Közreműködött **Csordás László** irodalomtörténész, olvasószerkesztő, **Vári Fábíán László** Magyarország Babérkoszorúja díjas költő, főszerkesztő, **Füzesi Magda** költő, tanácsadó, **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, védnök és **Dupka György**, a folyóirat felelős kiadója. Jelen volt **Györke László**, az 1966-ban induló *Együtt* alapító munkatársa, irodalmár, aki az *ős Együtt* 1966 novemberi számát átadta **Vári Fábíán Lászlónak**, hogy mint relikviát őrizze meg a létrehozandó kárpátaljai irodalmi múzeum részére.

* Egyedülálló kötetet mutattak be Beregszászban a Pásztor Ferenc Községi Ház nagytermében. A Kárpát-medencei népénekgyűjtemény a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (KÉSZ) jóvoltából látott napvilá-

got és került el hozzánk, Kárpátaljára. Ezt követően Popovics Béla *Szemelvények az egyházi zene történetéből* címmel tartott előadást.

* Nemzetközi kórustalálkozót szervezett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) Beregszászban. Az esemény a főiskolai Rákóczi-napok keretein belül valósult meg. Fellépett a II. RF KMF kórusa, a Nyíregyházi Egyetem Kamarakórusa, a Munkácsi Állami Egyetem kórusa és férfi együttese, a KREdo Kamarakórus, az Ungvári Művészeti és Közművelődési Koledzs énekkara és népi kórusa, a Guttman Mihály Pedagóguskórus, az Ungvári Nemzeti Egyetem Bojani nevű férfikara, az Ungvári Zádor Dezső Zene-művészeti Szakközépiskola, a Sárospataki Református Kollégium Kórusa, valamint a debreceni Kántus.

* S. Benedek András költő, irodalom- és helytörténész domborművének (**Oláh Kinga** alkotása) felavatására került sor a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolában a KMKSZ, a MIKICS és a család szervezésében. A rendezvényen beszédet mondott **Orosz Ildi**kó rektor, **Vári Fábán László** költő és mások.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetemen működő Európai Integráció és Nemzeti Kisebbségek Központja – CROSSROADS elnevezésű kutatóműhelyét felvették a Magyar Tudo-

mányos Akadémia (MTA) Kárpát-medencei magyar tudományos műhelyek listájára. A kutatóműhely igazgatója, **Dr. Kiss Éva** professzor, helyettesével, **Belikanics Lászlóval**, illetve munkatársaival, **dr. Zubánics Lászlóval** és **Dolinai Zsuzsannával** már számos eseményt bonyolítottak le az elmúlt hónapokban. Tudományos kiadványuk („*Politikai változások Közép-Európa országaiban a XX. század végén – a XXI. század elején*”) megírásán kívül több kulturális rendezvényt szerveztek, illetve nemzetközi konferenciákon vettek részt.

* *Csíkсомlyói passió* címmel mutatt be előadást a Nemzeti Színház, 18. századi ferences iskoladrámák és **Szőcs Géza** *Passió* című műve alapján. A produkció rendezője **Vidnyánszky Attila**, koreográfusa **Zsuráfszky Zoltán**.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017. 225. o.

Tárolt változat: http://knmmi.org.ua/uploads/books/books-pdf/DGY_magyar_irodalmi_élet_3_0.pdf

A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Orosz földön és Kaukázus országai-ban. Nemzetközi emlékkonferencia anyagai, Makkosjánosi, 2016. november 18. Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

Historia est magistra vitae. Az I. Lehoczy Tivadar Helytörténeti és Néprajztudományi Konferencia anyagai. Felelős szerkesztők: dr. Zubánics László és Kocsis Mária. Kárpátaljai Magyar Könyvek 163. Kárpátaljai Magyar Oktatásért Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

MEGJELENÉS ALATT

A kivégzett, lágerekben elhunyt magyar képviselők (1945–1949). Bródy András és társainak emlékönyve. Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Különjázat. *Fiatal kárpátaljai szerzők antológiája.* Összeállította: Szemere Judit. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Dupka György: *Kárpátalja magyar művelődéstörténete.* Kultúrtörténeti fejezetek Trianontól napjainkig. Történelmi szociográfia. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Kocsis Csaba: *Elrabolt ötven évem... XX. századi emlékek szintézise.* – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Dupka György, Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar művészek arcképcsarnoka.* – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Összeállította: Dupka György

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:
<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Nagybereg)

CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny)

CZÉBELY LAJOS – 1951 (Visk)

DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)

FINTA ÉVA – 1954 (Sárospatak)

FÜZESI MAGDA – 1952 (Kolozsvár – Budapest)

KOPRIVA ATTILA – 1971 (Munkács)

MARCSÁK GERGELY – 1990 (Kincseshomok)

SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász)

VARGA NIKOLETT – 1996 (Ungvár)

VARGA RÓBERT – 1992 (Makkosjányosi)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)

E lapszámunkat Kopriva Attila munkáival illusztráltuk.